FUN'M YARID

Sholem Aleichem

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

שלום־עליכם

פונ׳ם יאַריד

לעבענסבעשרייבונגען

פערלאג „וואַרהייט" ניו יאָרק

1917

דריטער טהייל

צו וואס ראמאנען,
ווען דאס לעבען איז א ראמאן?
(מאטא).

אינהאלטס פערצייכניס:

דיא געשיכטע פונ׳ם בוך פונ׳ם יאריד אין קורצען.

דער מזל פון א בוך איז ווי דאס גליק פון א מענשען. עס בעדארף פריהער פערשווארצט ווערען, דורכגעהן אלע שבעה מדורי גיהנום, ביז עס דערזעהט די ליכטיגע וועלט.

דאס בוך „פונ׳ם יאריד" איז נאך נישט אלט קיין טאג. עס איז ערשט היינט ארויס פון דרוק — און האט שוין הינטער זיך א גאנצע היסטאריע. ערלויבט מיר זי אייך דערצעהלען אין קורצע ווערטער.

דער ערשטער, וואס האט מיר אויפגעגעבען די אידעע ברייט און אלזייטיג צו בעשרייבען די פערגאנגענע פופציג־יאהריגע עפאכע פון אונזער אידישען לעבען אין גלות, איז דוקא א איד פון א גאנץ יאהר, א איד, וועלכען דער פערשטארבענער משורר י. ל. גארדאן האט געקרוינט מיט׳ן נאמען „קורא נכבד". איהם קען די גאנצע וועלט. ער איז אונזערער איין אדעסער משכיל, היינט אין אמעריקא, א ליעבהאבער פון דער אידישער ליטעראטור, און זיין אמת׳ער נאמען איז אברהם אליהו לובארסקי. ווי איין עכטער חסיד און איין אמת׳ער גוטער פריינד, איז ער פאר עטליכע יאהרען געקומען צו מיר ספעציעל אין דער שווייץ און אויפגעגעבען מיר א פלאן: היות אזוי ווי איך האב דורכגעמאכט א גאנצע עפאכע און בין אוים־

געוואכסען, קאָן מען זאָגען, אינאיינעם מיט דער אידישער פאָלקס־ליטעראַטור, — טאָמער וואָלט איך געגנומען אויף זיך די טרחה צו פערקערפּערען די אויבענדערמאנטע עפּאָכע אין דער פאָרם פון א גרויסען ראָמאן?

די אידעע איז מיר אַריין אין קאָפּ. און איך האָב זיך גענומען צו דער ארבייט, נאָר אין איין אנדער פאָרם. אין דער פאָרם פון איין אויטאָביאָגראַפיע, אָדער ראָמאן־ביאָגראַפיע.

עס איז אוועק עטליכע יאָהר ארבייט. דאָס בוך האָט גענומען וואכסען א קאַפּיטעל נאָך א קאַפּיטעל. נאָר וואָס קומט ארויס? א בוך האָט פיינט ליגען. א בוך האָט ליעב, אז מע דרוקט עס און מע לייענט עס. ס'איז געקומען צום דרוקען — איז ניטאָ וואו. דרוקען אויף אייגענע אחריות — פעהלט א אידישען מחבר פאָדעם. דרוקען אין א זשורנאל — איז די אידישע ליטעראַטור נאָך ניט אויסגעוואכסען, זי זאָל האָבען א מאָנאטשריפט, ווי ביי לייטען.*) עטליכע מאָל האָב איך די ארבייט מיט א ביטער הארץ געמוזט אוועקלעגען. אזוי האָט זיך עס געצויגען, ביז איך בין מגולגל געוואָרען מיט'ן צווייטען גלות אין אמעריקא. און אָט איז ערשט אוועק איין יאָהר, האָב איך שוין „אריבערגעמופט" מיט'ן „יאריד" אין א צווייטע וואוינונג. און ערשט אָט דאָ האָט די „ווארהייט" געפונען פאר ראציאָנאל די

---

*) אין אָריגינאל קומען דאָ עטליכע איבערגעשטראָכענע שורות, וועלכע לייענען זיך דייטליך אַזוי: „בלייבט איבער וויעדער אַמאָל אַ גאַזעט און אָבער אַמאָל א ציטונג. זאָגען די וואַרשעווער ציטונגען, אז זיי האָבען קיין פּלאַץ ניט פאר גרויסע ווערק. פעליעטאָנען גיט זיי, סקיצען, נאָוועלען."

אנמערקונג פון י. ד. ב.

ערשטע צוויי טייל „פונ'ם יאריד" ארויסגעבען אין א בעזונדער בוך־פארם אין צוויי בענדער.

זעהען די געדאנקען געדרוקטערהייד אין בוך־פארם, בעקומט דער פערפאסער מעהר מוטה אויף צו געהן ווייטער זיין וועג, וועלכען ער האט אויסדער־וועהלט. און דער וועג איז נאך גענוג גרויס. די עפאכע הויבט ערשט אן צו צעוואכסען זיך, די בילדער הויבען ערשט אן צו וועבען זיך, די געשעהענישען הויבען ערשט אן צו ענטוויקלען זיך, און געשטאלטען פון מענ־שען לאנג־פערשוואונדענע, און טיפען פון פארשווינען נאך לעבעדיגע און גאנץ בכבוד'ע בעטען זיך אויף פאפיער. . .

לאמיר האפען, אז מיר וועלען דערפיהרען אונזער ארבייט ביז צו א מעגליכען סוף.

שלום־עליכם.

פעבר. 1916. נויארק.

ער גיט שטונדען

1.

ער גיט שטונדען

דער פשט פון "געבען שטונדען." — יונגע און אלטע לעהרערס. — דער כח פון "גראמאטיקע." — מע געהט צו איהם מיט פראטעקציעס.. — אין פעריאסלאווער שטאדט־גארטען און ביי דער שטיעפמאמע אין דערהיים. — דעם קאללעקטאר'ס פשרה. — ער בעקומט א שטעלע און פאקט זיינע ביכער.

יצט איז שווער צו זאגען, צו וועמען האט געהערט דיא איניציאטיווע, דאס הייסט, וועמען איז דאס איינגעפאלען צום ערשטען, אז א בחור'על, נאך קיין פולע זיבעצעהן יאהר ניט אלט, נאך קיין סימן פון וואנסילעך אויף דער אויבערשטער ליפ, נאך נישט געענדיגט דעם גאנצען קורס פון דער „אויעזדנע", — זאל ער שוין נעהמען דאס שטעקעלע אין האנד, ארויפווארפען דאס אויבערראקעל אויף דיא פלייצעס אהן דיא ארבעל און שוין מארשירען פון שטוב צו שטוב „געבען שטונדען"? — „געבען שטונדען" האט געהייסען — לערנען מיט יונגלעך און מיט מיידלעך אלץ, וואס מען לערנט אין דיא קלאסען, אונטערנעהמען זיך דורכגעהן מיט זיי א געוויסען קורס און צוגרייטען זיי צו א געוויסער צייט, זיי זאלען קענען אריין אין דיא קלאסען, אדער אפגעבען עקזאמען.

אפגעבען עקזאמען איז געווארען א גאנג, ס'איז אריין אין דער מאדע. אלע און אלעס האט זיך געגרייט צום עקזאמען. יונגלעך און מיידלעך, חתנים און יונגע לייט, בעל־הבית'לעך, אידען מיט בערד שוין—האבען זיך א נעם געגעבען צו גאווראוו'ס גראמאטיקע, צו יעווטושעווסקי'ס אריפמעטיקע, צו סמירנאוו'ס געאגראפיע, צו דיסטערוועג'ס געאמעטריע, און גענומען לערנען אויף אויס־

וועניג „באסני קרילאָווא,“ שטודירען דעם ווערטערבוך. ס'איז גע־וואָרען א מין עפּידעמיע—עקזאמענעס! פערשטעהט זיך, אז ביי אזא עפּידעמיע איז ניט געווען גענוג לעהרערס אין שטאָדט. פּראָפּע־סיאָנעלע אידישע לעהרערס זענען געווען איינגאנצען צוויי: דער אַלטער מאָניסאָוו—איז ער געווען אָהן צייהן, געשפּיגען ניט גערעדט, און דערצו נאָך טויב, ווי די וואנט; און דער יונגערער, נח בוססעל—דער האָט געלערענט פראנצויז, געטראָגען א בלויען מונדיר, גלאַנ־צענדיגע שטיוועל, און איז געווען א יקרן, גענומען צו־טייער. און ווייטער איז געווען איצי דער שרייבער און זיין ברודער, אברהם דער שרייבער—ביידע אויסגעפּוצטע אידלעך מיט רויטע בעקלעך־פּאַמפּעשקעס. די האָבען שוין גענומען צו־וואָלוועל, זענען זיי אָבער געווען צעקריעגט מיט דער רוסישער גראמאטיקע אויף מעסער־שטעך און האָבען ניט געוואוסט, ווי אזוי עס לעגט זיך אוים דאָס וואָרט „פּעטשעניעגי.“ דאָס הייסט, זיי האָבען געוואוסט, אז אינ'ם וואָרט „פּעטשעניעגי“ בעדאַרף ערגיץ זיין א „יאַט,“ נאָר זיי האָבען ניט געקאָנט טרעפען, וואו אוועקצושטעלען די „יאַט“: נאָך דער פּע? נאָך דער טשע? נאָך דער ניע? אָדער גאָר נאָך דער גי? דאָס אייגענע איז געווען מיט א „עס“ און מיט א „שא.“ אז ס'איז גע־קומען, למשל, צו סושא (טריקעניש) אָדער סאשא (אלכסנדר), איז רעכט געווען ביי זיי צו שרייבען: סושא, שוסא, אָדער שושא; סאשא, שאסא, אָדער שאשא. אין שטאָדט, צווישען יונגוואַרג, איז געגאנגען איין אנעקדאָט, אז מע האָט פאָרגעלעגט די ברידער, זיי זאָלען מוחל זיין איבערזעצען אויף רוסיש די ווערטער: „סאשא האָט זיך געטריקענט אויף דער טריקעניש,“ האָט איינער אָנגע־שריבען: „שאסא שוכילסא נא שוסיע.“ און דער אנדערער האָט אוועקגעשטעלט: „שאשא שושילשא נא שושיע.“

פערשטעהט זיך, אז דאָס איז נור געווען איין אנעקדאָט. נאָר ווי אזוי האָט דאָס נעבאָך זיי געקרענקט, אז דער אנעקדאָט איז דערגאנגען צו זיי! און ס'איז טאַקי געווען א פערדראָסיגע זאַך: סטייטש, זיי האָבען אויסגעלערענט שרייבען א גאנצע שטאָדט,

מיט קינדער און קינדס־קינדער,—קומען צו־געהן יונגע צאוציקעס, וואס די מילך איז זיי נאך ניט אפגעטריקענט אויף די ליפען, און דערצעהלען אנעקדאטען! . . . עס האבען אבער ניט געהאלפען קיין חכמות—גראמאטיקע איז געווארען א גאנגבארער ארטיקעל. אהן גראמאטיקע האט מען זיך ניט געקאנט געבען א ריהר. עס איז דערגאנגגען אזוי ווייט, אז אפילו דער פעטער פיני, וואס האט, ווי איהר ווייסט, פיינט געהאט די קלאססען, ווי א כשר׳ער איד האט פיינט חזיר, האט אויך מודה געווען, אז גראמאטיקע איז א גוטע זאך. ער איז א איד, וואס קאטארע ער פאהרט אויף יארי־דים, האנדעלט מיט מאסקווע, איז א חשוב ביי פאני׳ן און רעדט רוסיש אויסגעצייכענט, נאר ער פיהלט, אז עס פעהלט איהם גראַ־מאטיקע (דאס ווארט „גראמאטיקע" האט ער בעוויזען מיט צענויפ־געלעגטע פינף פינגער).

פון דעסטוועגען, זיין פלימעניק שלום זאל זיך ניט אזוי שטארק איבערנעמען, האט דער פעטער פיני געפונען פאר נויטיג צו־זעצען, אז ער פערשטעהט ניט. צו וואס מע דארף נאך דערצו געהן אהן א היטעל, עסען אומגעוואשען און שרייבען אום שבת? איהם דאכט זיך אויס, אז מהכתיתי—מע קאן קענען גראמאטיקע און דוקא געהן אין א היטעל, און דוקא וואשען זיך צום עסען, און דוקא ניט שריי־בען אום שבת! דער פעטער פיני איז, אפנים, געווען א נוקם ונוטר, ווי איין אמת׳ער תלמיד־חכם. ער וויל ניט פערגעסען יענע אלטע עבירה פון שרייבען אום שבת אויפ׳ן פארקאן . . . נאר ווער רע־כענט זיך מיט איהם? א בחור׳על, וואס נעמט סטיפענדיום, גיט שטונדען, פערדיענט גאלד—מע צערייסט איהם אויף שטיקער, מע שלאגט זיך גאר פאר איהם: אלע ווילען, אז דוקא ער זאל גרייטען זייערע קינדער אין די קלאסען, ניט קיין אנדערער—ווי אזוי זאל ער זיך ניט איבערנעמען? אידען געהען צו איהם מיט א פראטעקציע דורכ׳ן קאללעקטאר מיט די שווארצע בריללען, וואס איז א גוטער ברודער מיט רב נחום ראבינאוויטש, אז ער זאל זיין אזוי גוט און זאל פועל׳ען ביי דעם פאטער, אז דער פאטער זאל פועל׳ען

ביי זיין זוהן חאָטש איין האַלבע שעה אין טאָג : „מע זאָגט, אַז זיין שלום האָט אַ גרינגע האַנט, און אַז דורך איהם גיט מען אָפּ עקזאַמען בעסער ווי דורך אַלע אַנדערע״ . . . און דעם טאַטענס האַר׳ץ וואַכסט, די נשמה קוועלט—אַ קלייניגקייט, אַזאַ כבוד דערלעבט זיך, חאָטש נחת ווינציג, זעהר ווינציג! וואָס פאַר אַ נחת, איך בעט אייך, אַז מע קוקט נישט אָן קיין קינד אין די אויגען? דעם ערשטען האַלבען טאָג איז ער אין קלאַסס, דעם אַנדערען האַלבען טאָג ביז אין דער נאַכט—פערנומען מיט די שטונדען. און קומט פאַרנאַכט, שפּאַצירט מען ארום מיט חברים אין שטאָדט־גאָרטען. זומער איז דער פּערעיאַסלאָווער שטאָדט־גאָרטען אַ גן־עדן. דאָרט שפּיעלט מוזיק—די מיליטער־מוזיק—מיט׳ן פּאָלקאָוואָי קאַפּעלמייסטער, אַ איד מיט אַ שוואַרצער באָרד און שוואַרצע אויגען, ווי די קאַרשען, און מיט גראָבע ליפּען. אַלע מיידלעך זענען פערליעבט אין זיין שטעקעלע, און ער האָט זיי ליעב אַלע גלייך, שמייכעלט צו זיי פון דערווייטען מיט זיינע שוואַרצע קאַרשען־אויגען און מיט זיינע גראָבע ליפּען און מאַכט מיט׳ן שטעקעלע נאָך שטאַרקער. און די טרובעס טרובען, און דער קעסעלפּויק באַראַבאַנעט, און דער שטויב פון די שפּאַציערענדיגע פּאָרלעך צווישען די אַלעען קאָנקורירט מיט׳ן שמעקענדיגען ריח פון דער נאַר־וואָס אָפּגעצוויטעטער בוזינע, וואָס פילט אָן די לופט מיט אַ געדיכטער זיסקייט. דאָס איז דער ריח און דאָס איז די זיסקייט, וואָס נור דער דאָרטיגער, פון יענע מקומות, פון מאַלאָראָסיע,—דער ווייסט עס, דער געדענקט עס און דער קאָן אָפּשאַצען, וואָס הייסט אַ זומער־אָוועט און אַ שפּאַציער־גאַנג אין שטאָדט־גאָרטען. בעלייכט איז דער גאָרטען זעהר געמיין. אינגאַנצען געפינען זיך דאָרט אַ דריי־פיער לאַנטערנעס מיט גאַז־לעמפּלעך, אי דאָס פערדריכערטע, פער׳חשכ׳טע, מיט צעבראָכענע גלעזלעך, אַזוי אַז עס הויבט זיך אויף צו אַ שטאַרק ווינטעל, בלאָזען זיך די לעמפּלעך אָן און ווערען גאָר פערלאָשען. נאָר ווער קוקט דערויף? אדרבה, אויב איהר ווילט, איז נאָך גלייכער, וואָס ס׳איז פינסטער. קאָן מען דעמאָלט אָפּשטעלען זיך, בחורים׳לעך און מייד־

לעך, און א שמועס טהון, א לאך טהון און געבען א רעד־אפ אויף מארגען אין דער צייט נאך א מאל זיך בעגעגענען אט דא, אין דער אלעע, אונטער דער נאר־וואס אפגעצוויעטעטער שמעקענדיגער בר זינע . . .

און מע קומט אהיים א פערפאליוועטער, א צעהיצטער און א הונגעריגער און מע עסט וואס גאט גיט—א שטיקעל הערינג, א טא־ראנקע, א גרינע אוגערקע, א ציבעלקע מיט ברויט. איין אפעטיט איז, קיין עין־הרע, דא א פיינער. ווער וואשען זיך? וואס בענשען? דער טאטע פרעגט שוין אפילו ניט וועגען מעריב דאווענען . . . קרענקען קרענקט דאס איהם, נאר ער מאכט זיך ניט וויסענדיג. רעדען מיט די קינדער א ווארט—איז קיין צייט ניטא. אפגעגעסען, דארף מען זיך זעצען לערנען, צוגרייטען די אוראקען אויף מארגען. זעצט זיך אוועק שלום ביי א לאמפ לערנען, ברענט קעראסין—וויל די שטיעפמאמע ניט ליידען, בורטשעט זי, פערדריסט עס דעם טא־טען. זאגט שלום, אז ער וועט זיך קויפען קעראסין פאר זיין געלד, און א לאמפ איין אייגענע וועט ער זיך איינפיהרען. זאגט דער טאטע, ער זאל זיך ניט דערוועגען טהון אזא זאך און זאל איהם ניט מקצר ימים זיין. דערהערט דער קאללעקטאר מיט די שווארצע בריללען און זאגט, אז ער האט פיינט מחלוקת. מישט ער זיך אריין און מאכט א פשרה. באשר בכן, אזוי ווי דאס בחור׳על איז שוין א מענטש פאר זיך, פערדיענט שוין, קיין עין־הרע, א קערבעל, און לערנען דארף ער אויך, עס שטעהט איהם פאר אפגעבען דעם לעצ־טען עקזאמען, איז א יושר, מע זאל דעם קונדעס (שוין אוים „קונ־דאס," נאר „קונדעכ") לאזען צו־רוה. און ער לאזט אוים: „עצתי, אז ער זאל זיך ערגיץ אנדינגען א קווארטיר מיט קעסט ביז איבער די עקזאמענעם און לאז ער זיך לערנען געזונדערהייד." און טאמער איז איהם שווער צו געפינען, נעמט ער, דער קאללעקטאר, אויף זיך די דאזיגע טרחה.

פערשטעהט זיך, אז תחילת האט דער טאטע ניט געוואלט הע־רען, ניט זעהען פון אזא משוגענעם פלאן. דער קאללעקטאר האט

אבער געהאט אין זיך א כח, אז ער האט געקאנט איבעררעדען א וואנד. און דערצו האט ער פיינט געהאט רעדען. ער האט ליעב געהאט טהון. איז ער אוועק און איז געקומען מיט א גדולה—ס'איז איהם אפגעראטען על צד היותר טוב! ער האט געקראגען איינעם א בעלן, וואס גיט אפ א חדר מיט קעסט מיט אלעם גרייטען אומר זיסט, נאר מיט דעם תנאי, אז דער קונדעס זאל לערנען סך־הכל איין האלבע שעה אין טאג אין דער פריה און איין האלבע שעה ביי טאג מיט די עלטערע קינדער, און א מאל נאך א האלבע שעה אדער א שעה פארנאכט מיט די קלענערע קינדער.

— וויפיעל־זשע זענען פאראן קינדער ארום און ארום?— פרעגט דער טאטע.

— וואס מאכט אייך אויס וויפיעל? ער דארף זיי דען געבען עסען? ער דארף דאך נור לערנען. וואס זשע איז איהם די נפקא־מינה, צי דריי קינדער, צי פינף קינדער, צי זיבען קינדער? דאכט זיך, איהר ווייסט גאנץ גוט, אז איך בין אייך א גוטער פריינד און וועל אייך ניט פארפיהרען—וואס איז שייך? עצתי, אז דער קונדעס זאל זיך צענויפפאקען און זאל זיך אריבערפעקלען גלייך מיט מיר, און טאקי באלד, און טאקי שוין, ווארום בעלנים אויף אזא שטעלע וועלען זיך געפינען א סך. היידא!

דער קונדעס נעמט זיך פאקען. קיין סך צייט דארף עס ביי איהם ניט נעמען. זיין גאנצער גארדעראב בעשטעהט פון א פאר העמדער, איין פאר זאקען, א תפלין־זעקעל, א סדור'על און ביכער, ביכער, ביכער. פאקענדיג, האפט ער א קוק אויפ'ן טאטען—זיין פנים איז געל, אזוי ווי וואכס. ער דרעהט דאס שיטערע בערדעל און קייעט עס מיט די צייהן. ער האט נישט קיין ווערטער, נאר יעדער זיפץ רייסט ארויס א שטיק הארץ. דערפאר האט זיך אבער די שטיעפמאמע צערעדט, געגומען בעדויערען, זאגען, אז עס גע־פעלט איהר ניט דער פלאן. ערשטענס, וואס וועט די וועלט זאגען? די וועלט וועט זאגען, געזאגט זאל זיי ווערען פרעה'ס מכות, אז שול־דיג איז די שטיעפמאמע. איז איין מאל אוועק. און ווייטער,

ווענמען מאכט קאלי א קינד, אז ער איז ביי זיין טאטען? מעהר מיט א מויל, ווינציגער מיט א מויל—מע וועט שוין דערמיט די יוך ניט פעט מאכען. . . און אז ס׳איז געקומען צום געזעגענען זיך, האט זי געלאזט א טרער.

ארויסבעגלייט דעם קונדעס, האט דער טאטע גענומען ביי איהם תקיעת־כף, אז שבת איז ער א היימישער. מילא א גאנצע וואך— ווי די מעשה איז. אבער שבת—אין גאטעס ווילען, שבת! . . . דאס שטיקעל נחת פאר וואס זאל ער איהם ניט צוטיילען? ובפרט, אז ס׳איז פאר איהם אליין א גענוס און א פערגעניגען. ווארום וואו ריכט מען אפ אזא שבת, ווי ביי זיין טאטען? ווער זאגט אזוי די „שלום־עליכם׳ס" ווי זיין טאטע? ביי ווענמען קלינגט אזוי שען דער „אשת־חיל מי ימצא," ווי ביי איהם? ווער קאן אזוי זינגען זמירות, ווי זיין טאטע? און דער קידוש? אלע אידען מאכען קידוש. נאר ניט אויף אלע אידען רוהט די שכינה. אין אלע אידישע הייזער פראוועט מען שבת. אבער ניט אין אלע אידישע הייזער נידערען אראפ די מלאכי־השלום, מלאכי־עליון, שוועבען, טראגען זיך אין דער לופטען און פילען־אן די שטוב מיט א שטילער הייליגקייט, אדער מיט א הייליגער שטילקייט פונ׳ם הייליגען גרויסען ליעבען טאג שבת . . .

א אידיליע

2

א אידיליע

אורחים אויף שבת. — א העברעאישער משורר בנימינזאהן. — דאנטע'ס גיהנם און בנימינזאהן'ס „עמק יהושפט או החלירע." — ווי אזוי א דיכטער בראט א שטיקעל הערינג אויף קויהלען. — שבת ביי'ם טיש. — "פייגה־לאה די גבאי'טע" קוקט־ארוים אויף שבת.

האבען איין אורח אויף שבת איז געווען ניט נור א מצוה — עס איז אריין אין דער טבע, עס איז געווארען א מין רגילות. אזוי איז דאס געווען ביי בעל־הבתישע אידען אין יענער צייט. אזא איד א בעל הבית, וויא נחום ראבינאוויטש, למשל, האט ניט געקענט פערשטעהן, וואס הייסט זעצען זיך שבת צום טיש אהן איין אורח? דאס וואלט גע־ווען ביי איהם א פערשטערטער שבת.

אלע מאל האט איהם גאט צוגעשיקט איין אנדער אורח. איצ־טיגס מאל איז דער זוהן געווען איין „אורח". אויך גוט. ער איז אבער געווען ניט איינער. א חוץ איהם זענען געווען נאך צוויי. דער קאלעקטאר מיט דיא שווארצע ברילען — איהם קענט איהר. דער אנדערער האט געהייסען בנימינזאהן — מיט איהם וועל איך אייך בעקאנט מאכען.

א משורר. ניט קיין משורר ביי א חזן, נאר א פאעט, א דיכ־טער, א העברעאישער שרייבער. ער האט געמאכט א בוך מיט'ן נאמען: „עמק יהושפט או החלירע". אין זעהר א שענער מליצה־שפראך שילדערט דער מחבר, ווי אזוי גאט האט זיך צעבייזערט אויף דער פערדארבענער מענשהייט און האט אראפגעשיקט אויף דער ערד דיא חלירע, נאטירליך, אין דעם גע־

שטאָלט פון אַ נקבֿה, אַ מיאוסע, אַ שרעקליכע, — אַ „חלירע“, — מיט אַ גרויסען חלף אין די הענד, און זי שניידט רעכטס און לינקס. פערשטעהט זיך, אַז דער גיהנם פון דאַנטע איז בעשריבען מיט מעהר שרעקליכע פאַרבען און מאַכט אויפ׳ן לעזער אַ מעהר טיעפען איינדרוק, ווי די „חלירע“. נאָר ניט דאָס איז דער עיקר. די הויפּט־זאַך איז דאָ די שפּראַך. דאָס איז געווען אַ מין פּיעלפאַרביגע, גרויס־אַרטיגע, זיס־צוקערדיגע מליצה־שפּראַך, וואָס די חלירע האָט אַזעל־כעס זיכער ניט פערדיענט. דאָס איז, וואָס ס׳איז שייך צום ווערק. אַצינד קומט דער מחבר אַליין.

אַ טרוקענער, נאָר אַ ברייטביינעריגער, מיט אַ ברייט פּיער־עקעכיג גלאַנצענדיג פּנים, שיטער בעוואַכסען, אַזוי שיטער, אַז בעת ער עסט, קאָן מען זעהען יעדען שלונג, וואָס געהט אַראָפּ אין האַלז, ווי ביי אַ הונגעריגער גאַנז. ביי יעדען שלונג טהוט ער אַ מאַך מיט׳ן קאָפּ ארויף און אַראָפּ, אויך ווי אַ הונגעריגע גאַנז. די האָר, וואָס אויפ׳ן קאָפּ, זענען אויך שיטער, דערפאַר זענען זיי לאַנג און העג־גען אַראָפּ מיט פערגרייזעלטע קוטשערלעך, אַלע מאָל מיט עפּיס אַ פעטער זאַך אָנגעשמירט, ס׳זאָל גלאַנצען. אָנגעטהאָן געהט ער, ווי אַ דייטש, מיט אַ הויכען האַרטען קאַפּעליש. אַלץ וואָס אויף איהם איז שרעקליך אַלט, נאָר מיט סכנות ריין, ציכטיג, אויסגעבערשטעלט און צוגעפּרעסט. און אַלסדינג אַליין. אַליין געריינינגט, אַליין גע־פּרעסט, אַליין פעררינכט, אַליין אַ קנאָפּעל איינגענעהט. אַ סברה, אַז ער וואַשט זיך אַליין ביינאַכט אוים דאָס העמד, וואָס ער טראָגט בייטאָג, און אפילו דער שניפּס, וואָס ביי איהם אויפ׳ן האַלז, איז אויך זיין אייגענע מלאכה. אַז ער רעדט, רעדט ער מיט אַלע אברים, מיט אַ האַרציג קול מיט אַ רחמנות־פּנים, און די אויגען האַלב־צוגעמאַכט. פערגלאַנצט אַרויף. קוקענדיג אויף דעם פּאַרשוין, האָט דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע ניט איין מאָל געטראַכט ביי זיך: „טשיקאַווע צו וויסען, ווי אַזוי האָט אויסגעזעהען אָט דער בנימינזאָהן; מיט אַ יאָהר דרייסיג אָדער פּיערציג צוריק, ווען ער איז געווען נאָך גאָר אַ יונגעל?“...

פון וואנען האָט ער זיך גענומען אהער — ווייסט קיינער ניט. אויסדריקענדיג זיך מיט דעם לשון פון דער שטיעפמאמע, האָט איהם „פארנאָדעט" אהערצוצו דער קאַללעקטאָר. „איין שלים־מזל שלעפּט דעם אנדערען"... אויף זיין „טרפה'נעם" גליק, האָט איהם דער קאַללעקטאָר געבראכט צופיהרען איינמאָל אין א שענעם טאָג מיט א גרוי טשעמאָדאַנדעל אקוראט אין דער שעה, ווען זי, די שטיעפ־מאמע, איז ניט געווען אין דער היים. אז זי איז געקומען און גע־טראָפען דעם פארשוין מיט'ן טשעמאָדאַנדעל לייענענדיג פאר'ן טאטען עפּיס פון א ביכעל, האָט זי באלד געזאָגט, אז ס'איז א שלים־מזל, איינער פון יענע שלים־מזל'ען, וואָס „מע דארף זיי גע־דיכט זייהען און זיי זאָלען שיטער אויפגעהען", און געפרעגט, פאר וואָס האָט ער בעסער ניט געטראָפען צו ראובן יאסנאָגאָראָדסקי'ן אויף סטאנציע? עס איז שוין אָבער געווען פארפאלען. מע טרייבט נישט קיין מענשען פון שטוב, בפרט אזא מין נפש, וואָס דארף ניט קיין זאך און וויל ניט קיין זאך און פאָדערט ניט קיין זאך. שלאָפען שלאָפט עס אויף דער אלטער סיראטענער קאנאפּקע, אין א פינסטערען קאָרידאָר, צווישען צוויי חדרים. אז מע טראָגט אריין דעם סאמאָוואר, צאפּט עס זיך אָן אין זיין אייגענעם גרויסען טשיינִיק זודיג וואַסער, פול ווי איין אויג, שיט זיך ארויף פון א געל פאפּיערעל עפּעס א מין „סענעם־בלעטלעך", וואָס ס'איז „גוט צום הארצען," נעמט זיך ארויס פון קעשעני זיין שטיקעל צוקער און טרינקט זיך זיין טיי.

מיט'ן עסען איז אויך דאָס אייגענע. ער האָט זיך זיין ברויט ביי זיך אין גרויען טשעמאָדאַנדעל. דאָס ברויט איז אלטגעבאקען. וואָס עלטער איז בעסער (שפּאָרעוודיגער). און הערינג קויפט ער זיך אלע טאָג, פאר א קאָפּיקע א שטיקעל הערינג, געהט מיט דעם פּאוואָלינקע, אויף די שפּיץ פינגער, אין קיך אריין, ענטשולדיגט זיך א מאָל פופצעהן־צוואנציג פאר דער שטיעפמאמע, זי זאָל איהם ערלויבען אוועקלעגען דאָס שטיקעל הערינג אין אויווען אין א ווינ־קעלע אויף הייסע קויהלען, סע זאָל זיך א ביסעלע צובראָטען. און

אַז דאָס שטיקעל הערינג הויבט זיך אָן צו צוּבראָטען, הויבט עס אָן צו פּראָטעסטירען, זשומען און פּרעגלען זיך, און לאָזט ארויס אַזאַ געשטאַנק, אַז מע דאַרף אַנטלויפען פון שטוב. שווערט די שטיעפמאַמע, אַז דאָס אַנדערע מאָל וועט זי איהם אַרויסוואַרפען מיט׳ן הערינג. נאָר איהר שבועה איז זי ניט מקיים. וואָרום מע דאַרף האָבען אַ האַרץ פון אַ טאַטער, מע זאָל אַזעלכעס טהון מיט אַ מענשען, וואָס לעבט אַ גאַנצע וואָך מיט אַ שטיקעל געבראָטענעם הערינג.

איין אויסנאַהמע איז שבת. קומט שבת, איז ער איין אורח ביי׳ם טיש גלייך מיט אַלעמען. און נאָך מיט אַ קאָפּ העכער פון אַלע אַנדערע אורחים. אַ איד איין איידעלער, אַ תלמיד־חכם, אַ משכיל, אַ שרייבער, אַ משורר! איי וואָס ער איז געבאָך איין אָרעמאַן — וואָס זאָל ער טהון? ס׳זאָל זיין אין איהם געווענדט, וואָלט ער בעסער געווען אַ נגיד. נאָר אַז ס׳איז ניטאָ קיין מזל . . . און ער טהוט אַ זיפץ. דער בעל־הבית ענטפערט איהם מיט אַ זיפץ און גיסט איהם אָן אַ גלעזעל וויין, און גיסט זיך אָן אַ גלעזעל וויין, און גיסט אָן דעם קאָלעקטאָר אויך אַ גלעזעל וויין, און אַלע דריי טרינקען לחיים, נישט נור פאַר זיך, נאָר פאַר׳ן כלל ישראל. און פון אַ גלעזעל וויין ווערט מען לעבעדיג, און די צונג ווערט אויפגע־בונדען, און מע הויבט אָן רעדען אַלע אינאיינעם — נישט קיין דברים בטלים, חס ושלום, נאָר דברי־תורה, פון ספרים, ביכער, חכמה, השכלה, וויסענשאַפט. . .

דער יונגסטער פון די „אורחים“, דער פּערפּאַסער פון די דאָ־זיגע בעשרייבונגען, מישט זיך אויך אריין אין געשפּרעך. נאָר ער היט זיך מיט איין איבעריג וואָרט צווישען גרויסע, חאָטש מע קוקט אויף איהם שוין כמעט ווי אויף אַ גרויסען. אַ בחור׳על, וואָס פערדיענט שוין אַליין געלד, גיט שטונדען — אַ קלייניגקייט ?!

פון זינט דאָס בחור׳על איז אַראָפּ פון קעסט און איז געוואָרען אַ מענש פאַר זיך, האָבען די צוויי אַנדערע אורחים זיך גענומען רעכענען מיט איהם. ווי מיט אַ גרויסען, איהם זאָגען „איהר“. ביי׳ם

קאָלעקטאָר איז ער געוואָרען א „קונד“, א קונה. ער האָט איהם פערשריבען איין צכטעל בראַנשווייגער לאָטעריי, צוגעזאָגט מיט דעם זעלבען טאָן און מיט דער זעלבער זיכערהייט, ווי זיין טאַטען, אז ער וועט, אם ירצה השם מיט גאָט׳ס הילף, אויסנעמען דעם גרעסטען געווינס. און דער דיכטער בנימינזאָהן — דער איז גלאָט געוואָרען איין אָפּטער אריינגעהער צום חברה־מאַן, וואָס ניט שטונדען, געשריבען אויף זיין טישעל אין דער צייט, ווען ער איז געווען אויף די שטונדען, געבראַכט צו טראָגען איינמאָל זיין גרוי טשעמאָדאַנדעל מיט די פּאַפּיערען מיט׳ן אַלטגעבאַקענעם ברויט, און אָנשטאָט דעם, ער זאָל בראָטען אַלע פריהמאָרגען א שטיקעל הערינג ביי ראַבינאָוויטשען אויף דער אכסניה און אויסשטעהען בזיונות פון דער שמיעפּמאַמע, האָט ער שוין בעסער זיך פערגונען צו טהון די דאָזיגע ארבייט ביי דער בעל־הבית׳טע פון זיין יונגען פריינד שלום, צו וועלכען ער האט זיך סוף כל סוף איננאַנצען אריבערגעקליבען און בעזעצט אויף שטענדיג.

דאָס איז אויסגעקומען גאַנץ פּראָסט און נאַטירליך. צוויי מענשען האָבען זיך ניט פיינט און קאָנען נוצליך זיין איינער דעם אַנדערען — פאר וואָס זאָל מען ניט זיין אינאיינעם? בנימינזאָהן איז א שענער העברעער, א משורר. זיין יונגער פריינד האָט א בעזונדער חדר, א בעט א ברייטס, א פעלד ניט קיין בעט — וועמען שאַדט עס, אז עס וועלען ליגען צוויי, ניט איינער? איי דער דיכטער בנימינזאָהן האָט אין זיך גייען מאָס רעד און הערט ניט אויף צו לויבען זיינע אייגענע שירים, לייענען גאַנצע פּאָעמעס ביז שפּעט אין דער נאַכט, און דוקא מיט אזא התלהבות, מיט אזא התפעלות, אז עס שטעהען איהם אזש טרערען אין די אויגען, — איז דאָס אויך פון די קליינע אומגליקען. זיין יונגער פריינד שלום האָט, דאַנקען גאָט, א גוטען שלאָף, און דער פּאָעט בנימינזאָהן קימערט זיך וועניג, וואָס יענער שלאָפט. ווארום אז ער, בנימינזאָהן, האַלט אין לייענען זיינע אייגענע פערזען, מעג זיך דעמאָלט די גאַנצע וועלט איבערקעהרען!

דאכט זיך, אין פלוג, וואס האבן זיך אנגעקעהרט די דאזיגע
אלע בעשריבענע פארשוינען איינס מיט דאס אנדערע? וואס פאר
א מחותן, למשל, איז נחום ראבינאוויטש, א איד א בעל הבית,
א האלבער הסיד און צ האלבער משכיל, מיט אזא אידען א ליטוואק
און א מתנגד, ווי דער קאללעקטאר מיט די שווארצע בריללען ?
און וואס פאר א סמיכות־הפרשיות איז צווישען די צוויי מיט
א הונגעריגען עקזאלטירטען משורר בנימינזאהן? און ווי האט זיך
געקאנט אין דער דאזיגער סביבה פיהלען א טשיקאווע בחור׳על מיט
פעחקע בעקלעך, מיט בלאנדע געקרייזעלטע האר (נאכ׳ן טיפוס
האבען די האר געגומע, וואכסען ביי איהם, ווי גראז נאך א רעגען)?
וואס האט דא יעהאט צו טהון א בחור׳על אין די יאהרען, ווען עס
ציהט איהם גאר אין דרויסען ארויס, אין שטאדט־גארטען, אויפ׳ן
שפאצ׳ער מיט חברים, מיט האלב־בעקאנטע מיידלעך? און דאך
דארף מען זאגען, אז דאס איז א זעלטענע אידיליע, א אונפערשטענד־
ליכע פריינד־שאפט, א אונבעשרייבליכע אינטימיטעט, און דער
שבת איז געווען א געווינשטע בעגעגעניש, אויף וועלכע זיי אלע
האבען ארויסגעקוקט מיט דער גרעסטער שפאנונג די גאנצע וואך.
וואס עמיצער פון די פיער האט געהאט עפיס א גוטע זאך צו זא־
גען, צו בעוויזען, צו דערצעהלען, האט ער עס איבערגעלאזט
אויף שבת. בנימינזאהן דער משורר, וויפיעל ער האט אייך ניט גע־
מאטערט א גאנצע וואך מיט זיינע שירים, האט ער די בעסטע פון
זיי דאך איבערגעלאזט אויף שבת, נאכ׳ן טיש. דאס הייסט, עס
רעדט זיך אזוי „נאכ׳ן טיש“. אין דער אמת׳ען האט ער ארויסבע־
וויזען אלץ, וואס עס האט זיך ביי איהם אנגעזאמעלט פאר דער
וואך, פאר׳ן טיש, ביי׳ם טיש און נאכ׳ן טיש.

דער קאללעקטאר מיט די שווארצע בריללען איז שוין געווען
א סך פראקטישער פון איהם. אז מע איז געקומען פון שוהל און
דער טאטע האט אפגעזאגט אלץ, וואס מע דארף, אפגעמאכט קידוש
און געגאנגען זיך וואשען, האט ער, דער קאללעקטאר, אריינקוקענדיג
דורך דיא שווארצע בריללען אין טעלער אריין, א זאג געגעבען :

„אצינד וועט אונז אונזער משורר מסתמא עפּיס זאָגען.“ און דער משורר, האָטש ער איז נעבאך גוט אויסגעהונגערט, וואָס מע האָט געקאָנט ארויסזעהען פון זיין חאראקטעריסטישען שלינגען, לאָזט זיך ניט לאַנג בעטען, און דער קאָללעקטאָר דערוייל פּאַקט אויף ביידע באַקען, טונקט די פרישע חלה אין דער שטארק־געפעפערטער פיש־יוך, פערטרינקט מיט א קליין קעלישעקעל שטארקען בראנפען, און ווישענדיג א האַנד אָן א האַנד, טהוט ער א זאָג מיט התלהבות: „אויסגעצייכענט! עס לאָזען זיך אוים אלע וועלטען!!“...

עס איז נור שווער געווען צו טרעפען, מיט וואָס לאָזען זיך ביי איהם אוים אלע וועלטען: מיט בנימינזאָהן׳ס שירים? אָדער מיט דער געפעפערטער פיש־יוך? אָדער מיט׳ן קעלישעקעל בראנפען? אָדער מיט אלע זאכען אינאיינעם? יעדענפאלס, איז די שטימונג אזא הויכע, אז אפילו אזא פּראָזאאישע נשמה, ווי די שטיעפמאמע, הויבט זיך אויך אויף דעם דאָזיגען שבת אויף א האָר העכער, און אויסגעשלייערט לכבוד שבת אין איהר באָרדיטשעווער פּריזורקע, קוקט זיא מיט א פריינדליך אויג אויף די שבת׳דיגע אורחים און טרייבט זיי אונטער. זיי זאָלען שוין אמאָל עפּיס עסען אייך און איבערלאָזען דאָס איבעריגע ביסעל רעד אויף נאָכ׳ן עסען.

בכדי דאָס בילד זאָל זיין פערענדיגט און דיא אידיליע זאָל זיין נאָך מעהר בולט, מוז דאָ געזאָגט ווערען האָטש א פּאָר ווער־טער וועגען נאָך א לעבעדיגען נפש, וואָס האָט ארויסגעקוקט אויף די שבת׳דיגע אורחים. דאָס איז געווען „פייגה־לאה די גבאי׳טע“. דער מחבר פון די דאָזיגע זכרונות האָט זי שוין נעהאט אמאָל בע־שריבען טאַקי אונטער דעם דאָזיגען נאָמען אין איין אַנדער אָרט (אינ׳ם בוך „מאָטעל פּייסי דעם חזנ׳ס“). דאָס איז געווען א קאַץ. און וועיל זי איז געווען א גראָבע, האָבען איהר חברה א נאָמען געגעבען „פייגה־לאה די גבאי׳טע“. חברה האָבען געהאט א שוואַכ־קייט צו קעצעלעך, און פייגה־לאה האָט אלע יאָהר אראָפּגעבראַכט א דור פון שענע ראָבע קעצעלעך. די קעצעלעך זענען אונטערגע־וואַכסען, האָט מען זיי צעשענקט, צעוואָרפען, און פייגה־לאה איז

פערבליבען איין אַלטגעזעסענע, איין איינגעוואָרצעלטע, אַ פערפונדעוועטע, אַ קאַץ, וואָס פערשטעהט איהר ווערטה און לאָזט זיך ניט טרעטען מיט די פיס. אמת, קיין גרויסע מיוחסת אי זי ביי דער שטיעפמאַמע ניט געווען. געחאַפּט אַ שמיץ מיט'ן פוס, אַ בוכצי אין זייט אַריין און אַ מאָל מיט דער באַרשט איבער'ן קאָפּ, — נאָר מיט וואָס איז זי מעהר צאַצקע פון דער שטיעפמאַמע'ס אייגענע קינדער? און דער שטיעפמאַמע'ס קינדער בעגעהען זיך מיט איהר, מיט פייגה־לאה'ן, אויך נישט איבעריג קוצעניו־מוצעניו. טהוען איהר צום טוידט, שלעפּען ביי איהר אַוועק די קליינע קעצעלעך פון דער ברוסט און מוטשען זיי מיט סכנת־נפשות! ס'איז אָבער דערויף אויך פאַרהאַן אַ תירוץ (אויף אַלסדינג קאָן מען געפינען אַ תירוץ): פאַר וואָס זאָלען קינדער זיך בעגעהן מיט אַ קאַץ בעסער, ווי זייער אייגענע מאַמע בעגעהט זיך מיט איהרע אייגענע קינדער?... אודאי ווען שלום איז געווען אַ היימישער, האָט ער אַכטונג געגעבען, מע זאָל פייגה־לאה'ן אומזיסט ניט בעלעדיגען. איצט, אַז ער איז נור אַ גאַסט, קומט צו געהן איין מאָל אין וואָך, שבת, איז איהם פייגה־לאה מקבל פנים, ווי איין אייגענעם, שטעהט אויף, אַז ער קומט אַריין, בויגט־אויס דעם רוקען, טהוט זיך אַ רייב מיט'ן קאָפּ ביי זיינע פיס און ציהט־אויס אַ לאַנגען גיזהויץ און בעלעקט זיך. „וואָס איז דיר, פייגה־לאה?" — טהוט ער זי אַ גלעט איבער'ן קעפּעל, אַנגעבויגען זיך צו איהר אויף דער ערד. „כניאַ־או!" — ענטפערט איהם אָפּ פייגה־לאה מיט אַזאַ טאָן, וואָס דאַרף הייסען: „עט! אבי מע לעבט און מע זעהט זיך!"... — און הערט ניט אויף צו רייבען זיך אָן זיינע פיס און צו מורליקען, קוקען ווי אַ זינדיגער מענש און וואַרטען, מע זאָל איהר עפּיס צו־וואַרפען.

— צער בעלי־חיים! — זאָגט דער קאָללעקטאָר מיט אַ זיפץ.

טהוט בנימינזאָהן אַ שלונג, אַ קוק אויף אַלע דריי און זאָגט, אַז ער האָט דערויף אַ שיר, הייסט ער: „ורחמיו על כל מעשיו". און ניט געוואַרט ביז מע וועט איהם בעטען, פערגלאַנצט ער די אייגען אַרויף און זאָגט דעם שיר.

די צושטערטע האָפנונגען

3

די צעשטעהרטע האָפנונגען

די עקזאמענעס אויף דער נאז. — ער בויעט לופטשלעסער מיט זיין חבר אלי דאדי׳ס. — ״למנצח על השלישית.״ — ער שרייבט א מליצה־בריעף צו ח״י גורלאנד. — דער „קלוב“ אין דער „טאבאטשנע.“ — ח״י גורלאנד ענטפערט מיט א בריעף און די לופטשלעסער צעפאלען זיך.

י צייט איז געגאנגען. קינדער וואכסען. עס קומט אָן דער זומער, דער לעצטער זומער, וואָס מען דארף ענדיגען דעם קורס. דיא עקזאַמענעס זענען אויף דער נאָז. אָט נאָך אַ וואָך, נאָך צוויי — ווערד מען פטור פון דער „אויעזדנע“, וואָס האָט זיך שוין צוגעגעסען. דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע האָט קיינמאָל ניט געפיהלט קיין בעזונדערע סימפּאַטיע צו די קלאַסען. קיין קוואַל אויף צו שעפּען פון דאָרטען חכמה און וויסענשאַפט איז זי פאַר איהם קיינמאָל ניט געווען. דאָס ביסעל, וואָס ער האָט יא גענאַשט, איז דאָס געווען גיכער פון דעם בוים, וואָס האָט געהייסען אין יענער צייט „השכלה“ ביכער, רוסישע און העברעאישע, בלעטער, צייטונגען, זשורנאַלען — דאָס זענען געווען די פירות, וואָס ער האָט געגעסען מיט׳ן פולען מויל. אַ סך האָט איהם מיטגעהאָלפען דער „קלוב“, די דעמאָלטיגע פּערעיאסלאַווער אינטעליגענץ, מיט׳ן קאָלעקטאָר, מיט בנימינזאָהנ׳ען און מיט די געראָטענע איידעמס בראש, און דער אידעאַל איז געווען — ארנאָלד פון די פידוואַרקעס מיט זיין גרויסער ביבליאָטעק.

דאָס איינציגע, וואָס איהם האָט געבונדען מיט דער „אויעזדנע,“ איז געווען זיין חבר אלי דאָדי׳ס, וועלכען ער האָט באמת ליעב גע־ האָט פאַר זיין לעבעדיגען כאַראַקטער און פאַר זיין קאָנען נאָכמאַכען

און איבערקרימען אלע לעהרערס, ווי איין אמת'ער אקטיאָר, א קאָמיקער. ביידע אין צווייען האבען זיי איבערגעקעהרט די וועלט, ביידע אינאיינעם האבען זיי געלייענט ביכער, געלעבט א גוטען טאָג, געוועזן אָפּגעטיילט פון אלע איבעריגע חברים, צום מיינסטען, פערשטאָפּטע קעפּ, פלעקער. אין דער צייט, ווען יענע האבען זיך געגרייט צו די עקזאַמענעס, געפיבערט, מורא געהאט פאר א דורכפאל, האבען די צוויי חברים, שלום ראבינאָוויטש און אלי דאָדי'ס, געמאכט חוזק פון דער גאנצער וועלט, געהאט די עקזאמענעס אין דער לינקער פאה. זומער־לעבען. אין דרויסען איז א גן־עדן. די בעסטע צייט אויף צו באָדען זיך אין טייך, אויף צו שיפען זיך אין א שיפעל, העט־ווייט, אויף יענער זייט ברעג, אין הויכען גרינעם אָטשערעט. דאָרטען איז דאָ א לעוואדע, א פעלד, מיט א סך ווייסע און רויטע מארגאריטקעס בעשפּרענקעלט. און ווייטער פון דער לעוואדע געהט א וועלדעל, טאָקי א גאנצער וואלד. לאָזען זיך לויפען איבער'ן גאנצען פעלד, ביז צום וואלד, אין איין אָטהעם — איז נים פון די קלייניגע זאכען. ווער פון זיי, ער אָדער זיין חבר אלי, וועט קומען צי־לויפען פריהער? זיי בלייבען ביידע אָהן אָטהעם. טהוט מען זיך א וואָרף אויפ'ן גרינעם שמעקענדיגען גראָז. מיט'ן פּנים אראָפּ ליגט מען און מע גראבעלט די פרישע רויהע זאמדיגע ערד, וואו עס קריכט א פליעגעלע, שפּאַצירט א זשוקעל, פּויזשעט א מערעשקע. שלעפּט מיט די פעדערשטע פיסעלעך א גאנצע שטרוי, א שטיקעל קאָרע, א נאָדעל פון א בוים. ס'איז שטיל. א מאָדנע, א הייליגע, א פערוויגענדיגע, א פערשלעפערענדיגע שטילקייט. זעלטען ווערד די שטילקייט געשטעהרט דורך א צוויץ פון א רייהע שוועלבעלעך, וואָס טראָגען זיך דורך איבער די קעפּ — א סימן אויף א רעגען. אָדער עס דערהערט זיך א קוואָק פון א פער'יתום־טער זשאבע ערגיץ ווייט פון אָטשערעט ארויס : קוואָ ! — און ווערד אנשוויגען. אויך א סימן אויף א רעגען. האָטש דער הימעל איז ריין, קלאָר, ווי זעפּיר. קיין שפּרענקעלע אויפ'ן האָריזאָנט. עס פיהלט זיך א נאָהענטע שייכות מיט אָט דעם וואלד, מיט'ן

פעלד, מיט די מארגאריטקעס, מיט דער פרישער ערד און מיט׳ן שמעקענדיגען גראָז און מיט׳ן פליענעלע, מיט׳ן זשוקעל און מיט דער מערעשקע, וואָס פויזשעט, מיט די שוועלבעלעך, וואָס פליהען, און מיט דיא זשאבעס, וואָס קוואקען און מיט דער גאנצער נאטור ארום און ארום — יעדע זאך בעזונדער איז א חלק פון דער וועלט און אלעס אינאיינעם מיט די מענשען גענומען — דאָס איז איין וועלט, איין משפחה, איין געזינדעל. און דאָס ווימעלט און דאָס גריבעלט, און דאָס ליארעמט און דאָס טארעראמט — עס איז א י א ר י ד , עס איז א וועלט, עס הייסט „לעבען.“ביידע יונגע חברים פיהלען זיך גוט אין דער דאָזיגער וועלט. ביידע זענען צו־פריעדען מיט זייער לעבען, זאט מיט זייער פערגאנגענהייט, קאָנ־טעט מיט זייער היינט און ערוואַרטען נאָך מעהר פון דעם, וואָס וועט זיין, פון דעם, וואָס קומט. זיי פיהרען א לאנגען, שטילען, רוהיגען געשפרעך. א געשפרעך, וואָס האָט ניט קיין אָנהויב און האָט ניט קיין סוף. דער גרעסטער טייל פון זייער געשפרעך דרעהט זיך ארום דעם, וואָס זיי שטעהט פאָר : וואָס וועט ווייטער זיין ? — און מע לעגט־פאָר פּלאנען, און מע בויעט לופטשלעסער, און מע שטעלט זיך פאָר צ זיס פיעלפארביג לעבען, וועלכעס שפּיעגעלט זיך אָפּ אין דער פאנטאזיע פון יעדען יונגען מענשען און וועלכעס גיט זיך קיינמאָל קיינעם נישט איין אויף דער ערד...

מע קאָן אָבער דאָ אזוי לאנג ניט פערברענגען. די צייט שטעהט ניט. עקזאַמענס איז פּאָרט ניט קיין שפּיעלכעל. זיי זענען טאַקי די ערשטע און די בעסטע אין קלאַס, נאָר א קשיא וואָס סע מאכט זיך ? עס קאָן זיך אמאָל טרעפען, אז דער בעסטער זאָל דורכ־פאלען. נור איין מענ׳ש איז געווען געזיכערט — און דאָס איז געווען דער קאלעקטאָר מיט די שווארצע ברילען. „וואָס מיר עקזאמענעס ? ווער מיר עקזאמענעס ? מע שטעלט זיי א פייג !“ — אזוי האָט גע־טענה׳ט דער קאָללעקטאָר, וואָס האָט געטראָגען אויף זיך די דאגות פון׳ם קונדעס מע׳הר ווי זיין אייגענער פאטער. און דעריבער האָט זיך קיינער אזוי ניט דערפריידט, ווי דער קאָללעקטאָר, מיט דער

גוטער בשורה, וואס שלום האט איינמאל געבראכט צו טראגען אהיים, אז ער און זיין חבר אלי דאדי׳ס זענען פון עקזאמען אינ־גאנצען בעפרייט.

— דאנקען גאט! מיר זענען פריי! פריי פון עקזאמענעס! מיר וועלען הוליען! . . — אזוי האט געזאגט דער קאללעקטאר.

און פאר גרויס שמחה האט דער קאללעקטאר אין דעם אייגע־נעם טאג, אויף דער נאכט, געבראכט צו טראגען צום „קונדעס" אויף דער קוואַרטיר א הערינג מיט צוויי פראנזעלען, און אין קע־שענע — א פלעשעל בראנפען, און אין דרייען, מיט׳ן משורר בנימינזאהן, האט מען געגעבען א לעב־אונטער, ווי גאט האט גע־באטען. אויף בנימינזאהנ׳ען איז אנגעפאלען, ווי ער אליין האט געזאגט, דער רוח־הקודש, און ער האט אויפ׳ן ארט אנגעשריבען א שיר:

„למנצח על השלישית מזמור שיר"...

„ע ל ה ש ל י ש י ת" — מיינט מען דאס די דריי קלאסען, וואס שלום האט געענדיגט. און איצט האט זיך אנגעהויבען א נייע סדרה: וואס טהוט מען ווייטער? וואס וועט זיין דער תכלית? עס זענען ארויס אויף דער סצענע אלע אונזערע אלטע בעקאנטע פארשיינען: ביידע געראטענע איידעמס, ארנאלד פון די פידוואר־קעס, די אלע איבעריגע פריינד און גוטע פריינד, יעדער מיט איין אנדער עצה: גימנאזיע, ראבינערשול, אוניווערסיטעט, דאקטוי־רים, אדוואקאטען, אינזשענערען. . . דער טאטע איז ארומגעגאנגען א צעטומעלטער: אזוי פיעל וועגען, פראפעסיעס, פרנסות, — אזש דער קאפ דרעהט זיך!

פון אלע פראצעקטען האט מען זיך אפגעשטעלט אויף דעם זשיטאמירער לעהרער־אינסטיטוט, וואו מע האט צוגעזאגט אריינ־צונעמען אויף „קאזיאָני שטשאָט" ביידע אויסגעצייכענטע תלמידים — שלום נחום ראבינאוויטש׳עס און זיין חבר אלי דאדי׳ס. עס זענען שוין וועגען דעם אוועקגעגאנגען פאפיערען קיין זשיטאמיר.

צום דירעקטאר פון אינסטיטוט, ח"י גורלאנד. ליתר בטחון האט שלום צוגעלעגט צו די פאפיערען פון זיך א בריעף אויף העברעאיש, אין זעהר א שענער מליצה־שפראך, — צו בעווייזען דעם דירעקטאר גורלאנד'ען, אז ער האט צו טהון ניט מיט קיין יונגעלע, און דער קאללעקטאר איז געווען מלא גדולה:

— ברוך שפטרני! — האט ער געזאגט און אויסגעווישט מיט דער נאסער פאלע די שווארצע בריללען (אהן די בריללען זעהט אוים דעם קאללעקטאר'ס פנים ווי געשוואלען, און די אויגען — ווי קישעלעך). — דער קונדעס איז שוין א באוואהרענטער. וואלט איך שוין האבען אזא דאגה מיט פרנסה, ווי איך האב א דאגה מיט איהם. וואס ער זאל שוין ניט זיין — א ראבינער אדער א לעהרער, — א מענש וועט ער שוין זיין, דאס איז זיכער! און פון פריזיוו זעגען מיר אויך באוואהרענט. קאזיאנע לעהרערס און קאזיאנע רבנים דיענען ניט. איצט בלייבט איבער נאך א שענע כלה פון א לייטיש ארט מיט א פופצעהן הונדערט קארבוינים נדן, וועט זיין, ווי זאגט איהר, חי געלעבט! הייסט זשע, רב נחום, דערלאנגען א ביסעל „צערקאוונע כשר לפסח"...

לאזט זיך אוים אז דער קאללעקטאר האט זיך צו־פריה משמח געווען. און אט וואס עס האט זיך געטראפען.

די אלע פרנסות, וואס נחום ראבינאוויטש האט זיך מיט זיי פערנומען, זענען סוף־כל־סוף געווען ניט גענוג אויף צו לעבען. האט זיך געפונען א רייכער בעל־הגוף, א גוי מיט'ן נאמען זאכאר נעסטעראוויטש, וואס האט געהאלטען פון ראבינאוויטש'ען איין עולם ומלואו און האט איהם אפגעטראטען א קלייט מיט א קעלער אין סאמע פראנט פון זיין נייעם גרויסען מויער, און דארט האט ער איהם געעפענט א געשעפט פון טאבאק, גילזעס און פאפיראסען, און אויך דעם וויינשענק „ראזניך וויין יוזשנאהא בערעגא" האט מען אריבערגעטראגען אהער, און עס האט זיך אנגעהויבען בעווייזען פרנסה בשפע. דאס הויז פון נחום ראבינאוויטש איז, ווי

איהר געדענקט, תמיד געווען אַ בית־ועד, אַ קלוב פון משכילים און גלאַט יונגעלייט. איצט איז דער קלוב געוואָרען נאָך לעבעדיגער און מעהר בעזורט פון פריינד און גוטע פריינד און גלאַט קונים. ווער עס האָט נור געהאַט אַ שטיקעל פרייע צייט, געוואָלט זעהען זיך מיט אַ מענשען, וויסען, וואָס הערט זיך אויף דער וועלט,—דער איז זיך דורכגעגאַנגען אין דער „טאַבאַטשנע" רויכערען אַ פאַפיראָס און רעד'ן אַ וואָרט.

איינמאָל האָט זיך אין „קלוב," אָדער אין דער „טאַבאַטשנע," צונויפגעזאַמעלט די גאַנצע סמעטענע פון דער פּערעיאַסלאַווער אינ־טעליגענץ. דאָרט זענען געווען אַלע אונזערע בעקאַנטע פאַרשוינען: יאָסי פּרוכטשטיין, ביידע גרעאַטענע איידעמס, אַרנאָלד פון די פּידוואַרקעס און, פערשטעהט זיך, דער קאָללעקטאָר מיט די שוואַר־צע ברילל'ען און בנימינזאָהן דער משורר און זייער יונגער פריינד דער קונדעס האבען אויך ניט געפעהלט. עס איז געווען זעהר אַ לעבעדיגער שמועס, און אַלע מינוט האָט אויסגעשאָסען אַ הילכי־גער געלעכטער. דעם געלעכטער האָט ארויסגערופען איינער פון די גרעאַטענע איידעמס, לייזער־יאָסעל. ער האָט געפאָדערט פון יעדען איינציגען אַ קליינינגקייט: ער זאָל מוחל זיין געבען צו־פערשטעהן דעם פשט פון דעם וואָרט „מאַססיוו", נאָר אָהן הענד. און אַזוי ווי עס איז איין אונמעגליכקייט, אַז אַ איד זאָל קאָנען געבען צו־פער־שטעהן אַזאַ זאַך אָהן הענד, האָט יעדער איינציגער אויף זיין אופן בעוויזען מיט די הענד, וואָס בעדייט דאָס וואָרט „מאַססיוו." און אָט דערפון זענען דאָס געפלויגען די דאָזיגע געלעכטערען.

נאָר פּלוצים, סאַמע אין רעכטען מיטען לאַכען, עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין דער בריעפטרעגער מיט אַ פּאַקעט — „זאַקאַזנאָיע". אויפ'ן קאָנווערט שטעהט אויף רוסיש מיט גרויסע אותיות: „קאַנצעלאַריא זשיטאָמירסקאַווא קאַזיאָנאַווא יעווריים־קאַווא אוטשיטעלסקאַווא אינסטיטוטא."

— אהא! דאָס איז פון איהם, פון ח"י גורלאַנד'ען!

מע האָט געעפענט דעם פּאַקעט און מע האָט איבערגעלייענט

א בריעף פון דעם דירעקטאָר ח״י גורלאַנד. אין בריעף איז געשטאַנען: „אזוי ווי אין אינסטיטוט דאַרף מען לערנען פיער יאָהר און אזוי ווי פון די פּאַפּיערען און פון די מעטריקעס איז צו זעהן, אז דער בעזיצער פון זיי איז געבוירען געוואָרען אין דעם 18־טען פעווראַל, 1859, קומט־אויס, אַז אין דעם יאָהר 1880, דאָס הייסט, אין דריי יאָהר ארום שוין, אין אָקטאָבער, וועט ער זיך דאַרפען שטעלען צום פּריזיוו. דאָס הייסט, מיט אַ יאָהר פריהער איידער ער וועט ענדיגען דעם גאַנצען קורס פון דעם לעהרער־אינסטיטוט.“

ווי אַ באָמבע, ווי אַ דונער אין מיטען העלען טאָג, איז געווען די דאָזיגע ידיעה. צום אַלעם ערשטען האָט מען זיך גענומען שפּאַרען און לערנען דעם פּשט פון דעם בריעף: מאי קאַ משמע לן — וואָס לאָזט ער מיך דאָ הערען? און פאר וואָס האָט ער ניט אויסגעפיהרט, טאַקי אָמי דער ח״י גורלאַנד, דעם היוצא לנו מזה? און טאָמער איז פאַראַן עפּים איין עצה, אַ דריידעל אויף אַרויסצודרעהען זיך פון׳ם דאָזיגען פּלאָנטער? ס׳איז אָבער אומזיסט געווען דאָס שפּארען זיך מיט׳ן דעבאַטירען. אלע האָבען ארויסגעזעהען, ווי צוויי מאָל צוויי, אז דאָס שפּיעל איז פאר׳ן טייוועל — די שאַנסען אויף אריינצוטרעטען אין אינסטיטוט זענען פערלוירען. די מעטריקעס קאָן מען שוין ניט איבערמאַכען. און ח״י גורלאַנד איז ניט אַזאַ מענש, וואָס מע מאַכט מיט איהם דריידלעך. פּאַרפּאַלען!

דער העלד פון די דאָזיגע בעשרייבונגען שטעלט זיך פאָר יענע צייט אַלס זיין איבערגאַנגס־עפּאָכע פון איין וועלט אין דער אַנדערער. עס האָט בעדאַרפט אויסגעוועהלט ווערען אַ וועג, וואוהין צו געהן, אויסגעארבייט ווערען אַ פּלאַן, וואָס צו טהון, און בעשטימט ווערען, אזוי צו זאָגען, אַ פּראָגראַם שוין אויפ׳ן גאַנצען לעבען. צווישען איהם מיט זיין חבר אלי דאָדי׳ס איז שוין לאַנג געווען איין אָפּגעמאַכטע זאַך, ווי אזוי מע וועט ביידע אינאיינעם פאָהרען קיין זשיטאָמיר, ביידע וואָהנען אין איין צימער, ביידע לערנען, שפּאַציערען, באָדען זיך, שיפען זיך... און אז סע וועט קומען „קאַני־

קולעס,“ וואקאציעס, וועט מען פאָהרעןביידע אהיים — און אך! ווי זיי וועלען דאָס איבערראַשען זייערע געוועזענע חברים מיט זייער זשיטאָמירער אוניפאָרם, זיך האַלטען פון זיי פון דער ווייטען, און רעדען פון פושקין און פון לערמאָנטאָוו, פון בייראָן און פון שעקספּיר, הויך אויף א קול, אלע זאָלען הערען און וויסען, אז דאָס רעדען ניט קיין פּארכעס. . . די חברים וועלען דאָס הערען און שטוי־נען, מקנא זיין. מיידלעך וועלען זיך רויטלען, דרעהען ארום זיי, כלומר׳שט פעררייכטען די הענטשקעלעך, ווארפען מיט אייגלעך, וועלען זיך וועלען בעקענען נעהינטער — קורץ, דאָס וועט זיין א גן־עדן!

און מיט א מאָל האָט זיך פון די אלע חלומות אויסגעלאָזט א טייך. אוים זשיטאָמיר! אוים לעהרער־אינסטיטוט! אוים באָדען זיך, ש׳פּעו זיך! אוים וואקאציעס! אוים חברים! אוים מיידלעך! אוים גן־עדן! אוים קאריערע! און דאָ דעם טאַטענס פּנים — א רחמנות א קוק צו טהון. געל, ווי א וואַכס. נייע קנייטשען, נייע זאָר־גען, נייע זיפצען: „גוואלד, וואָס טהוט מען? וואָס הויבט מען אָן צו טהון?“. . . בנימינזאָהן דער פּאָעט פיהלט זיך ניט גוט. ער וויל ברענגען א טרייסט חאָטש מיט א נייעם שיר, נאָר — אוי־וועה! עס זינגט זיך ניט!

דעם קאָללעקטאָר זעהט מען עפּים ניט. ער האָט זיך א פּאָר מאָל געהאַט בעוויזען אויף א פּאָר מינוט, געזאָגט, אז ער האָט עפּים זעהר א גוטען פּלאַן פאר׳ן קונדעס, וואָס וועט איהם פערזאָרגען אויפ׳ן גאַנצען ׳עבען מיט קינדער און קינדס־קינדער, נאָר ער האָט איצט זעהר קיין צייט ניט. און ער איז אוועק, און פון דעמאָלט־אָן הערט מען ניט פון איהם און מע זעהט ניט.

דער סוף פון דער אידיליע

4

דער סוף פון דער אידילליע

וועր איז געווען דער קאללעקטאר? — דריי רובעל מיט „גראמאטיקע" אויף יום־טוב. — דעם קאללעקטאר'ס טוידט. — די לויה. — „געווען א מאדנער מענטש." — דער משורר בנימינזאהן פערשווינדט און ווערד מגולגל קיין אמעריקא.

ישטא קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט. געקומען א סוף צו דער אויבענבעשריבענער אידילליע. איינער פון דיא אויסגערעכענטע פריינד איז אוועק פאר דער צייט, און באלד נאך איהם — דער אנדערער, און די כנופיה איז צעפאלען געווארען. דעם ערשטען פעטשאטעק האט גע־מאכט אונזער אלטער בעקאנטער קאללעקטאר מיט די שווארצע בריללען און מיט די גרויסע טיעפע גומענע קאלאשען, און נאך איהם האט זיך אין גיכען אפגעטראגען אויף דער משורר בנימינזאהן.

וועր איז געווען, אייגענטליך, אט דער איד דער קאללעקטאר? פון וואנען האט ער זיך גענומען? וואו און וועמען האט ער גע־האט אויף דער דאזיגער וועלט? פון וועמענס וועגען האט ער געהארעוועט דאס גאנצע לעבען? טאג־איין טאג־אויס זיך גע־טיאפקעט אין דער בלאטע, געשוויצט און ארויסגעקוקט אויפ'ן גרויסען געווינס? — דאס זענען זאכען, וואס ס'איז שווער אויף זיי צו געבען, מעהר אדער ווייניגער, א קלארער תשובה. עס געדענקט זיך נור, אז ער האט אפטמאל געבעטען ביי זיין יונגען פריינד, ביי'ם „קונדעס", ער זאל זיך מטריח זיין אויף א וויילע אנשרייבען מיט זיין שען הענטעל אויף רוסיש איין אדרעס. דעם אדרעס האט ער אזוי דיקטירט: „מיעסטעטשקא פאגאסט, פינסקאווא אויעזדא, מינסקאי גובערני, גאספאזשא פריידקא עטקא..."

— גאספאזשע פריידקע עטקע, — פעררינבט איהם דער קונ־

דעם על פי גראַמאַטיקע, און דער קאָללעקטאָר דיקטירט ווייטער:

— „סאָ וולאָזשעניעם טרי רובליא".

— טריאָך רובליי, — פערריכט איהם ווידער אמאָל דער קונדעס על־פי גראַמאַטיקע.

— צו וואָס גראַמאַטיקע? — שפּאַרט זיך דער קאָללעקטאָר. — דאָרט דאַרף מען ניט קיין גראַמאַטיקע אויף יום־טוב, דאָרט קוקט מען אַרויס אויף געלד . . .

ניט אומזיסט געהט ביי אונז אין וואָהלין אַ שפּריכוואָרט, אַז אַ ליטוואַק פאָהרט אַוועק אויף זיבען פּסח'ען פון דער היים און פערגעסט דעם זיי־געזונד. דער קאָללעקטאָר האָט געהאַט אַ טבע — אַוועקגעהן אויף אַ ווײַלע און פערפאַלען ווערען אויף אַ צייט, און וויפיעל איהר זאָלט איהם דערנאָך ניט מוטשען, וואו ער איז געווען — וועט איהר קיינמאָל ניט דערגעהן ביי איהם קיין טאָלק: „ניט געווען — אַ דאַגה איהר האָט!" . . .

אויך איצט איז דער קאָללעקטאָר פערשוואונדען געוואָרען, און קיינער האָט ניט געוואוסט, וואו ער איז.

איינמאָל — דאָס איז געווען נאָך אין דער פריה, שלום איז געזעסען ביי זיך אויף זיין קוואַרטיר, געמאַכט מיט זיינע תלמידים די אוראָקען — עפענט זיך די טיר און עס קומט אַריין אַ גאַסט — דער טאַטע! שלום האָט זיך דערשראָקען: „וואָס האָט זיך געטראָפען?" — גאָר ניט. דער קאָללעקטאָר איז ניט געזונד, מע דאַרף זיך דורכגעהן צו איהם, מבקר חולה זיין . . .

אויפ'ן וועג ווערד ער געוואויר פון דעם טאַטען איינצעלהייטען, אַז דער קאָללעקטאָר איז, אייגענטליך, שוין לאַנג ניט מיט אַלעמען. נאָר די לעצטע צייט איז ער שוין גאָר ערנסט קראַנק . . . וואָס ווייטער ווערען די איינצעלהייטען אַלץ טונקעלער און געדיכטער. עס לאָזט זיך אויס, אַז ער איז געפעהרליך קראַנק. „אַ סברה, אַז ער האַלט זעהר שמאָל. דאָס הייסט, ער וויל זאָגען, אַז דער קאָללעקטאָר איז פערביי . . ." און אַזוי רעדענדיג, קומען זיי צום שולהויף.

דער שולהויף איז בעגאָסען מיט די שטראַהלען פון דער ברע־נענדיגער זונן אין די לעצטע זומערדיגע טעג. אַ גאַנצע חאַליאַס־טרע אידישע קינדער, האַלב־נאַקעטע און גאַנץ־באָרוויסע, שפּיעלען אין פערדלעך און פּילען־אַן דעם שולהויף מיט הילכיגע קולות פון זייערע יונגע געזונטע העלזער. עס איז אַ לעבען און אַ פרייד אויף דער אידישער גאַס. די לופט, ווי סע זאָל דאָ ניט זיין ענג און געשטיקט, איז דאָך אַ מחיה. וואו־ניט־וואו ווארפט זיך דורך אַ בוימעל, שלאָגט זיך דורך און קוקט ארויס אַ גרעזעל. די אויס־געגאָסענע פּאָמעניצע שלאָגט־צו דעם שטויב, וואָס די קינדער (די פערדלעך) האָבען אויפגעהויבען מיט זייער לויפען. עס איז פּאָרט זומער, מען איז פּאָרט אין דרויסען און עס איז פּאָרט גוט אויף גאָט׳ס וועלט!

— אָט דאָ וואָהנט דער קאָללעקטאָר,—רופט זיך אָן דער טאַ־טע, און ביידע לאָזען זיך אַראָפּ אין אַ מין קעלער, אָדער אזוי אַ פינסטערע גרוב, האַלטען זיך אָן ביי די נאַסע ווענד, עפענען־אויף אַ טיר מיט אַ גרויסער שווערער אייזערנער קליאַמקע, און פאר זייערע אויגען בעווייזט זיך אזא מין בילד:

אויף דער היילער ערד, מיט שוואַרצען איבערגעדעקט, ליגט עפּיס אַ זאַך, אין מיטען קיילעכיג פערשפּיצט. צוקאָפּענס ביי דער זאַך צאַנקען צוויי ליכט, אריינגעשטעקט אין צוויי פלעשלעך פון פערשיעדענער גרויס און פערשיעדענער פאַרב. פון יענער זייט ליכט, אויף אַ בענקעל, אין מיטען שטוב, זיצט עפּיס א איד אַ שמש מיט אַ קאָלטענעוואַטער באָרד און מיט אַ צעפליקטער קאַפּאָטע. ביי דער רעכטער זייט, ביי דער וואַנד, שטעהען פאר׳יתומ׳ט איינס נעבען דאָס אַנדערע, ווי אַ צווילינג, אַ פּאָר אלטע טיעפע צעריסענע גומענע קאַלאָשען, און אויפ׳ן ביישטידעל פונ׳ם איין־און־איינציגען פענסטער וואַלגערען זיך אַ פּאָר גרויסע שוואַרצע ברילען . . . . .

. . . .

דעם זעלבען טאָג איז געוועזן די לויה. מע קאָן זיך פּאָרשטע־לען, וואָס פאר אַ לויה האָט דאָ געקאָנט זיין, אַז דער געשטאָרבע־

נער איז, ערשטענס, אַ איד איין אָרעמאַן—ווער קען איהם און ווער ווייסט איהם ? און, צווייטענס, האָט ער געהאַט אַ שם אין שטאָדט פון אַ שטילען אפּיקורס. נאָר אַזוי ווי אין זיין ארויסבעגלייטען האָבען זיך מתעסק געווען אַזעלכע אידען, ווי רב נחום ראַבינאָוויטש, יאָסי פּרוכשטיין, ביידע גרעאָטענע איידעמס, און אַרנאָלד פון די פּידוואַרקעס איז אויך געקומען—דאָס איז געווען די ערשטע, אויב ניט די איינציגע לויה, וואָס אַרנאָלד זאָל זיין דערביי—האָט זיך די שטאָדט פּעראינטערעסירט, און קוקענדיג איינער אויפ'ן אַנדע־רען, האָט דער עולם גענומען קלויבען זיך און וואַכסען און וואַכסען—און ס'איז געווען נאָר אומגעריכט אַ לויה אַ גרויסאַרטיגע, אַ אימ־פּאָזאַנטע. אָרעמע לייט האָבען דערשמעקט אַ „פּעטע" לויה, איז מען זיך צענויפגעקראָכען קאַליקעס פון אַלע ווינקעלעך, געשלעפּט פאַר די פּאָלעס, געמאַכט גוואַלדען, פאַר וואָס מע טיילט קיין געלד ניט פאַר דער מטה. עס איז שווער געווען איינצורעדען זיי, אַז דאָס איז געשטאָרבען אַ איד איין אביון גלייך מיט זיי.

— פאַר וואָס זשע קומט איהם אַזאַ לויה ?—האָבען זיי גע־טענה'ט.—אַז קיין גביר ניט און קיין רב, ווי מע זעהט ארויס, אויך ניט,—היינט וואָס איז מיט איהם דער יחוס ? . . .

די זונן האָט נאָך געהאַלטען אין רעכטען בראָטען, אַז מע האָט ארויסגעטראָגען די מטה, מיט שוואַרצען איבערגעדעקט, פון פינ־סטערען קעלער ארויס. דער שולהויף און די גאַנצע גאַס איז געווען צערפּלייצט, שוואַרץ פון מענשען. קיינער האָט אָבער קיינעם ניט גערופען. מען איד איין געקומען. קיינער האָט נישט געוויינט, נאָר זיפצען האָבען זיך געלאָזט הערען. קיינער האָט קיין הספּד ניט געמאַכט, קיין קריעה ניט געריסען, קיין קדיש ניט געזאָגט, קיין שבעה ניט געזעסען. נאָר שבחים האָבען זיך געהערט, געטראָגען אין דער לופטען : „אַ וואוילער איד געווען . . ." „נישט קיין צדיק, נאָר אַ וואוילער, גוטער מענטש . . ." „אויסגעהאַלטען אַ שטאָדט מיט אָרעמע לייט . . ." „וויפיעל ער האָט פערדיענט אַוועקגעגע־בען . . ." „דעם לעצטען ביסען . . ." „זיך מפקיר געווען פון

יענעמס וועגען . . ." „געריסען פון טוידטע און פון לעבעדיגע צוליעב קראנקע אלטע אידען . . ." „פיינט געהאט מע זאל איהם דאנקען . . ." „קיינמאל ניט גערעדט פון זיך, נאר יענעמס אין זינען געהאט . . ." „געווען א מאדנער איד . . ." „ניט קיין מאדנער איד, נאר א מאדנער מענטש . . ." „יא, א מענטש איז דאס גע־ ווען . . . "

דאס איז געווען א שטילע, נאר א שענע לויה. עפים האט זיך געפיהלט א בעפריעדיגונג. א דאנק גאט דערפאר, וואס מענשען צאהלען־אפ, אויב ניט פאר'ן לעבען, איז חאטש נאכ'ן טוידט, חאטש וויפיעל ס'ניט איז, חאטש א טראפען כבוד פאר אזוי פיעל יאהרען פיין און ליידען, צער, מאטערניש און ביטערניש. ס'איז נור א וועהטיג, וואס ער אליין, דער קאללעקטאר מיט די שווארצע בריל־לען, קאן ניט אויפשטעהן חאטש אויף א מינוט, חאטש אויף א רגע, א קוק טהון אויף דעם כבוד, וואס ער האט . . . און אפשר—ווער ווייסט ? וואס ווייסען מיר ? . . . און עס פלאנטען זיך מחשבות און געדאנקען פון „השארת־הנפש," אין וועלכען דער נפטר האט געגלויבט, חאטש ער האט גע'שמ'ט פאר איין אפיקורס . . . אפשר געהט אט־דא זיין נשמה נאך דער מטה גלייך מיט אונז און ווייסט מעהר פון אונז, א סך, א סך מעהר ? . . . ווער ווייסט ? ווער ווייסט ? . . .

וואס ווייטער ווערד דער עולם שיטערער. ביז'ן בית־עולם זע־נען געבליבען נור די סאמע נאהינטע פריינד. דער גאנצער „קלוב." איין ארט האט מען איהם אפגעגעבען א בעשיידענעם, ווי ער אליין. אין א זייט האט מען איהם בעהאלטען, א בערגעל ערד האט מען אויפ'ן פרישען קבר אנגעשאטען. און מען איז זיך צעגאנגען. קיינער האט נישט געוויינט. קיינער האט קיין הספד ניט געמאכט, קיין קדיש ניט געזאגט, קיין שבעה ניט געזעסען. די ערשטע צייט האט מען נאך פון איהם אין „קלוב" א פאר מאל גערערט. דערנאך האט מען אויפגעהערט פון איהם צו רעדען—און פערגעסען.

נאר אין גיכען נאך דעם איז פערשוואונדען געווארען אויך

בנימינזאָהן דער משורר. אַ שטיק צייט האָט מען ניט געוואוסט, וואו ער איז אַהינגעקומען. דערנאָך האָט מען זיך דערוואוסט, אַז ער איז אין קיעוו. אין אַ צייט־ארום האָט זיך דער נאָמען בנימינ־זאָהן געלאָזט הערען אין דער גרויסער „מלחמה,״ וואָס ס׳איז אויס־געבראָכען צווישען די „חכמי קיעוו,״ מיט וועלכע מיר וועלען זיך נאָך בעגעגענען אין די וויטעריגע קאַפּיטלעך. זיין נאָמען האָט זיך געלאָזט הערען אינאיינעם מיט די נעמען פון משה־אהרן שאַצ־קיס, יצחק־יעקב וויסבערג, דובזעוויטש, דאַרעווסקי. און גאָר־גאָר שפּעטער איז ארויס אַ סלוך, אַז בנימינזאָהן איז מגולגל גע־וואָרען אין אַמעריקאַ און אַז ער איז דאָרטען אַ רעווערענט און איז, זעלבסטפערשטענדליך, אַלל־רייט.

און אָט אזוי איז נתפרדה החבילה געוואָרען. צעשלאָגען גע־וואָרען די כנופיה, צעשטערט געוואָרען די זעלטענע גוטפריינד־שאַפט. אויס אידיליע.

אַ האַלבּ יאָהר נע־ונד

5

אַ האַלב יאָהר נע - ונד

עלענד און פער'יתום'ט. — "דער איד פון די שמויסען." — ער לאָזט זיך אַוועק אין דער וועלט אריין זוכען גליק. — ניט אייביג איז מען אַ גאַסט. — קאָנקורענץ פון מיידעלשע שרייבער און קליינשטעדטעלדיגע קנאה־שנאה. — אברהם דער כלי־זמר — אַ מין סטעמ־פעניו. — ער אנטלויפט פון דער "וועלט" צוריק אהיים.

ערלוירען אַזעלכע צוויי נאָהענטע גוטע פריינד, ווי דער קאַללעקטאָר און בנימינזאָהן, האָט דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען. ער האָט זיך געפיהלט פער'יתום'ט. נאָך מעהר עלענד האָט ער זיך דערפיהלט, ווען זיין איינציגער איבערגעבליבענער חבר אלי איז אויך אוועקגעפאָהרען קיין זשיטאָמיר. דאָ האָט זיך, ניט ווילענדיג, צוגעמישט אויך אַ געפיהל פון קנאה. ער האָט געוואוסט גאַנץ גוט, אַז ס'איז אַ מיאוסע מדה, נישט קיין ריינעם געפיהל. נאָר וואָס האָט ער געקאָנט טהון, אַז עס האָט איהם פאָרט פערדראָסען — פאַר וואָס קומט זיין חבר אַזאַ גליק און איהם ניט ? מיט וואָס איז ער שולדיג, וואָס ער האָט זיך געכאַפּט געבוירען ווערען מיט אַ פּאָר חדשים פריהער? איבער אַזאַ נאַרישקייט זאָל ער פערלירען זיין קאַריערע? פערשפּיעלען דאָס גאַנצע לעבען? ער האָט בעהאַלטען דאָס פּנים אין קישען און לאַנג און שטאַרק געוויינט. עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז דער הימעל איז צו דער ערד געפאַלען, און די גאַנצע וועלט האָט איהם אויסגעזעהען פינסטער־חושך. נאָר צו וועלכער מכה איז ניטאָ קיין רפואה? דער בעסטער דאָקטאָר איז די צייט.

מיר וועלען בעטען דעם לעזער זיך מטריח זיין מיט אונז צוריק צו דער אמאָליגער אכסניה, וואָס די ראַבינאָוויטשעס האָבען געהאַלטען, און צו איהרע שטענדיגע אורחים. צווישען זיי איז געווען

נאָך איינער א שטענדיגער אורח. ער האָט געהייסען מיט א מאָדנעם נאָמען: „דער איד פון דיא שמויסען“. ער האָט געהאנדעלט מיט שמויסען (שאָפען־פעל). די שמויסען האָט ער עקספּעדיערט צו זיך אין דער גראָבאַרני. דאָרט האָט מען די שמויסען גערייניגט, געפאַרבט, אויסגעארבייט און געמאַכט פון זיי גוטע היטלען און פעלצען. אז דער איד פון די שמויסען איז געקומען צו־פאָהרען, האָט מען דאָס געקאָנט הערען אין דער צווייטער גאַס. אזוי שאַרף איז געווען דער ריח פון די שמויסען, אז די גאַנצע שטוב האָט די ערשטע צייט געהאַלטען אין איין ניסען. דערנאָך זענען ביי אַלעמען פערלעגט געוואָרען די נעזער און מע האָט שוין נישט גע־הערט קיין שום ריח.

דערפאַר אָבער איז ער אליין, דער איד פון די שמויסען, גע־ווען א ליעבער מענש. א פּראָסטער, א גוטער, איין אָפענהערציגער. און גערעדט האָט ער מיט דער „סין“. א גראָבער יונג איז ער אויך געווען א גוטער און האָט ליעב געהאַט דאַווענען דוקא הויך, אויף א קול. אז ס'איז געקומען שבת צום קידוש מאַכען, האָט ער גענומען דעם כוס אין דער האַנד, צוגעמאַכט די אויגען און אויסגעשריגען אויף א קול:

„יום הסיסי ויכולו הסמים . . . “

האָבען חברה קליינוואַרג זיך בעהאַלטען אונטער'ן טיש. דער איד פון די שמויסען האָט געוואוסט, אז דאָס לאַכט מען פון איהם, נאָר סע זאָל איהם אָנהויבען אהרען.

— סקצים! עכברוסים! טאָר מען לאַכען פון איין עלטערען מענצען? גאָט וועט אייך סטראָפען, סאַרלאַטאַנעס!....

דאָס האָט אַרויסגערופען נאָך א גרעסערען געלעכטער. עס האָבען געלאַכט גרויס און קליין, און ער אליין האָט אויך געלאַכט.

אָט דער איד פון די שמויסען האָט א סך מיטגעהאָלפען, אז דער פערפאַסער פון די דאָזיגע בעשרייבונגען זאָל פערלאָזען זיין געבורטס־שטאָדט און זיך אַוועקלאָזען אין דער וועלט אריין זוכען גליק. און אַוועקגעלאָזט האָט ער זיך ניט, חלילה, קיין אמעריקא,

קיין לאָנדאָן, אָדער קיין פּאַריז, און נישט אפילו קיין אָדעס, קיין וואַרשאַ, אָדער קיין קיעוו. נאָר גאָר נישט ווייט פון פּערעיאַסלאַוו, אין א קליין שטעדטעלע, קיין רזשישטשעוו (קיעווער גובערניע). „ביי איהם אין רזשישטשעוו—אזוי האָט געזאָגט דער איד פון די שמויסען—איז ניטאָ קיין לעהרערס. מע וועט אייער זוהן דאָרטען אָפּגילטען! ער אליין האָט קינדער, זיינע פריינד און בעקאַנטע האָבען קינדער, וואָס ווילען לערנען, און קיין לעהרערס איז ניטאָ, חאָטש ציה זיך אויס און שטאַרב!“

— גלויבט מיר בנאמנות, אז אייער זוהן וועט ביי מיר זיין, ווי איין אייגענער, דאָס סוואַרצאַפּעל פונ׳ם אויג! . . .

הקיצור, ער האָט אריינגעגעבען אי דעם פּאָטער, אי דעם זוהן אזוי פיעל חשק, אז ס׳איז שווער געווען בייצושטעהן דעם נסיון, און נחום ראַבינאָוויטש האָט גענומען דעם זוהן און האָט זיך אויפ־געזעצט מיט איהם אויפ׳ן פּאַראַחאָד און איז אוועק קיין רזשי־שטשעוו.

פערפאָהרען איז מען גלייך צום אידען פון די שמויסען און מע איז געווען אזעלכע געסט, אז מע האָט דעם ערשטען טאָג גאַרניט געוואוסט, וואו זיי אוועקצוזעצען און וואָס מע זאָל מיט זיי טהון. דעם בעל־הבית אליין האָבען זיי געטראָפען ביי דער ארבייט—סאָר־טירען די שמויסען—אין א לייבעל, אָהן א קאַפּאָטע און באָרוויס. דערזעהען אזעלכע געהויבענע געסט, האָט ער קודם אָנגעטהאָן די שטיוועל. געכאַפּט אויף זיך די קאַפּאָטע און גענומען שרייען אין צווייטען צימער אריין ניט מיט זיין קול:

— סיינע סיינדעל! סיינע סיינדעל! סטעל דעם סאַמאָוואַר! מיר האָבען געסט!

גיך איז בעשאַפען געוואָרען א סאַמאָוואַר, גלעזער, טיי, און קאַווע, און ציקאָריע, און מילך, און פּוטערגעבעקס, אזעלכע, וואָס א איד קאָן זיך פערגינען נור שבועות צו דער מילכיגער סעודה, אָדער צו א קימפּעט. און א וואַרעמעס איז צוגעגרייט געוואָרען— כיד המלך. פיש געפילטע, פיש געפּרעגעלטע, פיש געבאַקענע, יוך

מיט לאקשען, יוך מיט רייז, יוך מיט מאנדלען—קלויבט אייך אויס וואס איהר ווילט. פליישען שמועסט מען ניט—אלערליי סארטען. און אפילו צימעסען צווייערליי. דערנאך—דעם סאמאוואר. וויע־דער טיי, איינגעמאכטס, פערבייסעכטסען. און אז ס'איז געקומען צו וועטשערע, האט דער בעל־הבית זיך גענומען נאכפרעגען ביי די געסט: וואס האבען זיי בעסער ליעב פון מילכיגע מאכלים—קרעפ־לעך, ווארעניקעס אדער „קאסניקעס"? די געסט האבען בעשיידען געענטפערט, אז פאר זיי איז אלץ איינס. אודאי האט מען דער־לאנגט צום טיש אלע דריי אויסגערעכענטע מאכלים, פערטרונקען מיט קאווע און פערביסען ווידער מיט אלערליי איינגעמאכטסען. דעם פאטער האט מען בעלעגט אין זאל אויף א סאמעטענער קא־נאפע, דעם זוהן—אויף דער אנדערער קאנאפע, אויסגעבעט, ווי מע בעט פאר א מלך מיט א פרינץ. אויף מארגען האט זיך דער טאטע אפגעזעגענט און איז אוועקגעפאהרען אהיים, און דער זוהן איז גע־בליבען ביי'ם אידען פון די שמויסען אויף קעסט און קווארטיר, און דערפאר געלערענט מיט זיינע קינדער.

אויף דעם אנדערען טאג איז דער ווארעמעס געווען שוין ניט מיט אזא שיק און אזא קנאק, ווי דער ערשטער. א געוויינליכע קאשע מיט יוך, א שטיקעל פלייש—און פארטיג. די וועטשערע אויך א מילכיגע, נאר בעשטאנען איז זי פון א שטיקעל קעז און פוטער מיט ברויט. בעלעגט האט מען דעם גאסט שוין ניט אין זאל און ניט אויף קיין סאמעטענע קאנאפע, נאר אויף איין אייזערנעם קאסטען, פון וועלכען מע איז אויפגעשטאנען א צעבראכענער, אהן א האלז און נאקען. אויף איבערמארגען איז דער ווארעמעס בעשטאנען פון א געקאכטער טאראנקע מיט קאר־טאפעל, וואס האט נאכדעם אויסגעברענט דאס הארץ אויף צו חלש'ען. קיין וועטשערע האט מען ניט געגעבען, נאר א גלעזעל טיי מיט ברויט, און בעלעגט האט מען דעם לעהרער אויף דער ערד, אויסגעבעט אויף אויסגעמאכטע שמויסען. מע האט בעדארפט זיין שטארקער פון אייזען, מע זאל אריבערטראגען דעם ריח פון

די שמויסען. דערצו האָט אַ גאַנצע נאַכט געקאַוויאַקעט אַ קינד
אין וויעגעלע, זיך געריסען די קישקעלעך, ניט געלאָזט שלאָפען.
אַ קליין לעמפּעל האָט געדויכערט און געטשאַדעט, פערהאַקט דעם
קאָפּ, און דאָס עופה׳לע האָט ניט אויפגעהערט צו שרייען און צו
גוואַלדעווען — ס׳איז געווען אַ גאָט׳ס רחמנות! דער רעפּעטיטאָר
האָט געזעהען, אַז שלאָפען וועט ער שוין סײַ ווי סײַ ניט, איז ער
אויפגעשטאַנען פון די שמויסען, צוגעגאַנגען צום קינד אַ קוק טהון,
וואָס שרייעט דאָס. לאָזט זיך אויס, אַז די קאַץ האָט זיך פערקלויי־
בען צום קינד אין וויעגעלע, האָט זיך צעלעגט, ווי ביי׳ם טאַטען אין
ווײַנגאָרטען, זיך געמאַכט נאַכטלעגער. פאַר׳ן לעהרער איז געווען
איין אַלטערנאַטיווע: וואָס טהוט מען? אַרויסוואַרפען די קאַץ?—
אַ רחמנות אויף דער קאַץ. צער בעלי־חיים. איבערלאָזען די
קאַץ?—שרייעט דאָס קינד. פאַלט ער אויף אַ המצאה (אַ יונג אַ
חכם גיט זיך איין עצה): ער וועט נעמען וויעגען דאָס קינד, וועט
די קאַץ אַליין אַוועק. דאָס ווייסט ער פון דער פּראַקטיק. ביי
איהם אין דער היים, ווי אויך אין חדר, איז איהם אויסגעקומען צו
נאָר זיפצען האָבען זיך געלאָזט הערען. קיינער האָט קיין הספד
זעהען אַלע מאָל אַזעלכם. איידער מע האָט אַוועקגעלעגט אַ קליין
קינד צום ערשטען מאָל אין אַ ניי וויעגעלע, איז געווען אַ סגולה,
מע זאָל פריהער אויסוויעגען אין וויעגעלע די קאַץ. האָט אָבער
קיין קאַץ ניט געלאָזט זיך וויעגען בשום אופן. קוים האָט מען זי
אַריינגעלעגט אין וויעגעל און געגעבען איין ריהר—אַזוי איז זי
אויפגעשפּרונגען, גרייט געווען אויסדראַפּען יעדען איינציגען די
אויגען. אַזוי איז געווען אויך איצט. דער רעפּעטיטאָר האָט זיך
נור צוגעריהרט צום וויעגעל, אַזוי האָט זיך די קאַץ אויפגעהויבען
און געגעבען אַ שפּרונג אַרויס פון וויעגעל—און ניטאָ זי. דערפאַר
אָבער האָט דאָס עופה׳לע, דערפיהלט, אַז מע וויעגט דאָס, אויפ־
געהערט שרייען, זיך בערוהיגט און אַנשלאָפען געוואָרען. אויף
מאָרגען, אַז ער האָט דאָס דערצעהלט דער מוטער פונ׳ם עופה׳לע,

האָט זי געשאָלטען די קאַץ מיט טוידטע קללות, געהאָלובעט דאָס קינד — איהר זאָל זיין פאַר'ן קינד'ס ביינדעלעך! — נאָר דאָס, וואָס דער לעהרער איז אַ גאַנצע נאַכט ניט געשלאָפען — דאָס געהט איהר אָן, ווי דער פאַראיאָהריגער שניי.

איינגעזעהען, אַז ס'איז קיין תכלית ניט אַזוי צו לעבען אויף דער וועלט, האָט דער לעהרער זיך געמוזט אָנדינגען קעסט אין קוואַרטיר אין איין אַנדער פּלאַץ און בעצייטענס זיך געזעגענען מיט די שמויסען. און דאָ האָט זיך אָנגעהויבען פאַר איהם אַ גאַנצע רייהע פון אַלערליי צרות, שלעק, פּורעניות. אַ סדרה פון בייזע בעל־הבית'טעס, איינגעגעסענע טאַראַקאַנעס, בייסענדיגע וואַנצען, לויפענדיגע מייז. שטשורעס און אַנדערע מיאוסקייטען. נאָר די אַלע יסורים, צרות און וועהטיגען זענען געווען גאָלד אַקעגען זיי אינטריגעס, וואָס ס'איז איהם אויסגעקומען אויסצושטעהן פון זיינע קאָנקורענטען די לעהרערס. דאָס זענען געווען אידען מלמדים, מיידעלשע שרייבערס, וואָס האָבען געפיהרט צווישען זיך אַ מורא'־דיגע קאָנקורענץ און אַלע אינאיינעם — אַ קאַמפּף געגען דעם נייעם לעהרער פון פּערעיאַסלאַוו. וואו ס'איז פאַרהאַן ערגיץ אַ שמוץ אויף דער וועלט — האָט מען אויף איהם אַרויפגעוואָרפען. צוהערען זיך צו זיי — איז דאָס געווען אַ קרימינאַליסט, אַ גנב, אַ גזלן, וואָס אין דער קאָרט. זיי האָבען אָנגעפיהרט צווישען איהם און די בעלי־בתים אַזעלכע פּליאָטקעס, אַז ער האָט געבעטען גאָט, דער זמן — דער זומער — זאָל שוין אַוועקגעהן אין ער זאָל קאָנען אַנטלויפען פון דאָרטען מיט'ן לעבען. די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט פערבראַכט איז רזשישטשעוו. איז געווען ווי אַ קאָשמאַר, ווי אַ בייזער חלום. דאָס איינציגע הויז, וואו ער איז אַריינגעקומען און געפיהלט זיך צווישען מענשען, איז געווען ביי אברהם דעם כלי־זמר. אברהם דער כלי־זמר — דאָס איז אַ טיפּ פון איין אַרטיסט, איין אמת'ער מאַעסטראָ, וואָס פערדיענט בעשריבען צו ווערען.

אַ הויכער מענש, אַ ברייטער, מיט אַ קיילעכיג ברייט פּנים, מיט קליינע אויגעלעך, געדיכטע ברעמען, שוואַרצע לאַנגע געקריי־זעלטע האָר. הענד ברייטע, גראָבע, בעוואַכסענע. אַזוי, אַז די פּי־

דעל האָט אין זיינע הענד אויסגעזעהען ניט ווי א פידעל, נאָר ווי א פידעלע, א שפּיעלכעל. קיין נאָטען האָט ער ניט געקענט, און דאָך האָט ער געהאט זיינע אייגענע קאָמפּאָזיציעס. און שפּיעלען האָט ער געשפּיעלט אזוי, אז מע האָט געקאָנט ממש אויסגעהן אונטער זיינע הענד. דאָס איז געוועזן א מין סטעמפּעניו. און אפשר מיט א קאָפּ העכער פון סטעמפּעניו. אין לעבען איז ער אויך געוועזן א סטעמפּעניו. א מאָדנער פּאַרשוין. א פּאָעטישע נאַטור און א גרויסער ליעבהאָבער פון שענע ווייבלעך און מיידלעך . . . דערפאר אָבער האָט ער געהאט א ווייב—ניט אזא שלאַק, ווי סטעמפּעניו'ס. אדרבה, זיין ווייב, אברהם'יכע די כלי־זמר'ין, איז געוועזן פּונקט אזוי ווי ער. א הויכע, א גרויסע, אַ שענע און א ברייטע. שוין אַ ביסעל צו ברייט. מע האָט פון איהר געקאָנט מאַכען דריי ווייבער. אויך מיט'ן חאַראַקטער איז זי געוועזן ווי צוויי טראָפּען וואסער איהר מאַן. ביידע זענען קיינמאָל ניט געוועזן אויפגערעגט. תמיד פריילּיך, אויפגעלעגט, שטענדיג געלאכט, און ליעב געהאט גוט עסען, גוט טרינקען, גוט לעבען. איז געוועזן פאר וואָס—האָט מען איינגעקויפט דאָס בעסטע און דאָס שענסטע. איז ניט געוועזן —האָט מען פערוואָרפען די צייהן אויף דער פּאָליצע און געוואַרט ביז גאָט וועט צושיקען א פערדיענסטעל, וועט מען קוילען א הערינג און מע וועט געבען א לעב־אונטער, אזוי ווי גאָט האָט געבאָטען. מיט קינדער האָט זיי גאָט אויך ניט פאַרזעהען. עס איז געוועזן ביי זיי אַ גאַנצע חאַליאַסטרע, און אלע מיט געבאָרענע טאַלאַנטען. אלע אויסגעצייכענטע מוזיקער אויף אלערליי אינסטרומענטען—אַ זעלטענער אָרקעסטער.

אהין האָט זיך דאָס אריינגעחאַפּט דער מאָדערנער לעהרער פּ:ן פּערעיאַסלאַוו. דאָרט האָט ער זיך געפיהלט, ווי א פיש אין וואסער. דער מאַעסטראָ אליין האָט איהם געלערענט פידעל־שפּיעלען. געצאָהלט האָט ער גאָרניט. אברהם דער כלי־זמר איז ניט אזאַ מענש, וואָס זאָל פאר אזאַ הייליגע זאַך, ווי די געטליכע מוזיק, נעמען געלד. „נאָר אויב דער לעהרער איז רייך אין א פּאָר גראָשענס,

בעט ער ביי איהם אַ גמילות־חסד'על." דאָס אייגענע אויך זיין ווייב, אברהם'יכע די כלי־זמר'ין. זי בעדאַרף גראָד אצינד האָבען עטליכע קאָפּיקעס אין מאַרק אריין... „ווערט זיך ניט געפינען ביי אייך עפּיס קליינגעלט אין קעשענע?"

פערשטעהט זיך, אז קליינגעלד ווערט זיך תמיד געפינען. און אזוי ווערד ער דאָרט אַ היימישער, אַ בן־בית, איין אייגענער—און דאָס איז געגנוג פאַר זיינע קאָנקורענטען די לעהרערס, זיי זאָלען איהם בערעדען, בעוואַרפען מיט שמוץ, איהם און דעם כלי־זמר מיט דער כלי־זמר'ין מיט'ן גאַנצען געזינדעל. זיי האָבען צעפּויקט אי־בער דער גאַנצער שטאָדט, אז אַלץ, וואָס דער פערעיאַסלאַווער לעהרער פערדיענט, גיט ער אַוועק דער כלי־זמר'ין, און אז מע פראַ־ווערט דאָרט אַלע נאַכט הוליאַנקעס, די כלי־זמר שפּיעלען און זיי טאַנצען—ס'איז חי געלעבט! עס געהט זיי ניט אָן, וואָס אָרעמע לייט געהען־אויס פון הונגער און קליינע קינדער שטאַרבען... דער, וואָס דערצעהלט, מאַכט אַ פרום פּנים און פערגלאָנצט די אויגען ארויף, און די, וואָס הערען, שפּייען אויס... וואָס פאַר אַ כמיכות־הפּרשיות איז דאָס מיט אָרעמע לייט? און וואָס האָט דאָס צו טהון מיט קליינע קינדער? וואָס בעדייט דער שפּיי?—דאָס דאַרף מען ניט פרעגען. דאָרט, וואו עס האַנדעלט זיך אום קאָנקור־רענץ, שווייגט דער געזונדער פערשטאַנד. קורץ, ער האָט קוים דערצוויגען דעם זמן און איז אַנטלאָפען פון דעם פערשאָלטענעם שטעדטעל אהיים, מורא געהאַט אפילו זיך ארומקוקען צוריק, פער־זאָגט קינדער און קינדס־קינדער מעהר קיין שטונדען אין די קליינע שטעדטלעך ניט געבען. ער האָט בעשלאָסען צו זוכען זיך איין אנדער קאַריערע אין לעבען.

ווידער אין דער היים

6

ווידער אין דער היים

די זיסקייט פון צוריקקעהרען אהיים. — ער בעגעגענט זיך ווידער מיט זיין חבר אלי. — מע שמועסט אין שטאדט, אז ער שרייבט אין "המגיד." — דאר־וויז, באקל און ספענסער.—צוויי טיפען פון די אמאליגע ערשטע „עקסטערנעם."

יין נאמען קלינגט ניט אזוי שען, ווי דער נאמען „מאמע". קיין ווארט רעדט ניט אזוי צום הארצען ווי דאס ווארט „היים". אז מע וויל קענען און אפ־שאצען די היים, זאל מען חאטש אויף א קורצע צייט זיך אוועקלאזען, זיך וואלגערען אביסעל אין דער פרעמד און דערנאך אומקעהרען זיך צוריק א היים, אין דאס היימישע נעסט אריין. יעדע זאך בעקומט איין אנדער פנים, איין אנדער חן. אלסדינג ווערט צוויי מאל אזוי ליעב און טייער. מע פיהלט זיך איין איבערגעביטענער, א ניי־געבארענער אויף דער וועלט.

דער העלד פון די דאזיגע געשיכטען, אז ער איז געקומען אויף ראש־השנה אהיים, האט ער זיך צום אלעם ערשטען געלאזט איבער דער שטאדט שפאציערען, אויסגעמאסטען אלע גאסען, געפונען אלע הייזער און הויפען און גערטנער אויף זייערע ערטער. די מענשען, וואס ער האט בעגעגענט. האבען זיך ווינציג וואס איבערגעביטען. זיי האבען איהם פריינדליך געגריסט, און ער איז צו אלעמען געווען פריינדליך, ווי ווייט ער האט געקאנט. נאר דאס יונגווארג, וואס ער האט אוועקגעלאזט, האבען זיך אויפגעחאפט אויף די פיס און זענען אביסעל אונטערגעוואקסען. און אליין איז ער, ווי מע האט איהם פערזיכערט, אויך אויסגעוואקסען, געווארען „מענעשער". דערצו

האָט ער זיך אויסגעקליידט טשאַקענדיג און קנאַקענדיג, ניט גע־זשאַלעוועט קיין סקריפּעס אין די שיך, אָפּצאַסען הויכע, הויזען ברייטע און לאַנגע — נאָך דער מאָדע. אַ רעקעלע אַ קורץ, אַ קאַ־פּעלישעל אַ ווייכס, אַ העלם, אַ ביסעל געלבליך. די האָר פּערלאָזט לאַנגע, מעשה פּאָעט, און פּערקעמט אַראָפּ, אַלאַ גאָגאָל.

גאַנץ אַנדערש האָט אויסגעזעהען זיין חבר אלי, וועלכער איז אויך נאָר־וואָס געקומען צו פאָהרען אויף יום טוב אהיים, פון זשי־טאָמיר. זיין אוניפאָרם איז בעשטאַנען פון אַ קורץ ווייטיקעל, פּערי־שפּילעט, ווי אַ טוזשורקע, ביז אַרויף. קורצע שמאָלע הויזען, אַ בלויער קאַשקעט מיט אַ ברייטען דאַשעק, און אָפּגעשוירען, ווי אַ סאָלדאַט. די ברוסט אַרויסגעשטעלט, די צייהן ווייס, די אויגען פרייליך — ער קאָן זיך גאָר זאָט ניט אַנדערצעהלען, ווי גוט עס איז אין אינסטיטוט. מע געהט דורך, זאָגט ער, העכערע מאַטעמאַטיק, מע לייענט רוסישע ליטעראַטור, מע לערענט גימנאַסטיקע, און אי־דיש — אויפ'ן שפּיץ מעסער: אַ פּרשה חומש, אַ קאַפּיטעל פּסוק, אַ שטיקעל חיי־אדם — און פּאַרטיג. „אַט דאָס איז די גאַנצע תורה פון'ם לעהרער־אינסטיטוט? אַט דער אלי וועט עס זיין אַ אידישער לעהרער? אַ רב ביי אידען? . . . "

אויך איז ער געוועזן איבעראַשט פון דעם, וואָס זיין חבר אלי האָט געבראַכט צופיהרען פון דעם אידישען זשיטאָמירער לעהרער־אינסטיטוט אַ גאַנצען פּאַק מיט רוססישע ליעדער, און נישט איינס אַ אידיש. גלייך ווי ער וואָלט דאָס געקומען צופאָהרען פון אַ „בורסע", פון אַ גויעשער סעמינאַריע? דאָס האָט אָבער ניט גע־שאַדט, זיי זאָלען בלייבען די זעלבע חברים, וואָס געוועזן. שטענדיג אינאיינעם. אומעדום אין צווייען. ביידע האָבען געהאַט געגוג שטאָף אויף צו רעדען, און נאָך מעהר — אויף צו לאַכען און אָפּשפּעטען פון דער גאַנצער שטאָדט. און ווי אַמאָל, אין די גוטע יאָהרען, איז מען אוועק צום טייך, געדונגען אַ שיפעל און אריבערגעפאָהרען וויית, הינטער דער שטאָדט אַרויס.

סוף זומער. די קעלט האָט נאָך ניט איינגעטרעטען. נאָר

דאָס פעלד איז שוין ניט מעהר גרין. נישטאָ שוין קיין זכר פון די ווייסע און רויטע מארגאריטקעס. דער אָטשערעט שטעהט נאָך אין דער בלאָטע. נאָר ער איז שוין געל און שיטער. רויטליך איז דאָס וועלדעל. אוועק די צייט פון אויסציהען זיך אויף דער ערד. די ערד איז פייכט און זומפיג. די חברים זוכען־אָפּ איין אויסגעהאַקטען בוים אין וואַלד און זעצען זיך אוועק א ביסעל רוהען. און מע דערצעהלט זיך איינס דאָס אַנדערע אלסדינג, וואָס יעדער האָט דורכגעמאכט דאָס ערשטע האַלבע יאָהר פון זייער צעשיידען זיך. מע לאָזט ניט דורך קיין קלייניגקייט, קיין ברעקעל. עס ווערד איבערגעגעבען יעדער איינדרוק, יעדע בעגעגעניש, איטליכע געשעהעניש. און נאָך מעהר קונץ, וואָסביידע אינאיינעם רעדען, ביידע לאַכען, שלאָגען זיך איבער איינס דאָס אַנדערע אין דער רעכטער מיט — און דאָך הערט מען זיך און מע פערשטעהט זיך און מע האָט הנאה.

דערנאָך ווערד מען אנשווייגען. יעדער פערטיעפט זיך, קוקט אריין צו זיך אין דער נשמה אריין, בלייבט אַליין מיט זיינע געדאנקען. מען איז טאַקי נאָהענטע חברים. מע האָט זיך געהרען. מע זאָגט ארויס איינער דעם אַנדערען אַלעס, נאָר ניט אינגאנצען. ניין, ניט אינגאַנצען, ניט אינגאַנצען. יעדער איינער האָט זיך זיינע געדאנקען, זיין אידעאַל, זיין אייגען וועלטעל, וואו קיין אַנדערער, עס מעג זיין דער בעסטער חבר, האָט קיין שליטה . . .

עס הויבט אָן ווערען ווי קיהלבליך. אויסגעלאָשען דער טאָג. די זונן זעצט זיך. דער וואַלד ווערד פערצוייגען, ווי איינגעהילט אין א דינעם רויך. עס פאַלט אראָפּ א שישקע מיט א ווייעדערקול. ביידע חאפּען זיך אויף ווי פון א כישוף.

— צייט פאָהרען אהיים ?

— צייט פאָהרען אהיים.

און מע הויבט זיך אויף. און מע שפּאַנט דורך דאָס גאַנצע פעלד דורך איין אויסגעטרעטענע, קרומע, שמאָלע סטעזשקע. מע זעצט זיך אריין אין שיפעל און מע זינגט א ליעדעל (א גוויעש, ניט

קיין אידיש), און מע גליטשט זיך איבער'ן שמאָלען געדרעהטען טייכעל, פערביי דעם געלען אָטשערעט. און אז מע קומט אהיים, איז שוין פינסטער. די באַקען פלאַמען. די אויגען גלאַנצען. דער אַפּעטיט איז גרויס. מע האָט געהענדיג געקויפט אַ זיסען קאַוועז, (ארבוז, וואַסערמעלאָן), מיט צוויי פרישע ווייכע נאָך וואַרעמע פּראַנזעלען. און מע פראַוועט אַ וועטשערע. און מע איז פריילי. און עס לאַכט זיך גאָר אָהן אַ וואָרום און אָהן אַ זין.

דער זייטיגער האָט געקאָנט מיינען, אַז ביידע זענען גלייך צופריעדען, גלייך גליקליך—יונגע, געזונטע קינדער, וואָס פעהלט זיי? אין תוך אריין איז אָבער נור איינער פון זיי (אלי) געווען באמת אַ גליקליכער. דער צווייטער (שלום) האָט זיך געפיהלט אַנגעבראָכען, ניט אויפ'ן ריכטיגען וועג. זיין איינציג שטיקעל טרייסט איז געווען דאָס, וואָס די שטאָדט האָט געקלונגען מיט זיין הפטרה זאָגען אין בית־מדרש און מיט זיין קענען תנ"ך און העברעאיש און מיט זיין שרייבען. אַלץ אַזעלכע זאַכען, וואָס פאַר זיין חבר אלי איז דאָס אַ סוד. ניט פאַר איהם געדאַכט. ווי קומט צו אלי'ן אזא איריש שרייבען? לשון קודש? מליצה? דערויף איז נאָר ער, נחום ראבינאָוויטשעס זוהנדעל. קלאָר אין אלע השכלה־ביכלעך, ווי אַ וואַסער. לייענט דעם „המגיד." אַ וואונדער, וואָס ער אליין שרייבט נאָך ניט אין „המגיד." נאָר פון וואַנען ווייסט מען, אַז ער שרייבט ניט? אפשר שרייבט ער אונטער אַ פערשטעלטען נאָמען? . . .

אזוי שמועסט מען אין פערעיאַסלאַוו. און מע רינגעלט איהם אַרום מיט אַ בעזונדערען אָרעאָל און ער וואַקסט אויס ביי זיך אליין אין די אויגען מיט אַ קאָפּ העכער. און ער ווערד סאָליד. ער זוכט ניט מעהר קיין חברשאַפט מיט קיינעם פון די פריהעריגע ווייסע־חברה'ניקעס. ער פערשרייבט זיך אין דער שטאָדט־ביבליאָטעק. טראָגט אַהיים גראָבע ביכער. לייענט ד אַ ר ווי ן, ב אָ ק ל, ס פּ ע נ ס ע ר. שאַרט זיך אַרום די גרויסע, בעריהמטע, אויפגעקלעהרטע בחורים אין שטאָדט. בחורים אויטאָדידאַקטען, אַזעלכע,

וואס האבען אליין מיט זייער זיצען און קוועטשען די באנק דורכגעמאכט א גאנצען קורס, ביינעקומען לאטיין און גריכיש, דורכגעגאנגען געאמעטריע און אלגעברא, און טריגאנאמעטריע, און פסיכאלאגיע, און פילאסאפיע. גרייט געווען חאטש היינטיגען טאג אריינטרעטען גלייך אין אוניווערסיטעט אריין. זיי האבען נאר ניט אויף דער הוצאה. צוויי טיפען פון די אמאליגע ערשטע עקסטערנעס. איינער האט געהייסען חייטע רודערמאן, דער אנדערער—אברהמעל זאלאטושקין.ביידע זענען טוידט און פערדיענען בעשריבען צו ווערען חאטש אין עטליכע שורות אין די דאזיגע זכרונות.

חייטע רודערמאן איז געזעסען ווייט הינטער דער שטאדט ארויס, אפגעזונדערט פון דער וועלט און פון מענשען. דאס איז געווען א זוהן פון דעם מלמד משה דוד רודערמאן, וועלכער איז בעשריבען אינ׳ם ערשטען טייל פון דער ביאגראפיע, און א ברודער פון שמעון רודערמאן, וואס האט געהאלטען ביי שמד׳ען זיך, נאר די שטאדט האט איהם ארויסגעראטעוועט פון מאנאסטיר און אוועקגעשיקט קיין זשיטאמיר אין דער ראבינערשוהל. חייטע איז גאר ניט געווען געראטען אין זיין בלאסען, יאדעשליווען ברודער שמעון. דאס איז געווען א בחור א געזונטער, א ברייטביינינגער, א שענער יונגאטש מיט רויטע פעתקע באקען. משה דוד דער מלמד איז געשטארבען פון איין אסטמא הוסט, און זיין ווייב די אלמנה, חייטעס מוטער, איז געווארען א סארווערקע אויף פרעמדע חתונות, געבאקען לעקאכער. דאס האט איהר געגעבען מיטלען צום לעבען און אויסצוהאלטען איהר זוהן, וואס האט געוואוסט נאר איין זאך—ביכער, ביכער און ביכער. מיט קיינעם אין דער וועלט האט זיך חייטע ניט אנגעקעהרט. זעלטען ווער עס האט זוכה געווען מיט איהם צו רעדען.. נאר אלע האבען געוואוסט, אז חייטע קען, חייטע איז קלאר אומעטום, חייטע איז טיעף. ווער עס האט געהאט אמאל א זכיה מיט איהם צו בעגעגענען זיך, איז ער געווען איבערראשט פון אט דעם בעהאלטענעם פילאזאף. חייטע, אז ער האט זיך צערעדט, האט ער געשאטען מיט פייער, געמאכט א תל פון אלעם און

פון אלעמען, מבטל געווען די גאנצע וועלט. זיין צונג איז געווען א פייל. זיין געלעכטער איז געווען גאל. זיין וויץ איז געווען גיפט. פון וואנען האט דער פרוש אזוי געקאנט די וועלט? דאס בלייבט א סוד אין א רעטעניש אויף אייביג. איין מאל אין א זומער האט ער זיך אפגעבאדען אין טייך, פערקיהלט זיך, און איז פון טובערקולאז א בחור פון צוויי און צוואנציג יאהר געשטארבען.

דער צווייטער פילאזאף־אויטאדידאקט, אברהמל זאלאטושקין, איז שוין געווען ניט קיין פרוש, ניט קיין פערבארגענער. א יונג א פריילּיכער, א הייסער ברונעט, מיט פייעריגע שווארצע אויגען, מיט שווארצע, שטארק געקרייזעלטע האר, אליין אויך א שווארצער, ווי איין אראב, מיט ווייסע לאכענדיגע צייהן, א ביסעל א הייזעריגע שטימע, ליעב געהאט אנטהון זיך, ווי איין איינגלענדער, קעסטעלדיגע הויזען, א מאדנע מיצעל אויפ'ן קאפ, און ווינטער א מגושמ'דיגען הענגקאלנער. אנגעלייענט איז דער זאלאטושקין געווען ווי א פויק. געקאנט היינע אויף אויסוויינינג. נאר ליעב האט ער געהאט דיקענס און טעקקערײ, סוויפט, סערוואנטעס און אונזער גאגאלען. און איז אליין אויך געווען א הומאריסט. דאס הייסט, ער האט שטילערהייד פאר זיך געשריבען א סך הומאריסטישע זאכען און קיין איינציגע שורה נישט געוואלט ניט אפדרוקען, ניט בעוויזען קיינעם. בטבע געווען א גרויסער עקשן, א צו־להכעיס'ניק, איין אפשפעטער און א פערטיעפטער אין זיך. געלעבט האט ער פון דעם, וואס ער איז געווען א שרייבער כל־ימיו אין דער מעשטשאנסקי אופראווע. זיין כתב־יד איז געווען פונקט אזוי געקרייזעלט, ווי זיינע האר. ער איז געשטארבען איין אלטער בחור אריבער פערציג.

אט דאס זענען געווען די צוויי גרויסע שטערען, ארום וועלכע שלום האט זיך געריבען און פון וועלכע ער האט גענאשט וויפיעל עס האט זיך געלאזט. צווישען זיך זענען די צוויי שטערען, חייטע רודערמאן און אברהמעל זאלאטושקין, געווען פייער מיט וואסער. זיי האבען זיך קיינמאל נישט בעגעגענט און נישט געקענט אפילו.

און דאָך האָבען זיי זיך אזוי פיינט געהאַט, אז מע האָט נישט גע־טאָרט דערמאָנען פאר איינעם דעם אַנדערענס נאָמען. מיר וועלען זיך נאָך מסתמא בעגעגענען מיט זיי אין אונזערע וייטערע בע־שרייבונגען.

ער פאָהרט אויף אַ רייכע שטעלע

7.

ער פאָהרט אויף אַ רייכע שטעלע

"פּוסטעפּאַס." — ישראל בענדיצקי גיט איין עצה, און דער פאַטער שרייבט אַ בריעף צום "מאַגנאַט." — ער לאָזט זיך ווידער אין דער וועלט אריין און בלייבט מיט איין „פּיטאַקעל." — ביי די טויערען פון גן־עדן. — דער קאַלטער „ברוך־הבא."

אָס וועט זיין ווייטער ?

פּון אַלע פּראָפּעסיעס, וואָס זענען פריהער געווען אַ גאַנצער שלל, האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. די שטונדרען האָבען זיך צעקראָכען. פאָהרען שטודירען — איז ניט געווען מיט וואָס. זיצען ביים טאַטען אויף קעסט איז אויך ניט זעהר ליעב. ובפרט נאָך דעם, ווי מע איז שוין געווען אַ זעלבסטשטענדיגער מענש פאַר זיך. אײַן חאַטש דער טאַטע האָט געקליבען תענוג פון זיין זוהן דעם קענער און דעם משכיל, דאָך האָט דאָס איהם געקרענקט און געעלטערט, וואָס זיין זוהן געהט אַרום בטל אָהן אַ שום אַרבייט. וואָס וועט זיין דער תכלית? אויך די שטיעפמאַמע, וועלכע האָט געהאַט געקוקט אויף דעם זעלבסטשטענדיגען שטיעפזוהן מיט אַ געוויסער דאָזע פון רעספּעקט, האָט אַצינד מיט אַמאָל פערלוירען דאָס גאַנצע ביי־סעל דרך ארץ פאַר'ן „פּוסטעפּאַסניק". זיא האָט ביסלעכווייז אָנגעהויבען איהרע אַמאָליגע זאַכען: קוקען מיט איין אויג, אַריינוואַרפען אַ שטעכווערטעל, זאָגען דער שוויגער און מיינען די שנור... דאָס אַלעס האָט דעם טאַטען מקצר ימים געווען, און דער העלד אַליין האָט פערטיעפט זיך אין זיינע ביכער, אָדער אָנגערוקט דאָס היטעל, גענומען דאָס שטעקעלע און אַוועק צו זיינע אויבענבעשריבענע בעקאַנטע פילאָזאָפען, צו חייטע רודערמאַן אָדער צו אברהמעל זאַלאַטושקין. מיט זיי האָט ער ליעב געהאַט צו דיסקוטירען וועגען

אבסטראקטע זאכן, וועלט-פּראָבלעמען. חייטע רודערמאַן, דער פּעסימיסט, האָט, וויאַ זיין שטייגער איז, געזידעלט די נרעסטע מענשען, נישט אַנערקענט קיין אויטאָריטעטען, געפּייפט אויף דער גאַנצער וועלט. דערפאַר האָט אָבער דער אָפּטימיסט זאַלאַטושקין ציטירט פון היינע און בערנע גאַנצע שטיקער מיט אַ בעזונדערען ניגון, געגרייזעלט בעת מעשה דעם משוביק פון זיינע געגרייזעלטע האָר און זיך אַנגעוואָרעמט מיט אַזאַ התלהבות, ווי אַ פערברענטער חסיד, בעת ער זאָגט נאָך דעם רבין'ס תורה . . .

דאָס אַלסדינג איז אָבער געווען נישט מעהר ווי אַ מיטעל אויף די צייט צו פערטרייבען. עס האָט זיך געפיהלט אַ פּוסטקייט אין דער נשמה און איין אומזיסט פערליערען פון צייט און פון ענערגיע. עס האָט זיך געבענקט נאָך אַרבייט. עס האָט זיך געריסען אין דער וועלט אַריין. עס איז ניט ליעב געווען דאָס לעבען. זיך אַליין נמאס. נמאס און מאוס.

נאָר דער גאָט, וואָס פערלאָזט ניט קיינעם, האָט זיך אומגע־קוקט אויך אויף דעם פערלוירענעם העלד פון דער דאָזינער ביאָגראַ־פיע. איהם איז געקומען צו הילף זיין טאַטענס אַ גוטער פריינד מיט'ן נאָמען ישראל בענדיצקי. דער דאָזיגער פּאַרשוין, האָטש ער איז אייגענטליך געווען ניט מעהר וויאַ אַ כלי־זמר, דאָך האָט ער געשפּיעלט אין שטאָדט אַ ראָלע פון אַ זעהר אַנגעזעהענעם בעל־הבית. געשפּיעלט האָט ער נאָר אויף געהויבענע רייכע חתונות, זיך גערעכענט פאַר דיריזשאָר און קאַפּעלמייסטער. זיין הויפּט־געשעפט איז געווען — אַ רייכע פּריצישע אכסניה. ער איז אויך געווען דער איינציגער פאָטאָגראַף אין שטאָדט. דערצו איז ער געווען גלאָט אַ שענער איד, אַ הויכער, איין אויסגעפּוצטער, מיט אַ זעלטען־שענע קייזעכיגע שוואַרצע באָרד. געטראָגען אַ שוואַרצען געוועזענעם הענגקאַלנער, אַ הויכען קאַפּעליש און לעדערנע קאַ־לאָשען מיט מעשענע אָבצאַסען. אַ ציגגעל האָט ער געהאַט אַ גע־שליפענס, גערעדט זיס און קייזעכיג און מעהר אויף רוסיש: „וויג־טילי"... „מעזשראו פּראַטשים"... „סליעדראוואטעלנאַ"....

דער דאזיגער בענדיצקי איז געווען איין אפטער אריינגעהער אין קלוב, דאס הייסט, צו ראבינאוויטשען אין דער „טאבאטשנע“— אביסעל שמועסען. איין מאל איז מען געזעסען אזוי און געשמועסט, דערצעהלט בענדיצקי, וויא א מסיח לפי תמו, אז די טעג האט זיך אפגעשטעלט ביי איהם איינער א איד, איין עושר, א גביר, איין אדיר, א מאגנאט, מיט׳ן נאמען ק. זיצען זיצט דער דאזיגער „מאגנאט“ אין א קליין שטעדטעלע אין ט. (קיעווער גובערניע). מע קאן זאגען, אז ס׳איז א דארף, ניט קיין שטעדטעל, און ער האט קינדער, צו וועלכע ער זוכט מיט ליכט עפעס א רעכטען לעהרער, א רעפעטיטאר, אויף אידיש און רוסיש צוזאמען. נאר דער לעהרער זאל זיין א געראטענער, א קענער, און מעזשדאו פראטשים, א טאטענס א קינד.

לאזט זיך אויס, אז דער טאטע קען דעם דאזינען „מאגנאט“ נאך פון לאנג. אמאל, מיט יאהרען צוריק, אז דער „מאגנאט“ ק. איז נאך געווען א קליין מענשעלע, זיך געדרעהט ארום א פריץ, איז ער געשטאנען סטאנציע ביי ראבינאוויטשען אין דער אלטער אכסניה און געווען דאס וואס מע רופט אן א „גוט ברודערעל“. דערהערט אזא מעשה, רופט זיך אן בענדיצקי: — סליעדאוואטעל־נא, האט דאך נאט אליין מיך געשיקט צו אייך פאר א שליח! אויב אזוי, וועל איך אייך געבען איין עצה, אז איהר זאלט באלד אוועקזעצען זיך און אנשרייבען א רעכטען, א פיינעם בריעף, מעזשדאו פראטשים, אויף לשון קודש, אזוי ווי איהר קענט און אזוי ווי אזא מאגנאט שטעהט אן, און דער בחור, ווינטילי, זאל ניט מעדליווען און זאל גלייך אוועקפאהרען מיט דעם דאזינען בריעף קיין ט. און פערנעמען די שטעלע, און סע זאל זיין אין א גוטער שעה — אמן.

און אזוי איז דאס טאקי געווען. עס איז בעשאפען געווארען א בריעף, א שענער פייערינער מליצה־בריעף מיט אזא שענער שפראך, אז עס קאן ריהרען אפילו א שטיין. דער טיטעל אליין

האָט פּערנומען דריי לאַנגע שורות, אין וועלכע עס זענען געווען אויסגערעכנט אַזוי פיעל מעלות און שבחים, אַז ווען אַפילו דער „מאַגנאַט“ זאָל פערמאָגען נאָר אַ דריט־חלק פון זיי, וואָלט ער אויך געקאָנט זיין אַ אידעאַל פון אַ מענשען... אַנגעוואָפּענט מיט אַזאַ שטאַרקע פּראָטעקציע, לאָזט זיך דער יונגער רעפּעטיטאָר אַוועק נאָך אַמאָל אין גאָט'ס וועלט זוכען גליק. קיין איבעריגע געלטען מיט זיך, דאַרף מען דעם אמת זאָגען, האָט ער ניט מיטגעפיהרט. קיין אַקרעדיטיוועז אין די בענק האָט ער אויך ניט געהאַט. דאָס ביסעל, וואָס ער האָט פערדיענט פון זיינע שטונדען, האָט ער דעם גרעסטען טייל פערטראַנזשירט, זיך אויסגעקליידט, ווי אַ פּרינץ. דאָס איבעריגע האָט צוגענומען די באַהן. היינט איז מען דאָך עפּיס אַ לעבעדיגער מענש. אויף יעדער סטאַנציע שטעלט מען זיך אָפּ. די פּאַסאַזשירע: שיטען אַרויס פון די וואַגאָנעס און לויפען צו צום בופעט. מע חאַפּט זיך צו, ווער צו דיאַ פּלעשלעך מיט די גלעזלעך, ווער צו די הייסע פּירעזשקעס. ווער עס הייסט זיך געבען אַ גלעזעל טיי און ווער אַ פּלעשעל סאָדאַ וואַסער. מע טרינקט דאָס אויס על רגל אחת און מע בעצאָהלט דעם קעלנער טרינקגעלד פון דער ברייטער האַנד, מעשה באַנקיר, אָדער אָפיציער — לאָז ער וויסען דרך ארץ — און אַזוי איז אויף יעדער סטאַנציע. דאָס ביסעל מינץ ווערט צעקראָכען, צעגאַנגען אַזוי ווי שניי אויף דער זונען. אין ביימעלע באַמבעלט זיך נאָך עפּיס אַ מין פּיטאַקעל. נאָר ווער טראַכט וועגען דעם? אַ מענש פאָהרט אויף אַ גרייטער זאַך. אַזאַ שטעלע! און אַנגעוואָפּענט מיט אַזאַ פּראָטעקציע — וועמען הערט ער? . . . .

. . . .

און אַז ער איז געקומען קיין ט., אַרום פּאַרנאַכטליך איז דאָס געוועזען, האָט ער זיך אַרומגעקוקט, אַז ער איז נקי, ריין פון געלד, פערמאָגט זיין אייגענעם דאָס איינע פּיטאַקעל . . . און דאָך האָט ער אַפילו אויף קיין מינוט זיך ניט פערטראַכט. אדרבה, ער האָט זיך געפיהלט אַזוי גוט, ווי נאָך קיין מאָל ניט אין זיין לעבען. דאָס

אליין, וואָס ער איז פריי געוואָרען פון די רזשישטשעווער אינטריי־גאַנעם־לעהרערס, טאַראַקאַנעם און וואַנצען,—וואָס איז עס ווערטה? מיט פולע לונגען האָט ער אריינגעאָטעמט אין זיך די געזונדע אָסינ־דיגע לופט. די זון איז שוין לאַנג פערשוואונדען אויף יענער זייט וואַלד, וואָס האָט געשמעקט מיט דעמבענעס און סאָסנאָווען ריח.

ארויסגעשפרונגען פון וואָגאָן, האָט זיך דער יונגער רעפּעטי־טאָר געלאָזט גלייך צום גביר,—איהם איבערגעבען דעם בריעף. פערגינט זיך אָזא „מאַגנאַט" צו זיצען העט־ווייט אין אַלדע גוטע יאָהר ארויס פון דער שטאָדט, אין א ווייסען פּאַלאַץ מיט א גרויסען גרינעם גאָרטען, ארומגעגרייזעט מיט געפאַרבטע שפּיציגע צאַצ־קעדיגע שטאַכעטען. צוטרעטען צו איהם איז ניט אזוי גרינג, ווי מע קאָן זיך פאָרשטעלען. ערגער ווי צו א פּריץ. נאָר אז מע איז אַנגעלאָדען מיט אזא שטאַרקער פּראָטעקציע, קאָן מען שוין געהן אפילו צום קייסער אליין . . . אזוי טראַכט זיך דער העלד, נאָר ער האָט א טעות. ווארום נאָך אַלעמען איז דער גן־עדן גאָר ניט אזוי גוואַלדיג, ווי דער וועג, וואָס פיהרט צום גן־עדן . . . א סברה, אז איידער מע טרעט צו צו אזא גביר, מוז מען דורכגעהן פריהער אַלע שבעה מדורי גיהנם. ביי אזא „מאַגנאַט" איז פאַרהאַן דריי זאַכען, וואָס מע מוז פריהער דורכמאַכען, איידער מע איז זוכה צו זעהען זיין פנים. און אפילו, אז איהר האָט שוין דורכגעמאַכט אַלע דריי זאַכען, זענט איהר נאָך אַלץ ניט פאַרטיג. איהר קאָנט געהן און געהן און אוועקגעהן מיט דעם, וואָס איהר זענט געקומען. וואָס זענען די דריי זאַכען?—1) א סטרוזש, א הויכער טרוקענער ערל מיט קרומע פיס. אז ער געהט קאַטשעט ער זיך. זיין נאָמען איז פאַנטאַליי און זיין עובדה—ער זיצט ביי׳ם טויער, אזוי ווי להבדיל מרדכי דער איד ביי׳ם קעניג אחשורוש. 2) א שוואַרצער כלב, א בלינדער אויף איין אויג, אזוי ווי בלעם. זיין נאָמען איז זשוק. דעם דאָזיגען כלב שבכלבים האַלט מען צוגעבונדען צו א בוים אויף איין אייזערנער קייט—אַניט וואָלט ער דורס געווען מענשען. און 3) א יונג א משרת, וואָס טראָגט א קויטיגע מאַנישקע, א גאָלדענעם

רינג און נעהט פערקעמט מיט א שרונט אקוראט אין מיטען קאפ. די שווארצע האר שטארק אנגעשמירט מיט פעטען און שמעקען מיט א ריח פון אדעקאלאן, געמישט מיט ציבעלעס, נאר די אויערען זענען פול מיט בלאטע און די נענעל ארומגעברעמט מיט שווארצען. דורכגעהן אט די דריי אינסטאנציעס איז ניט פון די קלייניגקייטען. קודם כל דארפט איהר זיך בעקענען מיט'ן סטרוזש פאנטאליי, ווארום אז ער דערזעהט א פרעמדען מענשען, טהוט ער איהם א פרעג: „שטא נאדא?" געהט דערצעהלט פאנטאלייען א מעשה וועגען א בריעף און וועגען א שטעלע. איז אבער פאנטאליי נישט קיין שלעכטער גוי. א „פיטאקעל" איז ביי איהם א מטבע. אוועקגעשוואומען דאס איינציגע, דאס לעצטע פיטאקעל! . . . דערפאר איז פאנטאליי א גוטער ברודער . . . א סך ערגער פון דעם ערל איז זשוק. דער כלב איז טאקי אויף א קיים. נאר א הונט בלייבט א הונט. ער בילט און שפרינגט און רייסט זיך, דער כלב שבכלבים, מיט אלע כוחות. א גליק, וואס פאנטאליי איז דא ביי דער זייט. שרייט ער אן אויף איהם, שעלט איהם מיט טוידטע קללות און זאגט איהם מוסר—א גאנצע דרשה. נאר שווערער פון אלץ איז די דריטע אינסטאנציע—דער משרת. דער האלט זיך גאר פאר א גאנץ קנעפעל, פרעגט אויס ביי אייך איטליכס ברעקעל, נעמט אפ איין עקזאמען—ווער איהר זענט? פון וואנען איהר קומט? און וואס איהר דארפט? א יונג א בלאזען. מיט איהם איז גלייכער איהר זאלט זיך האלטען פון דערווייטען, קוקען אויף איהם פון אויבען אראפ. אניט — וועט ער אייך קריכען אויפ'ן קאפ. דער העלד פון די געשיכטען ווייסט עס פון זיין אייגענעם ערפאהרונג. דער משרת האט איהם א נעם געגעבען אויפ'ן צימבעל: פון וועמען איז דער בריעף? וואס שטעהט אין בריעף? און וואס פאר א געשעפט ער האט? א שטעלע? וואסער א שטעלע? אין „זאוואד"? אדער אין די „עקאנאמיעס"? אויב אין „זאוואד"—זענען אלע שטעלעס פערנומען. און אויב אין די עקאנאמיעס—זענען אויך אלע שטעלעס בעזעצט. סיידען א לעהרער-שטעלע?—זענען אבער דא בעלנים איבער גענוג.

אַט געהט נאָך איינער מיט א הענגקאָלנער, זעהר א וואַזשנע לעה־רער—האָט ער אָבער א חסרון: ער איז א שוטה, חאָטש בראַקט איהם אין קרויט. דערפאַר האָט ער א מעלה, וואָס ער איז מיט א באָרד, וועלען די פּאַניטשלעך מיט די באַרישנים פאַר איהם האָבען דרך־ארץ.

— פאַר אייך ניט, ווייל איהר זענט נאָך צו יונג, וועלען זיי אייך אָפּדרעהען דעם קאָפּ . . . אונזערע פּאַניטשלעך מיט אונזערע באַרישנים—עס וואָלט געמעגט קומען אויף זיי א חלירע אין איין טאָג! . . .

אזוי לאָזט אוים דער משרת און פערבייסט מיט א שענעם יברכך, נעמט צו ביי׳ם בחור דעם בריעף, לעגט איהם ארויף אויף א זילבערען טעצעל און ווערד פערשוואונדען אין די ווייטע אַפּאַר־טאַמענטען. אין עטליכע מינוט ארום איז דער משרת געקומען צו־ריק מיט ליידיגע הענד און אָהן א שום רעזולטאַט. דעם בריעף האָט, זאָגט ער, דער „מאַגנאַט“ געעפענט, א קוק געגעבען, און, ניט געלייענטערהייד, אוועקגעלעגט.

וואָס איז די מעשה?—דאָס וועלען מיר זעהען ווייטער.

אין חלום און אויף דער וואַהר

8

אין חלום און אויף דער וואך

אויף דער סטאנציע אינ'ם קליין שטעדטעלע. — „בערעל דער רויטער" טאפט ביי איהם ווערטער. — דער העלד לעגט זיך שלאפען א הונגעריגער און געהט אוועק אין עולם־הדמיון אריין.—ווידער א מאל דער „אוצר."— ער בעגעגענט זיך מיט א טאכטער פונ'ם "מאגנאט," און פון זיינע חלומות לאזט זיך אויס א טייך.

עקומעןביים „מאגנאט" פון ט. אזא קאלטען ברוך־הבא, האט אונזער העלד פון דעסטוועגען נאך ניט פערלוירען זיין קוראזש, און זיין האפנונג האט ער ניט אויפגעגעבען. ער האט זיך געטראכט: „וואס א גביר א מאגנאט קאן זיך פערגינען! אפשר איז איהם דער קאפ ניט דערביי? ניט היינט — איז מארגען"... דערווייל די צייט שטעהט ניט. עס הויבט אן צו ווערען שטאק־נאכט. מע בעדארף א טראכט טהון וועגען נאכטלעגער, אויסזוכען א סטאנציע. ער האט זיך געלאזט זוכען און האט אויסגעזוכט די איינציגע סטאנציע אינ'ם שטעדטעלע ט. — א שטיבעל אויף היהנערשע פיסלעך. דער בעל־הבית איז נאך א יונגערמאן, טאקי דעם „מאגנאט'ס" א נאהענטער קרוב. א איד א רויטער, מיט א רויט־פייערינער בארד. זיין נאמען איז „בערעל דער רויטער". אז ער רעדט, פערמאכט ער די אויגען און שמייכעלט. א מאדנער איד. ער אינטערעסירט זיך אייך מיט איטליכם ברעקעלע. ער דארף אלסדינג וויסען, וואס ביי אייך טהוט זיך, און איז גרייט צו יעדער צייט אייך בעהילפיג זיין מיט וואס נאר ס'איז מעגליך. אזוי זאגט ער. ער קאן אייך געבען איין עצה, פאלגען א גאנג, זאגען א גוט־ווארט פאר אייך ביי זיין רייכען קרוב אין הויף, און טאקי אונטערשטיצען מיט א בעשיידענעם ווא־

רעמעס, מיט א גלעזעל טיי, עס שטעהט במילא א גרויסער סאמאָ־וואַר מיט א טשייניק. טיי טרינקט ווער עס וויל און ווער עס וויל ניט.

אויסגעטאפּט ביי׳ם יונגען אורח, ווער ער איז און ווער זיין טאטע איז, לאָזט זיך אויס, אז ער קען איהם זעהר גוט. ער איז ניט איין מאָל געשטאַנען ביי זיין פאָטער אין דער אכסניה. איז ער ביי איהם נאָך טייערער געוואָרען. גאָר איין אָנגעלעגטער גאַסט! וויבאלד אזוי, מעג ער זיך וואשען און געהן צום טיש גלייך מיט אַלעמען. געפעלט ניט דעם גאַסט, וואָס מע קוקט אויף איהם, ווי אויף איין אָרעם בחור... ער איז נאָך געגוג גרויס ביי זיך, ער זאָל ניט וועלען עסען לאסקאָווע ברויט ביי א אידען איין אָרעמאַן, וועל־כער לעבט מסתמא פון די ברעקלעך, וואָס פאַלען אראָפּ פון דעם רייכען קרוב׳ס טיש... און ער טראכט אוים א ליגען, אז ער איז גאָר נישט הונגעריג, אז ער איז שוין א געגעסענער...

וויפיעל דער בעל הבית, בערעל דער רויטער, מוטשעט איהם ניט, ער זאָל איהם זאָגען, וואָס פאַר א געשעפט ער האָט צו זיין רייכען קרוב, טאָמער קאָן ער איהם א טובה טהון, — וויל ער איהם ניט זאָגען. עס שטעהט איהם ניט אָן, אז א זייטיגער איד, און נאָך א רויטער דערצו, זאָל זיך ארייננמישען אין זיינע גע־שעפטען...

בערעל דער רויטער טאפּט ווערטער. דער בחור מאכט זיך תם׳עוואטע, גלייך ווי ער פערשטעהט ניט, וואָס דער איד מיינט. לאָזט זיך אויס, אז דער איד ווייסט גאַנץ גוט, וואָס דער בחור דאַרף צו זיין רייכען קרוב. נאָר ער וויל דאָס הערען פון איהם אליין. און ער דערצעהלט איהם א מעשה, באשר אזוי ווי דער קרוב זיינער, דער „מאגנאט“, זוכט א לעהרער צו די קינדער, האָט ער אויסגעפּויקט איבער דער גאַרער וועלט, און עס האָבען זיך א לאָז געגעבען צו איהם לעהרערס, יונגעלאַן אַלטע, מיט פּראָטעק־ציעס און רעקאָמענדאַציעס פון באהסלאוו, פון קאָניעוו און פון טאראשטשע — „אידען זוכען פּרנסה, ווילען א שטיקעל ברויט“...

אזוי לאַזט אויס בערעל דער רויטער, און די ווערטער „פּרנסה“ און אַ „שטיקעל ברויט“ קלינגען פאר אונזער יונגען העלד, ווי אַ בעלעדיגונג. און טאַמער איז קאַרג, גיסט אונטער דער רויטער איד בוימעל אויפ׳ן פייער און זאָגט, אַז ס׳איז אַ גאָט׳ס רחמנות אויף די קאַנדידאַטען, „ווארום זיי זיינען נעבאַך הונגעריג“... עס ווייזט זיך איהם אויס, אַז אָט דער רויטער איד ציעלט דאָס גראָד אויף איהם... דער איד ווייסט אפּנים, אַז דער העלד לעגט זיך שלאָפען אַ הונגעריגער . . . .

. . . .

ער ווייסט ניט, צי עס חלום׳ט זיך איהם, אָדער ער פאַנטאַזירט עס וואַכענדיג, נאָר עס שטעלט זיך איהם פאָר אַזאַ משונה־מאָדנער אומגעלומפּערטער געדאַנק: אַז ער האָט קיין שום בריעף צום „מאַגנאַט“ ניט איבערגעגעבען, נאָר ער איז גלאַט אַזוי אריינגעטרעטען צו איהם אַלס בעדיענער... און אַז ער איז ביי איהם אַ „מענש“ ווי אַלע „מענשען“... נאָר ער געפעלט זעהר דעם „מאַגנאַט“... און דער „מאַגנאַט“ רופט איהם אריין צו זיך און פרעגט איהם, ווער ער איז און פון וואַנען ער איז?... און אַז ער דערזעהט מיט וועמען ער האָט צו טהון, הויבט ער איהם אויף און גיט איהם אַ העכערע שטעלע... און עס געהט אַוועק אַ קורצע צייט, ווערד ער ביי איהם כל־וכל איבער אַלע „מענשען“ און איבער׳ן גאַנצען „הויף“... און דער סטרוזש פאַנטאַליי, און דער הונט זשוק, און דער בלאַזנע משרת — אַלע ציטערען פאַר איהם אימת מות... און ער שרייבט אַ בריעף צום טאַטען אַ היים, מיט אַ שענער מליצה, אויף העברעאיש געוועהנליך, און ניט גלאַט אַ פּוסטען בריעף, נאָר מיט עטליכע פרישע קנאַקענדיגע הונדערטער — אַ מתנה דעם טאַטען אויף יום־טוב... אין׳ם בריעף שרייבט ער ארויס דעם טאַטען רוב גדלו ורוב עשרו, מאָהלט איהם אַ בילד, ווי אַזוי ער פאָהרט ארויס מיט דריי פאָר פערד נאַשפּיץ... פרעגט מען איינס דאָס אַנדערע: „ווער פאָהרט דאָס?“ ענטפערט מען: „איהר

ווייסט ניט, ווער דאָס איז? דאָס איז דאָך דער גלאָוונע אופּראַ־וויליאַושטשע" . . . „אזא יונגערמאַן? !" . . .

עס איז שוין גרויסער טאָג. פון בערעל דעם רויטענס קיך לאָזט זיך הערען א קלאַפּעריי און עס טראָגט זיך פון דאָרטען א ריח פון פרישען נאָר־וואָס אויסגעבאַקענעם ברויט און געפּראַזשעטע מילך. דער העלד האַפּט אויף זיך גיך דאָס אָנטהון און לאָזט זיך אין „הויף" אריין, בעקומט איין אַאודיענץ ביי'ם משרת און ווערד געוואוירע, אז דער „מאַננאַט" האָט דעם בריעף נאָך ניט געלייענט... געהט ער מיט א פערביטערטע הארץ צוריק אויף דער אכסניה, בעגעגענט זיך מיט'ן רויטען בעל־הבית. מיט צוגעמאַכטע אויגען, ווי זיין שטייגער איז, טהוט איהם בערעל דער רויטער א פרעג גלאַט אזוי פון יוצא וועגען: „וואָס הערט מען נייעס? . . ." „דערווייל נאָך גאָר ניט,"—ענטפערט איהם דער יונגער אורח און גליטשט זיך אויס פונ'ם רויטענס הענד און געהט אוועק צו זיך אין חדר'על אריין, ציהט זיך אויס אויפ'ן בעטעל און פערשטעקט זיך די נאָז, ער זאָל ניט הערען דעם ריח פון מאַרענירטען הערינג מיט אָנגעבראַקטע ציבעלעס, וואָס קיצלען דעם חוש־הריח און רייצען דעם אפּעטיט מיט סכנות נפשות! . . . און בכדי אָפּצוטרייבען פון זיך דעם יצר־הרע, מאַכט ער צו די אויגען און פערטיעפט זיך אין מחשבות און געדאַנקען, וועלכע האַפּען איהם אויף און טראָגען איהם אוועק אויף די פליגלען פון דער היציגער פאַנטאַזיע אין עולם הדמיון, אין דער צויבערוועלט פון זיסע גאָלדענע חלומות. אהין האָט ער ליעב צו פערקלויבען זיך אלע מאָל, ווען ער בלייבט אליין מיט זיך. קיינער האָט אהין קיין שליטה ניט. אפילו זיינע סאַמע נאָהינטע חברים. דאָס איז יענע כשופדיגע וועלט, וואָס איז איהם פערבליבען פון זיין אַמאָליגען חבר שמואליק. א וועלט פון אוצרות און פון וואונדערשטיינער, וואָס איינער פון זיי הייסט „ישפה" און דער אנדערער—„כדכד." א רייב מיט'ן ערשטען שטיין: „ס'זאָל מיר ארויסגעהן און ארויסגעהן! . . ." בעוויייזט זיך איין אָנבייסען, הייסע שמעקענדיגע פראַנזעלען מיט פּוטערקיכלעך, וואָס צו־

געהען זיך אין מויל, און א ריח פון הייסע קאווע מיט מילך צעגעהט זיך אין אלע ווינקעלעך,—איז איידער ער ריהרט זיך נאך צו צו דער קאווע, איז שוין אויסגעוואכסען א פעטע יוך מיט מאנדלען און א פערטעל עוף, און געבראטענע קאטשקע מיט מעהערלעך, און א קוגעלע פון מצה־מעהל מיט געגזענשמאלץ, און וויין—צוויי־ערליי סארטען: 1) רויטוויין „צערקאווגע כשר לפסח," 2) ווייסער וויין, פונ׳ם „ווימאראזיג יוזשנאהא בערעגא" . . . דאס זענען די ווייגען, וואס זיין טאטע האט געהאלטען אויף פסח נאר פאר יחידי סגולה, פאר די אמת׳ע מבינים . . .

אפגעפארטיגט זיך מיט׳ן דאזיגען גרויסארטיגען אנבייסען, פיהלט ער, אז ער בעדארף האבען רוה. טהוט ער א רייב מיט׳ן צווייטען שטיינדעלע: „ס׳זאל מיר ארויסגעהן און ארויסגעהן !..." און נאך איידער ער רעדט עס ארויס, דערזעהט ער זיך שוין אין א קרישטאלענעם פאלאץ פון צוועלף חדרים. די ווענט זענען אויס־געקלעפט מיט אסיגנאציעס פון סאמע הונדערטער. די ערד איז אויסגעפלאסטערט פון זילבערנע מטבעות, בעציערט מיט גאלדענע רענדלעך. דאס גאנצע מעבעל איז פון ווייסען עלעפאנטביין, מיט סאמעט אויסגעבעט. וואו מע טהוט זיך א ריהר איז גאלד און זילבער און די בעסטע טייערסטע שטיינער. ארום און ארום איז א גארטען פון די בעסטע פירות. און א טייכעל לויפט פערביי מיט גאלדענע פישעלעך. און א געטליכע מוזיק הערט מען דארטען שפיעלען—די בעסטע פידעלשפיעלער פון דער וועלט. און ער אליין, דער העלד, טהוט גארניט, נאר ער טיילט צדקה פון דער ברייטער האנד, פולע זשמענים. וועמען גאלד, וועמען זילבער, וועמען שטיינער, און וועמען א מזומנ׳ע מטבע, וועמען עסענווארג און וועמען קליידער—ער לאזט ניט דורך קיינעם, דעם גרעסטען שונא אפילו. פארקעהרט, די שונאים גיט ער נאך מעהר ווי די גוטע פריינד, בכדי זיי זאלען פיהלען . . .

א פּער׳חלומ׳טער, אַ הונגעריגער חאַפּט זיך אויף דער יונגער טרוימער, און מיט אַ פּער׳חלש׳ט הארץ לאָזט ער זיך אוועק ווידער אין „הויף“ פון דעם „מאַגנאַט.“ ער איז שוין דאָרט אַ היימישער. דאָס הייסט, דער סטרוזש פּאַנטאַליי לאָזט איהם דורך. דער הונט זשוק טשעפּעט איהם ניט, און דער משרת איז מיט איהם זאַ־פּאַני־בראַטאַ. ער פּאַטשט דעם יונגען בחור איבער דער פּלייצע און זאָגט איהם אָן אַ בשורה, אז ער האָט שוין גערעדט פון איהם, ניט מיט׳ן בעל־הבית, נאָר מיט זיינע טעכטער . . . און אזוי ווי ער רעדט—בעווייזט זיך איינע פון די טעכטער, א גראָבע מויד, א רויטע, אין א קורץ קליידעלע מיט גראָבע פּאולקעס און מיט אַ פּער־ריסען נעזועל: „אָט דאָס איז ער,“—ווייזט אָן אויף איהם דער משרת, און די גראָבע מויד בעטראַכט איהם פון קאָפּ ביז די פיס, בעהאַלט דאָס פּנים אין די הענט, שיסט אוים א געלעכטער און אַנטלויפט.

א מעשה מיט א זייגער

9

אַ מעשה מיט אַ זייגער

ער זוכט מיטלען קעגען הונגער. — אַ זייגער מיט אַ געשיכטע. — דער דיאַלאָג צווישען דעם בחור מיט'ן אלטען זייגערמאַכער. — די קאָמבינאַציעס העלפען ניט, און דער הונגער וואַכסט.

ון דעם בריעף האָט דער „מאַגנאַט" נאָך אַלץ ניט געלייענט. דאָס ריהרט שוין אָן דעם העלד'ס אמביציע און ער געהט ארוים פון דאָרטען אַ צע־קאַכטער. סטייטש, זיין טאַטענס בריעף וואַל־גערט זיך אַרום — דאָס אַהרט איהם מעהר פון אלסדינג. נאָך מעהר פון דעם, וואָס ער איז הונ־געריג. הונגעריג, ווי אַ הונט! ער קאָן זיך קיין אָרט ניט געפינען. עס טראָגט איהם אין דער לופטען. עס ציהט איהם דאָס האַרץ, און דער בויך איז איהם ווי איינגעשרומפען. אַ קאַלטער שווייס טרעט ארויס, און ער זוכט אין זיינע געדאַנקען, וועלכע פון זיינע זאַכען ער וואָלט געקאָנט פערקויפען, מאַכען דערפון קליינגעלד, און עפּים קויפען צו שטילען דעם הונגער... וואָלט דאָס געווען אין אַ גרויסער שטאָדט, — פאַרזעצט מען דעם אויבערראָק און מע שלאָגט צענוי'ף אַ פּאָר גראָשענס...

ער טאַפּט זיך אין אַלע קעשענים, און זיינע געדאַנקען שטע־לען זיך אָפּ אויפ'ן זייגער. נאָר וואָס טהוט מען מיט'ן זייגער? פערזעצען אין משכון — איז ניטאָ ביי וועמען. סיידען פערקויפען? דערמאָנט ער זיך, אַז אין דער פריה האָט ער געזעהן אין מאַרק איין אויפשריפט מיט אַ גרויסען ציפערבלאַט: „טשאַסאָוויך דיעל מאַסטער". דאָ וועט ער קאָנען פערהאַנדלען זיין זייגער. קיין סך קאַפּיטאַלען — ווייסט ער — וועט ער פון דעם ניט שלאָגען. נאָר

עס וועט זיין גענוג וויפיעל ער וועט קריגען, אבי צו שטילען דעם הונגער . . .

א מיאוסע זאך — הונגערען, א חוץ וואס עס ציהט דאס הארץ און עס ציטערען הענד און פים — איז דער בזיון, דער בזיון! . . . מע דארף פערשטערכען דעם זייגער... איז אבער דער זייגער, וואס דער בחור פערמאגט, ניט גלאט א זייגער, נאר דאס איז א זייגער מיט א געשיכטע, מיט א היסטאריע. א היסטארישער זייגער. מוז מען דאריבער פריהער אייך בעקענען מיט דער געשיכטע פונ'ם זייגער.

דאס איז געווען אין יענער צייט, ווען דער מחבר פון די דא־זיגע זכרונות האט געהאלטען אין רעכטען גלאנץ פון געבען שטונ־דען. אין זיין געבורטסשטאדט האט ער געהאט שטונדען א סך מעהר, וויפיעל א יונגער לעהרער קאן זיך ווינשען. נאר איין זאך האט איהם געפעהלט צו די שטונדען—א זייגער. האט ער זיך צונויפגעשלאגען פון די שטונדען א שטיקעל קאפיטאל אויף צו בעזארגען זיך מיט א זייגער. די בעסטע צייט אויף צו קויפען א זייגער איז „ספאס-יאריד." דעמאלט פאהר'ן זיך צענויף אין פערעיאסלאוו סוחרים, קרעמער פון דער גארער וועלט. וואס איין אויג קאן זעהען און וואס א מויל קאן רעדען קריגט איהר אויף דעם יאריד.

אויפגעשטאנען איינמאל אין דערפריה, גענומען דאס שטע־קעלע, האט זיך אונזער העלד געלאזט אויפ'ן יאריד צו די שאלא־שען און קראמען, וואו די גאלדענע און אנדערע טייערע זאכען זענען אויסגעשטעלט. ספאס-יאריד שטעלט זיך סוף זומער, אין חודש אויגוסט. דעמאלט קומען־אויף די קאווענעס מיט די דינים. עפעל און בארען ליגען קופעס-ווייז אויף די וועגען א'ן אויף דער ערד. אידען לויפען ארום, ווי פער'סמ'טע מייז, פערטארעראמט

און פערשוויצט. מע טהוט געשעפט. מע לייזט געלד. ציגיינער שווערען זיך, פערד הירזשען, שאף מעקען, חזירים'לעך קוויטשען פון די זעק ארויס. א בלינדער בעטלער שפּיעלט אויף א באנדורע. א אידינע פערקויפט בייגעל. א יונגעל טראגט ארום קוואס. אלעס רעדט. אלעס שרייט—מע קאן טויב ווערען.

געהענדיג אזוי איבער'ן יאריד פערטראכט, שלאגט ער זיך אן אויף א אידעל מיט א רויט פרישטשעוואטע פנים, מיט א קויטיגער מאנישקע און מיט מאדנע לויפענדיגע אויגען. שטעלט איהם אפּ דער איד, רעדט שטיל, הייזעריגליך, און ווינקט מיט די ממזר'ישע אויגלעך אויף א הויכען דארען פריץ מיט א פוילעש היטעל, מיט לאנגע פערדרעהטע וואנסים ארויף.

—אט דער אדון האט צו פערקויפען א זאך בחצי חנם . . . . טהוט א קוק. וואס'ט איך אהרען?

און באלד נאך דעם רוקט זיך צו דער פריץ, ציהט ארויס פון קעשענע א פאפּיער, קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען, וויקעלט אויף דאס פאפּיער, און עס טהוט מיט אמאל א בלישטשע אין די אויגען א שפּאגעל נייער, א גלאנצענדיגער, גאלדענער זייגער. א ווייז געגעבען דעם זייגער פון דער ווייטען, וויקעלט איהם דער אדון איין אין פאפּיער און בעהאלט איהם צוריק אין קעשענע, אהן ווערטער. רעדען רעדט דאס אידעל.

— א מציאה פון א גנב! . . . ער בעדארף האבען גויטיג געלד. אויף דעם זייגער איז דא גאלד אליין אפשר אויף א הונדערטער . . .

— וויפיעל זשע וויל ער פאר'ן זייגער?

—איך מיין, ער'ט נעמען האלב, א פופציגער. א מציאה פון א גנב! . . . איך אליין וואלט א בעלן געווען, האב איך ניט אזוי פיעל געלד ביי זיך,—זאגט דאס אידעל.

— איך האב אויך ניט,—זאגט דער בחור און חאפּט זיך צו דער קעשענע.

— וויפיעל דען האט איהר ?—פרעגט איהם דער פרישטשע־וואטער איד.

— איך פערמאג אינגאנצען איין פינף־און־צוואנציגער . . .

דער איד טהוט א בלישטשע מיט די ממזרישע אויגען, ציהט אוים א האנד.

— מיט מזל ברכה ! . . .

אין איין אויגענבליק ווערד אייגגעצאהלט דאס געלד און דער גאלדענער זייגער ווערד איבערגעגעבען צום קונה אין די הענד אריין. עס טהוט איהם א טיאכקע דאס הארץ—„טאמער איז דער זייגער א גע'גנבה'טער . . .״ עס געהט איהם ניט אויס די מציאה, וואס ער האט אייגגעהאנדעלט, און עס שטעלען זיך איהם פאר אלערליי טונקעלע מחשבות און טרויעריגע געדאנקען—„טאמער דערקענט מען ביי איהם דעם זייגער ? . . .״ האנדלען א גנבה איז ערגער פון א גנבה אליין . . . קורץ, ער האט שוין חרטה. נאר ס'איז פערפאלען. ער נעמט ארויס דעם זייגער פון קעשעני, בע־טראכט איהם פון אלע זייטען — א שפאגעל נייער זייגער און קלאפט, ווי א באנדאר ! קאפערטעס גינגאלדענע, שווערע. א ציי־פערבלאט, ווי געפאלענער שניי. ווייזערס, ווי ריטער. עס בלייבט נאר צו בעווייזען דעם זייגער עפיס פאר א רעכטען מבין, ער זאל איהם בעטראכטען און אפשאצען. דער טאטע איז אפילו א מבין אויף זייגערס. פאסט איהם אבער ניט צו ווייזען איהם דעם טא־טען. און דערצעהלען דעם אמת, אז ער האט איהם געהאנדעלט אויף דער גאס—וויל ער אויך ניט. הקצור, דאס בעסטע וועט זיין אריינטראגען דעם זייגער צו הענזעל דעם זייגערמאכער.

הענזעל דער זייגערמאכער איז נאך גאר א יונגער מאן, נאר א גרויסער קאפמענש. אין שטאדט זאגט מען, אז הענזעל האט צוגעטראכט איין אייגענעם זייגער נאך דער סיסטעם פון דער זון. אויה'ן פנים ביי איהם זעהט מען אפילו קיין בעזונדערע חכמה ניט ארויס. א גאנץ געוויינליכער איד מיט א ברייטער נאז. פער־מאיט א גראבען ברייטען פלאטשיגען פינגער מיט א גרויסען נאגעל.

מינוז דעם נאָגעל טהוט ער איין עפּען אויף דעם זייגער, זאָמעלט אָן דאָס אויג מיט אַ שפּאַקטיוו, טהוט אַ קוק אריין אין געווערקעל און זאָגט אייך באַלד, וואָס דער זייגער האָט, וואָס איהם פעהלט, און וואָס ער איז ווערטה.

בעטראַכט די מציאה, דעם גאָלדענעם זייגער, האָט הענזעל איהם צוגעמאַכט מיט אַ קנאַק און אַ זאָג געגעבען:

— אַ פּראָסטער צילינדער, ניט קיין אַנקער, ווערטה אַ פינ־פזיִרעל עובר לסוחר . . .

— נו, און דאָס גאָלד?

— וואָסער גאָלד? ס׳איז אַזוי גאָלד, אַזוי ווי איך בין אַ מיניסטער.

— וואָס דען איז דאָס?

— טאָמבעקע.

— וואָס הייסט דאָס טאָמבעקע?

— טאָמבעקע איז טאָמבעקע; נישט קיין מעש און ניט קיין קופּער, נאָר טאָמבעקע . . .

און הענזעל טהוט אויס די שפּאַקטיוו, נעמט זיך צו דער אַר־בייט און רעדט נישט מעהר.

* * *

אָט דעם דאָזיגען זייגער האָט דאָס דער יונגער וואַנדערער גע־וואָלט פערהאַנדלען צום זייגערמאַכער פונ׳ם קליינעם שטעדטעלע ט. אַריינגעקומען איז ער צום זייגערמאַכער, צו איין אַלטען אי־דען אַ טויבליכען, מיט וואָט אין די אויערען, גאַנץ ברייטליך, מעשה סוחר. און צווישען בחור מיט׳ן אַלטען זייגערמאַכער קומט פאָר אַזאַ מין דיאַלאָג:

דער בחור: גוט מאָרגען, הערר זייגערמייסטער! האָט איהר עפּיס גוטע זייגערס?

דער זייגערמאַכער: וויפיעל זייגערס דאַרף עס אַ בחור׳ל?

דער בחור: איינעם אַ זייגער . . .

ד ע ר ז י י ג ע ר מ א כ ע ר: וואָסער א זייגער ווילט איהר—א זילבערנעם? א גאָלדענעם?

ד ע ר ב ח ו ר: א גאָלדענעם וועל איך ביי אייך קויפען אביסעל שפּעטער . . . דערווייל וועט זיין גענוג א זילבערנער, אבי ער זאָל געהן ווי עס געהער צו זיין.

ד ע ר ז י י ג ע ר מ א כ ע ר: ווענען דעם איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען!—און דער אַלטער זייגערמאַכער שיט אויס פאַר'ן קונה אַקעגען א האַלב טוץ נייע זייגערס. דער בחור שטעלט זיך אָפּ אויף איינעם פון זיי און גיט צו פערשטעהן דעם אַלטען, אז ער וויל, אייגענטליך, מאַכען מיט איהם א בייט. דאָס הייסט, ער וועט ביי איהם נעמען דעם דאָזיגען נייעם זילבערנעם זייגער און וועט איהם געבען זיין אַלטען זייגער . . . „אין וויפיעל וועט איהר איהם אָננעמען? . . .“ דער אַלטער בעטראַכט דעם בחור'ס זייגער פון אַלע זייטען, טראַכט א ווײַלע צושאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ. דערנאָך נעמט ער ארויס די וואַט פון די אויערעז און לעגט איבער פון איין אויער אינ'ם אַנדערען, גלייך ווי דאָס האָט א שייכות צו די זייגערס. און קוים וואָס ער שטעלט זיך איין ארויסצוזאָגען, אז ער קאָן אָננעמען ביי איהם זיין זייגער מעהר ניט, ווי אין צוויי קאַרבען. און אזוי ווי זיין זילבערנעם זייגער רעכענט ער אין נייען קאַרבען, קומט אויס, אז דער בחור בעדאַרף איהם צוצאָהלען אזוי גרויס ווי זיבען קאַרבען, און דאָס געשעפט איז געמאַכט. דעם בחור איז די קאָמבינאַציע געפעלען און ער לעגט פאַר דעם זייגער־מאַכער א נייע קאָמבינאַציע: אז ער זאָל דערווייל נעמען ביי איהם דעם אַלטען זייגער און געבען צוויי קאַרבען, און שפּעטער מיט א טאָג אָדער צוויי וועט ער אריינקומען און וועט זיך אויסקלויבען א נייעם זייגער . . . געפעלט נישט דעם אַלטען די דאָזיגע קאָמבי־נאַציע. פאַרוואָס? אזוי. דערפאַר ווייל ער קויפט ניט קיין זיי־גערס. ער פ ע ר ק ו י פ ט זייגערס . . . פּרובט זיך דער בחור פאָרלעגען א נייעם פּראָיעקט. דהיינו: ער גיט איהם אוועק זיין אַלטען זייגער פאַר איין קארב—איין עק! ניט צוליעב'ן געלד, נאָר

ווייל דער זייגער איז איהם נמאס געוואָרען, ער קאָן אויף איהם ניט קוקען . . . זאָגט דער אלטער, אז אויב ס׳איז איהם נמאס געוואָרען דער זייגער, קאָן ער איהם ארויסוואַרפען אין בלאָטע . . . גיט איהם דער בחור צו פערשטעהן, אז ער קאָן איצט דאָס געשעפט מיט איהם ניט מאַכען, מחמת ער איז איצטער קורץ אין געלד . . . דאָס הייסט, פשוט ער איז איצטער ניט ביי געלד . . . גיט איהם דער זייגערמאַכער איין עצה, ער זאָל אריינקומען איין אַנדערס מאָל, דעמאָלט ווען ער וועט זיין ביי געלד . . . און אזוי עטליכע מאָל. ער זאָגט איהם דאָס, און יענער ענטפערט איהם בויבעריק... זינט גאָט האַנדעלט מיט גודניקעס האָט ער נאָך אזאַ גודניק ניט געהאַט ! . . . דער בחור בעהאַלט צוריק זיין אַלטען טאַמבעקענעם זייגער און בעט דעם אַלטען, ער זאָל אָפּלעגען אָט אָ יענעם זיל־בערנעם זייגער אויף א צייט. ער וועט נאָך אפשר היינט אריינ־קומען צו איהם נאָך אמאָל. עס דאַרף איהם אָנקומען געלד מיט דער פּאָסט. ער זאָל נאָר קיין פאַראיבעל ניט האָבען, וואָס טאָ־מער האָט ער ביי איהם צוגענומען צייט . . . זאָגט דער אַלטער, אז עס מאַכט ניט אויס . . . נאָר נאָך זיין בלאַס פּנים, נאָך זיין בייזען קוק און נאָכ׳ן ציטערען פון זיינע אַלטע פינגער איז צו זעהען, אז עס מאַכט שוין דוקא יאָ אויס . . . דער בחור קוים וואָס ער טרעפט צו דער טיר. מיט אַ פער׳חלש׳ט הארץ לאָזט ער זיך אוועק צו בערעל דעם רויטען אויף דער סטאַנציע און בעט גאָט ער זאָל חאָטש ניט בעגעגענען זיך מיט׳ן רויטען בעל־הבית. „וואָ־רום אָט דער רויטער איד—טראַכט זיך דער בחור אין האַרצען—איז דער איינציגער, וואָס שטויסט זיך, אז ער הונגערט . . .“

אַ מלאך פון גאָט אינ׳ם געשטאַלט
פון א מענשען

10

אַ מלאך פון גאָט אינ׳ם געשטאַלט פון אַ מענשען

ער פערקלויבט זיך אין בית־המדרש פון שטעדטעל און וויינט זיך גוט אויס. — אַ מלאך פון גאָט בעוויזט זיך, און דאָס מזל טהוט איהם אַ שיין. — ער ווערט איינגעלאַדען אלס לעהרער אין אַ דאָרף און וויים ניט, אַז דערמיט איז איהם פערזיגעלט געוואָרען דאָס גליק אויף זיין גאַנצען לעבען.

אָס צווייטע הויז פון בערעל דעם רויטענס אכסניה איז געווען דאָס בית המדרש פונ׳ם שטעדטעל. אהין האָט זיך דער העלד פון דער ביאָגראַפיע פערקלויבען אויף מאָרגען אין דער פריה און ניט האָבענדיג וואָס צו טהון האָט ער אַוועקגעשטעלט זיך דאַוונען. און געדאַווענט האָט ער ביחידות, איינער אליין. ווארום דאָס ביסעל אידען, וואָס אין שטעדטיל ט., האָבען זיך גאָפּעדערט גאַנץ פריה, אָפּגעדאַווענט מיט אַ מנין און צעגאַנגען זיך זוכען פּרנסה, ווי דער שטייגער איז. געבליבען איז נאָר דער שמש, אַ איד אַ שוסטער. נאָר וויל ער האָט ווינציג ארבייט, איז ער אין איין וועגס אויך אַ שמש אין שוהל. דערזעהען אַ פרעמדען בחור מיט אַ תפילין זעקעל, איז דער שמש - שוסטער צוגעגאַנגען צו איהם און אַ פרעג געגעבען, צי האָט ער ניט קיין יאָהרצייט? אויב אַ יאָהרצייט, וועט ער אַ לויף טהון צענויפשלעפּען אַ מנין . . .

— ניין, נישט קיין יאָהרצייט, נאָר איך וויל גלאַט אַזוי דאַוונען. — האָט איהם דער בחור בערוהיגט און בעקומען איין ענטפער פונ׳ם שמש :

— געזונטערהייד. אָט האָט איהר אַ סדור. — זאָגט צו איהם דער שמש, לאָזט איהם אַליין און פערקלויבט זיך אין פּאָליש און זעצט זיך אַוועק פערריכטען איין אַלטע פּאָר שיך.

שוין לאַנג האָט דער יונגער העלד אַזוי געשמאַק און אַזוי האַרצעדיג ניט געדאַוונט, ווי אין יענעם פֿריהמאָרגען. ער איז שוין דעמאָלט בכלל געווען ווייט פֿון פֿרומקייט. דאָס איז געווען די עפּאָכע פֿון השכלה, ווען פֿרום זיין איז געווען אַ בזיון, ווען אַ פאַנאַטיקער איז געווען ערגער פֿון אַ הולטיי, און אפשר ערגער, ווי היינט אַ משומד... נאָר דער חשק צו דאַווגען איז געקומען פֿון זיך אַליין. אַ מין רעליגיעזער עקסטאַז איז אויף איהם אָנגעקומען מיט אַמאָל, און ער האָט זיך צעלאָזט, צעזונגען אויף אַ קול, גאָר מעשה חזן, און צו דער שמונה עשרה האָט ער זיך צעווײנט. לאַנג געוויינט, מיט האַרץ געוויינט. און אַז ער האָט זיך גוט אויסגעוויינט, האָט ער זיך געפֿיהלט אַ סך גרינגער, גלייך ווי ס'איז איהם אַראָפּ אַ שווערע משא פֿון האַרצען... וואָס דאָס דאָזיגע געוויין האָט בע־דייט, קאָן ער אויף אַ ראַציאָנאַלען אופֿן נישט געבען צו פֿערשטעהן. עס האָט זיך געוויינט ניכער פֿון זיך אַליין, און די נשמה האָט זיך ווי אָפּגערייניגט. אפשר איז דאָס געקומען פֿון אָפּגעשוואַכטע נער־ווען? אפשר איז דאָס געווען פֿון דעם פֿאַסטען?... ער האָט בע־שטימט ביי זיך דעם תענית היינט איבערצורייסען — ס'זאָל זיין וואָס עס וויל זיך. גענוג פֿאַסטען!... און ער לעגט צענויף די תפֿילין, נעמט דאָס שטעקעלע און געהט אַהיים אויף דער סטאַנציע און בעגעגענט אויף דער שוועל בערעל דעם רויטען, וועלכער זאָגט איהם אָן אַ בשורה, אַז היינט אין דער פֿריה האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי איהם אַ יונגערמאַן, אַ גביר, איין אדיר, פֿון ניט ווייט, פֿון אַ דאָרף. ער איז, דאַכט זיך, איהם אַ נאָהענטער קרוב.

— ווער מענס אַ קרוב?

— אייערער אַ קרוב. דאָס הייסט, ניט קיין קרוב, נאָר אַ שטיקעל מחותן... און נישט לאַנג געטראַכט נעמט איהם בערעל דער רויטער אָן פֿאַר אַ האַנד און פֿיהרט איהם אַריין אין אַ בעזונדערען חדר, וואָס איז צוגעקליבען פֿאַר פּריצים, און שטעלט איהם פֿאַר פֿאַר אַ יונגען מאַן, וואָס זיצט ביי אַ סאַמאָוואַר און טרינקט טיי.

דער יונגערמאַן, אַ סימפּאַטישער פֿאַרשוין מיט גוטע בלויע

אויגען, א הויכען ווייסען שטערען און א שעהן קיילעכיג בערדעל, איז העפליך אויפגעשטאנען, זיך אנגערופעןביים נאמען יהושע לאיעוו, און געבעטען דעם גאסט זיך זעצען צום סאמאוואר, א וואונק געגעבען צום בעל הבית מע זאל דערלאנגען נאך א גלאז, און נאר ניט ווארטענדיג האט ער אנגעגאסען נאך א גלאז טיי, צוגערוקט בייגעלעך, קיכלעך און אנדערע פערבייסעכצען, און דער יונגערמאן לאיעוו האט זיך געווענדעט צום אריינגעקומענעם בזה הלשון;

— דער בעל הבית האט מיר געזאגט, אז איהר זענט פון פערעיאסלאוו, נחום ראבינאוויטשעס א זוהן. אויב אזוי, זענען מיר שטיקלעך אייגענע... עסט, איך בעט אייך, און טרינקט טיי.

קיין מאל אין לעבען, נישט פריהער און נישט נאכדעם, איז א גלאז טיי ניט געווען אזוי אנגעלעגט ביי איהם ווי אצינד, און קיין שום מאכל אין דער וועלט האט קיין מאל ניט געהאט אזא טעם, ווי עס האבען געהאט אט די פרישע בייגעלעך, די קיכלעך און די אנדערע פערבייסעכטצען, וועלכע זענען גיך פערשוואונדען געווארען פונ׳ם טיש, נישט געבליעבען פון זיי א זכר אפילו אויף דרך ארץ. דער גאסט האט דאס אלעם איינגעשלונגען ווי א הונגעריגע גאנז און האט זיך ארומגעקוקט, אז עס איז ניט שען, וואס ער האט דאס אלעס אויפגערוימט, נאר ס׳איז שוין געווען נאך אלעמען... דער יונגערמאן האט דערווייל אויסגערעכענט דעם יחוס, ווי אזוי זיי זענען קרובים:

— אייער פאטער האט א מחותן אברהם יהושע. אט דער אברהם יהושע האט געהאט דאס ערשטע ווייב, וועלכע האט מיר אנגעקערט א מומע, מיין געשטארבענע מוטער׳ס א שוועסטער, פערשטעהט איהר שוין? ווייטליכע מחותנים און דאך מחותנים... אצינד זאגט מיר: פון וואנען פאהרט איהר? וואהין פאהרט איהר? און וואס איז אייער טהועכץ?

אויסגעפרעגט זיך ביים העלד אלחדינג און געוואוירע געווארען, אז ער איז געקומען אהער צו פערנעמען א לעהרער שטעלע, האט דער יונגערמאן א פרעג געגעבען, אויב דער בחור וויל דוקא

בלייבען דאָ ביים היגען גביר ק., אָדער עס מאַכט איהם ניט אויס צו פאָהרען אביסעל ווייטער? אויב עס מאַכט איהם ניט אויס, וואָלט ער איהם פאָרגעלעגט, ער זאָל פאָהרען מיט איהם צו זיין פאָטער לאָיעוו אין דאָרף אריין, פערנעמען דאָרט א לעהרער שטעלע ביי זיין שוועסטערעל — זיין פאָטער איז אויך אימשטאַנד גוט צו בעצאָהלען, אזוי ווי דער היגער גביר, אויב ניט שעהנער נאָך... אויף די דאָזיגע ווערטער האָט זיך אָפּגערופען בערעל דער רויטער און צוגעווינשעוועט זיך „אחוץ זיין שאָדען אויף איהם געזאָגט גע־וואָרען חאָטש א צעהנטחלק," און גאָרנישט פרעגענדיג ביים בחור, צי ער וויל, צי ער וויל ניט, האָט בערעל דער רויטער צוגעגעבען, אז דער בחור וועט מיט פערגניגען זיך דורכפאָהרען מיט'ן יונגענמאַן צו זיין פאָטער לאָיעוו אין דאָרף אריין און וועט מיט פערגעניגען פערנעמען דאָרט די לעהרער שטעלע.

אַ מאָדנער איד אָט דער בערעל דער רויטער! עפּים גלייך ווי עמיצער וואָלט איהם געבעטען, ער זאָל זיך ארויסשטעלען פאר איין אפּיטרופּוס, אָדער ווייניגסטענס פאר א פערמיטלער. ער האָט ניט געלאָזט קיינעם צום וואָרט און האָט בעסער אליין גערעדט. דער בחור איז געוועזן איבערראַשט פון דער גאַנצער געשיכטע ארום און ארום. ער האָט כמעט ניט געגלויבט זיינע אויערען. נישט אַנ־דערש, אז דאָס איז אָדער א חלום, אָדער א מין האַלוצינאַציע, אָדער דער יונגערמאַן—דאָס איז א מלאך פון הימעל אראָפּ אויף דער ערד אינ'ם געשטאַלט פון א מענשען ... נאָר ארויסבעווייזען זיין פרייד פון דעסטוועגען שטעהט איהם ניט אָן. ער הערט אויס דעם גע־שפּרעך כלומרשט גאַנץ גלייכגילטיג, בעטראַכט פריהער וואָס צו ענטפערען און רופט זיך אָן צום יונגען מאַן מיט האַלבע ווערטער:

— אייער פאָרשלאַג איז אפשר נישט קיין שלעכטער פּלאַן ...
די מעשה איז אָבער, פערשטעהט איהר, וואָס איך האָב געבראַכט צום היגען גביר א רעקאָמענדאַציע, אַ בריעף, טאַקי פון מיין טאַ־טען ... וואָס וועט זיין, טאָמער ...

— אין וואָסער א שפּראַך איז געשריעבען אייער טאַטענס בריעף ?—מישט זיך אריין בערל דער רויטער.

— וואָס הייסט אין וואָסער א שפּראַך? אין העברעאיש.

— לשון קודש ?—פרעגט איבער בערל דער רויטער און כאַפּט זיך אָן מיטביידע הענד ביי די זייטען און צעלאַכט זיך אַזוי שטאַרק, גלייך ווי אַכצעהן שדים קיצלען איהם אונטער די פּאַכוועס!— איהר וועט דאַרפען, יונגערמאַן, אַביסעלע צוואַוואַרטען ביז מיין קרוב וועט זיך פריהער אויסלערנען איבערלייענען א לשון־קודש'דיי־גען בריעף . . . איהר וועט אָבער, האָב איך מורא, בעדאַרפען לאַנג וואַרטען! . . . —און ביידע צעלאַכען זיי זיך און לאַכען לאַנג און געשמאַק.

עס האָט ניט גענומען קיין האַלבע שעה צייט, איז צווישען דעם יונגענמאַן יהושע לאַיעוו און זיין יונגען פּראַטעזשע געשלאָסען געוואָרען א גוטפריינדשאַפט, וואָס איז געוואַקסען אַלע מינוט שטאַרקער און גרעסער. עס האָט זיך ארויסבעוויזען, אז אַט דער יהושע לאַיעוו איז א יונגערמאַן א משכיל פון דעם טיפ משכילים, וואָס יענער דור האָט פּראָדוצירט. א שעהנער בעל תנ"ך, א בלאַט גמרא, קלאָהר אין אַלע מליצה ספרים, קען גאַנצע שטיקער מאַפּו אויף אויסווייניג, קאָן מיט אייך רעדען פון א „מורה נבוכים," פון א „כוזרי," האָט א שען הענטעל צום שרייבען. ער איז נאָר אַבי־סעל שוואַכליך אויף דקדוק. ווייטער וועט ער זיך מיט אייך אויס־גלייכען אומעדום. און צו דעם אַלעמען איז ער גלאַט א ליעבער מענש, האָט ליעב מענשען. זיי אַלע האָבען ליעב מענשען. און סעסיעס אין דער אַרענדע, ביים גראַף בראַניצקי און ביים גראַף און קאַרעטעס, פּערהאַלטען זיך זעהר גוט מיט די פּריצים, וואָס ארום און ארום, און די גוים זענען נאָך זיי גאָר די כפּרה . . .

מיט זיין רעדען האָט דער יהושע לאַיעוו ארויסבעוויזען, אז ס'איז אמת וואָס ער זאָגט, אז זיי זענען זשעדנע אין דאַרף א מענ־שען. דאָס מויל האָט זיך איהם די גאַנצע צייט ניט צוגעמאַכט, גלייך ווי ער וואָלט וועלען ארויסרעדען אַלעס, וואָס האָט זיך אָנגע־

קלויבען ביי איהם פאר א לאנגע צייט אין דארף. ער האט גערעדט אין שטוב, ער האט גערעדט אין דרויסען, ער האט גערעדט שוין זי־צענדיג אין פאעטאן און פאהרענדיג מיט'ן נייעם לעהרער אויף זיינע אייגענע ברענענדיגע פערד פון דער פאסעסיע.

— געפעלט אייך א פאר סוסים ?—האט א זאג געגעבען בערעל דער רויטער צום לעהרער, בעת דער יונגערמאן יהושע לאיעוו איז געגאנגען זאגען מע זאל שפאנען. און בערעל האט גענומען דער־צעהלען גרויסקייט פון דעם יונגעמאנ'ס פאטער, וואס פאר א גביר, איין אדיר דאס איז, און וואס פאר איין אריגינאלער מענש דאס איז.

— איהר דארפט גאט דאנקען, וואס ס'האט זיך אזוי גע־מאכט . . .

עס האט זיך איהם אויסגעוויזען, אז דער איד וויל אייגענטליך מע זאל איהם זאגען א דאנק. נאר א מכה ! דאס וועט ער ביי איהם ניט פועל'ען, ער זאל מיינען, אז ער האט געראטעוועט א מענשען פון הונגער . . . עס איז איהם נאר ניט איינגענעהמען, זעהר ניט איינגענעהמען, וואס ער קאן איהם איצט ניט בעצאהלען פאר סטאנ־ציע. ער איז איצט זעהר פעראיינגט אין געלד . . .

— איהר זאגט מיר בעסער, רב איד, וויפיעל . . . קומט אייך ?
בערעל דער רויטער מאכט צו די אויגען :

— פאר וואס ?

— פאר . . . פאר סטאנציע, פאר אלסדינג . . . וועל איך אייך אפשיקען פונ'ם ארט . . . באלד ווי איך וועל קומען . . .

— געהט שוין געהט, מע וועט לאכען פון אייך !—זאגט בערעל מיט א געלעכטער און שטופט איהם אפ פון זיך. און אין דעם קומט אריין א הויכער גוי מיט ווייסע ברעמען מיט אונטערטעניג שמייכ־לענדיגע אויגען. ער הייסט אנדריי. ער פרעגט זיך נאך אויפ'ן באגאזש פונ'ם „פאניטש," וואס פאהרט מיט'ן „בארין." שעמט זיך דער לעהרער פאר'ן גוי, פאר אנדרייען, וואס ער האט ניט קיין באגאזש, און זאגט, אז זיין באגאזש געהט נאך . . . ער וועט אנ־קומען נאכדעם . . . דערווייל האט ער נאר אט דאס פעקעלע, וואס

ער וועט דאָס אַליין נעמען מיט זיך אין וואָגן אריין. אַנדריי וויל
אָבער ניט אוועקגעהן מיט ליידיגע הענט. אַ פּעקעלע לאָז זיין אַ
פּעקעלע, און ער טהוט אַ נעם דאָס פּעקעלע מיט צוויי פינגער און
אַ טראָג אוועק ווי אַ פּעדערעל. אַ מינוט שפּעטער איז ער שוין
געזעסען מיט זיין יונגען פּאַטראָן אין אַ גרויסאַרטיגען ווייבען פאַ־
עטאָן. אַנדריי האָט געגעבען אַ קנאַק מיט דער בייטש און צוויי
גרויע פערדלעך מיט אונטערגעבויגענע עקען האָבען איהם געטראָ־
גען איבער פעלדער און איבער וועלדער. אין אַ ניי אָרט, צווישען
נייע מענשען, און עס איז איהם גאָר אויף די געדאַנקען נישט גע־
קומען, אַז אָט אַ דאָ, אויף דעם אָרט, וואָהין ער פאָהרט אַצינד,
ווערט דאָס פערזינגעלט זיין גליק אויפ'ן גאַנצען, גאַנצען לעבען . . .

איין אומגעריכטער עקזאַמען

11

איין אומגעריכטער עקזאַמען

אין באָהסלאָוו אויף דער סטאַנציע. — דער אַלטער לאַיעוו. — אַ מיידעל מיט קאָוואַליערען. — שפּיעלהאַגען, אויערבאַך און "טשטאַ דיעלאַט." — וואָס וויל רש"י פון די בנות צלפחד און ווי אַזוי שרייבט מען אַ בריעף צו אַ דירעקטאָר פון אַ צוקער־פאַבריק? — ער האַלט אוים דעם עקזאַמען און פאָהרט איין דאָרף אריין.

ס איז שוין געוועזען אַרום פאַרנאַכטליך, ווען דער יונגער משכיל יהושע לאַיעוו מיט זיין פּראַטעזשע דעם לעהרער זעגנען אריינגעפאָהרען אין דער שטאָדט באָהסלאָוו אויף דער סטאַנציע, וואו זיי האָבען זיך אָפּגעשטעלט, האָבען זיי געטראָפען דעם פאָטער פון'ם יונגען משכיל, דעם אַלטען לאַיעוו. וואַרטען אויפ'ן זוהן.

דער איינדרוק, וואָס דער אַלטער לאַיעוו האָט געמאַכט אויפ'ן לעהרער, איז געוועזען אויסערגעוועהנליך. ער האָט זיך קיין מאָל ניט פאָרגעשטעלט, אַז אַ איד זאָל האָבען אַזאַ אויסזעהען. איין אויסזעהען פון אַ גענעראַל, אַ פעלדמאַרשאַל מיט אַ קול פון אַ לייב... אין קורצע ווערטער האָט דער זוהן איבערגעגעבען דעם פאָטער, ווער איז דער בחור'ל, וואָס איז מיט איהם געקומען און וואו און ווי אַזוי ער האָט זיך מיט איהם בעקענט. אויסגעהערט דעם זוהן, האָט דער אַלטער אָנגעזאָטעלט די נאָז מיט אַ פּאָר ווייסע זילבערנע בריללען און האָט ערענסט בעטראַכט דעם בחור, אָהן איבעריגע צערעמאָניעס, מיט אַזאַ פּנים, למשל, ווי מע בעטראַכט אַ געקויפטען פיש פונ'ם מאַרק... דערנאָך האָט ער איהם אויסגעצויגען אַ וואַרעמע האַנד, און מיט אַ פריינדליכער מינע, אויף וויפיעל ס'איז נאָר געווען מעגליך פאַר אַזאַ שטרענגען פעלדמאַרשאַל, האָט ער איהם אָפּגעשטעקט אַ שלום־עליכם און אָהן צערעמאָניעס, און מיט'ן לשון „דו", אַ פרעג געטהאָן :

— ווי אזוי רופט מען דיך?

געוואָהרע געוואָרען פונ'ם בחור, אז מע רופט איהם שלום, האָט ער זיך אָנגערופען צו איהם ווייך, ווי ווייט ס'איז מעגליך געווען פאַר זיין לייבען־שטימע:

— הער זשע אויס, שלום סערדצע, געה זיי מוחל אהין אין צווייטען חדר. איך וועל דאָ מיט מיין זוהן אָפּרעדען געשעפט. דער־נאָך וועל איך דיך אריינרופען און מיר וועלען אביסעל שמועסען.

* * *

דאָס צווייטע צימער איז געווען א זאַל, אייראָפּעאיש גערעדט, א מין וועסטיבול פאַר געסט. דאָרט איז געווען דער בעל הבית פון דער סטאַנציע, א געוועזענער שניטקרעמער, איצט אויף דער על־טער א בעל אכסניה, מיט'ן נאָמען בערעלע עטעלס, א איד מיט א בלויער נאָז, מיט רויטע דינע שלענגעלעך אויף דער נאָז; ער שטעהט צענויפגעלעגט די הענט, טהוט גאָרנישט, נאָר ער רעדט. רעדט פון די אורחים, פון זייערע געשעפטען און פון זיך אליין, אז „גאָט האָט איהם געשטראָפט, ער דאַרף אויף דער עלטער האנדלען מיט לאָקשען יוך"... זיין אידינע, א קורצינקע, א דאַרינקע, מיט א „מושקע" אויפ'ן קאָפּ און מיט געלע פערעלעך אויפ'ן האַלז, דרעהט זיך ארום אין שטוב און שעלט די קינדער זיינע (זי איז ביי איהם די צווייטע פרוי), שעלט די דיענסט, שעלט די קאַץ, ווייזט אויס ניט צופריעדען מיט דער וועלט, — א גרויסע פעסימיסטקע! ביים פענסטער, איבער א ביכעל, א ראָמאַן פון שפּילהאַגען, זיצט זייער מיזינקעלע, שיווקע בערעלע עטעלס, א טעכטערל א יפת־תואר מיט א ווייס קייל̇עכיג פּנים, א מורא'דיגע קאָקעטין. צו איהר זענען געקומען מיט בעזוך א צוויי־דריי יונגע לייט מיט אונטער־געשערענע בערדלעך,—דער סאמע צימעס פון דער באָהסלאָוועד אינ־טעליגענץ. מע פיהרט א געשפּרעך פון „ליטעראַטור". דער בעל הבית מיט דער בלויער נאָז פיהרט צו דעם יונגען לעהרער צו דער

קאמפאניע און שטעלט איהם פאר. פון וואנען ווייסט דער אלטער, ווער דער לעהרער איז?—בלייבט א סוד. בכדי ס׳זאל איהם ניט זיין לאנגווייליג, ווענדט זיך צו איהם דאס מיידעל די יפת־תואר מיט א ליבליך שמייכעלע: צי האט ער געלייענט „נא דיונאך" פון שפילהאגען?—לאזט זיך אויס, אז ער איז קלאר אין גאנץ שפיל־האגען. נו, און אויערבאך? „אויערבאך אויך." נו, און „זאפיסקי יעוורעיא" פון באגראווען?—„ער קען איהם אויף אויסווענינ." און דעם ראמאן „טשטא דיעלאט?"—„ווער האט דאס ניט געלייענט טשערנישעווסקי?" . . . „ווי געפעלט אייך די הויפט־העלדין?"— „וויערא פאוולאוונא? וואס איז פאר א שאלה!" — — — — — — —

דאס מיידעל די יפת־תואר און איהרע קאוואליערען זענען ענט־ציקט. איינער פון זיי, א „טשאסנע פאוויערענע" מיט א קלונגענ־דיגען נאמען מענדעלסאן, שטשיפעט זיך ביי די וואנסילעך, וואס האלטען ערשט אין שפראצען. עס ווייזט אויס, אז ער איז פער־ליעבט אין דעם מיידעל ווי א קאץ און איז דעריבער מלא גזלן אויף דעם יונגען אורח, וואס איז קלאהר אומעדום ווי א וואסער. ווארפט ער אויף איהם מיט בייזע אויגען און ווינשט איהם מסתמא ביי זיך אין הארצען, ער זאל ברעכען ריק און לענד אויפ׳ן גלייכען וועג . . דאס גיט צו דעם העלד נאך מעהר מוט און ער שיט מיט פראזען, ציטירט גאנצע שטיקער אויף אויסווייניג, מישט נאר אריין אזעלכע נעמען, ווי באקל „די געשיכטע פון ציוויליזאציע אין איינגלאנד" און דזשאן סטיוארד מילל „וועגען פרייהייט" . . . א בחור׳ל א משכיל פון א פרעמדער שטאדט קומט צווישען מענשען, בעדארף ער אויסלעגען, וואס ער האט, בעווייזען, וואס ער ווייס און וואס ער קען . . . און אקוראט סאמע איז דער רעכטער היטץ קומט אן דער אלטער לאיעוו מיט׳ן זוהן יהושע לאיעוו און ווערען נישט ווילענדיג צוהערער פון דער לעקציע, וואס דער יונגער לעהרער פון פערעיאסלאוו לייענט דא פאר׳ן יונגווארג. זיי קוקען זיך איבער צווישען זיך און האבען הנאה, זעהט אויס. דערנאך טהוט איהם א רוף דער אלטער לאיעוו:

— הער נאָר אויס, חברהמאַן, וואָס איכ׳ל ביי דיר פרעגען. מיין זוהן זאָגט מיר, אַז דו ביזט אין אונזערע אידישע ספרים נישט ווינציגער קלאָהר, ווי אין זייערע ביכער. איך האָב געוואָלט הערען פון דיר, צי געדענקסט דו נאָך, וואָס רש״י וויל האָבען פון די בנות צלפחד? . . .

און עס נעהמט אַוועק אַ שמועס פון רש״י. פון רש״י קומט מען אַרויף אויף דער גמרא. און עס געהט אַוועק אַ פּלפּול פון לומדות און פון קענטעניש און פון השכלה, ווי געוועהנליך צווישען אידען, וואָס זענען היימיש אין די קליינע אותיות . . .

דאָס רופט אַרויס אַ סענסאַציע. דער פוראַר איז אַזוי גרויס, אַז דער אַלטער לאַיעווי לעגט אַרויף אויף איהם די האַנד און זאָגט צו איהם:

— פון די אַלע לערנעבצען און קענטענישען האָבען מיר שוין געזעהען, אַז עס קומט צו עפּיס, למשל, אַ קוויטעל אָנשרייבען, איז ניטאָ קיין לשון . . . אַ סימן—אָט שטעהט אַ טינט און פען, נעם, זיי מוחל, שרייב מיר אָן אַ בריעף אויף רוססיש אין דער צוקער פאַבריק צו דעם דירעקטאָר, אַז מע וועט איהם ניט צושטעלען מעהר קיין בוראַקעס ביז ער וועט ניט צושיקען אַזויפיעל און אַזויפיעל געלד . . .״

פערשטעהט זיך, אַז דאָס בריוועל איז געווען מעהר ניט ווי איין אָנשטעל, איין אויסרעד, אַ מין עקזאַמען. דאָס אָנגעשריבענע בריוועל איז נעגאַנגען פון האַנד צו האַנד און אַלע האָבען בעוואונדערט די זעלטענע האַנדשריפט, די קאַליגראַפיע פונ׳ם בחור. דאָ איז איהם בייגעשטאַנען דער זכות פון זיין רבין מאַניש פון פעריאַסלאַוו. דער מלמד רב מאַניש וואָלאַוו, וואָס האָט זיך בעריהמט געמאַכט מיט זיין „ביינדעל,״ איז געווען אַ זעלטענער קאַליגראַף, אַ מין קינסטלער פון דער נאַטור. אַ גאָלדענע האַנד. מיט זיין געשריפטס האָט מען זיך אַרומגעטראָגען איבער דער שטאָדט. ער האָט בעצאַהלט, ניט געשריבען. געווען אַ איד אַ כשר׳ער, אַ גרויסער ירא שמים און נישט פערשטעהענדיג קיין וואָרט

רוססיש האט ער קאנקורירט מיט'ן שרייב־לעהרער פון דער „אויעזד־נע." עס איז געווען ניט צו גלויבען, אז א האנד, ניט א מאשין, זאל אזוי קאנען שרייבען! די תלמידים און צווישען זיי אויך ראַ־בינאוויטשעס קינדער האבען נעבאך געגוג געליטען פונ'ם רבין מאנישעס „ביינדעל." זיי האבען אבער אסך געגאשט פון זיין קאַ־ליגראפיע, פון זיין שען רוססיש שרייבען, וועלכעס האט זיי מיט דער צייט געבראכט גרויסע נוצען . . .

דערמיט אליין האט זיך דער עקזאמען נאך נישט געענדיגט. דער אלטער לאיעוו האט פערלאנגט פונ'ם יונגען לעהרער, ער זאל זיך מטריח זיין דאס אייגענע בריוועלע איבערזעצען אין העברע־איש, „ווייל דער דירעקטאר פון דער צוקער פאבריק איז א איד . . ." אזוי האט דער אלטער מאטיווירט זיין פערלאנג. און פערשטעהט זיך, אז דאס איז אויך געווען שייך צום עקזאמען . . . און נישט לאנג געטראכט האט דער לעהרער דאס בריוועל איבערזעצט אין העברעאיש, מליצה'דיג, אזוי געפלייסט זיך, אז דאס כתב זאל זיין וואס שענער, געקינצעלט און געציקט, די שורות געדיכט, אויסגע־מאסטען, פערעלדיג און צאצקעדיג. דא האט זיך שוין געמיהט דער זכות אבות פון נאך א פריהריגען מלמד פון רב זרח'ן. דאס וואס דער רבי מאניש איז געווען אין רוססיש איז דער רבי זרח געווען אין אידיש.

בקצור, דער לעהרער האט דעם אימפראוויזירטען עקזאמען אויסגעהאלטען גלענצענד. פאר קוראזש דרעהט זיך איהם אזש דער קאפ. ער פיהלט, אז עס פלאמט איהם אין אויער. די פאנ־טאזיע האפט איהם ארויף אויף איהרע פליגלען און טראגט איהם אוועק אין דער וועלט פון זיסע חלומות און כשופדיגע געדאנקען. ער זעהט זיך א גליקליכען, א שיינענדיגען. יענער חלום פונ'ם „אוצר" הויבט אן מקוים צו ווערען, און גאר אויף א נאטירליכען אופן: ער קומט צופאהרען אויפ'ן ארט, אזוי שטעלט ער זיך פאר אין דער פאנטאזיע, בעקענט זיך מיט'ן אלטען לאיעוו'ם טאכטער . . . זיי פערליעבען זיך איינס אין דאס אנדערע און דעקען אויף זייער

סוד פאר'ן אלטען . . . דער אלטער לײגט ארויף אויף זײערע קעפּ זײנע הענד און בענטשט זײ: „זײט גליקליך, ליעבע קינדער! . . .“ שרײבט דער בחור אװעק א בריעף צו זײן טאטען קײן פערעיאס־לאװ: „אזוי און אזוי, ליעבער פאטער, קום צופאהרען . . .“ און מע שיקט ארויס נאך איהם א פאעטאן מיט ברענענדיגע פערד . . . און סאמע אין רעכטען חלום שלאגט מען איהם איבער. דער אל־טער לאיעװ געהט צו צו איהם, רופט אפּ דעם בחור אויף א זײט און הויבט אן צו רעדען מיט איהם מכח „אכצעהן און דרײצעהן.“ דאס הײסט װעגען געצאהלטס. „אדער אפשר װעלען מיר דאס איבער־לאזען אויף אײן אנדערס מאל, אויף שפּעטער? . . .“ „לאז זײן אויף אײן אנדערס מאל, אויף שפּעטער . . .“ און ער פיהלט זיך, װי א מענש, װאס האט נאר װאס זיס אײנגעדרימעלט און געפלאנטערט חלומות,—פּלוצים איז מען געקומען און מע האט איהם אויפגע־װעקט! . . . װי א רויך זענען זיך צעגאנגען די זיסע חלומות. װי א שאטען האט זיך אויפגעהויבען די צעװארעמטע פאנטאזיע און דער גאנצער כשוף מיט'ן אוצר מיט אלע גוטע זיסע געדאנקען זענען פערשװאונדען געװארען . . . .

. . . .

דערװײל װערד נאכט און מע דארף שוין פאהרען. פון דער שטאדט באהסלאװ ביז'ן דארף איז נאך דא א פּאר מײל. צװײ שעה פאהרעכטס. די פערד שטעהען שוין געשפּאנט. אנדרײ דער קוטשער טראגט א גאנצע װאליזע אין פאעטאן ארײן. אין דרויסען איז קיהלבליך.

— אט אזוי װעסט דו פאהרען?—זאגט דער אלטער לאיעװ צום לעהרער—דו נעהמסט דאך אדם נאקעט; װעסט דערפרוירען װערען. צו אלדע גוטע יאהר! אנדרײ! אהער די בורקע!

אנדרײ שלעפּט ארויס פון אונטער זיך א װארעמע װאלענע בורקע. דער אלטער אלײן העלפט דעם לעהרער די בורקע אנטהון אויף די ארבעל. די בורקע איז רעכט װארעם און עס איז אײנ־גענעהם אין איהר צו זיצען. נאר עס גהעט איהם ניט אײן. װאס־

רום דאָם מיידעל שיווקע בערעלע עטעלם מיט איהרע קאוואליערען שטעהען ביים פענסטער און זעהען, ווי דער אלטער טהוט איהם אָן די בורקע. עס דאכט זיך איהם אוים, אז זיי לאכען . . . און פאר'ן קוטשער, פאר אנדרייען, איז אויך א בזיון. וואָם טראכט זיך ווענען איהם אָט דער גוג? . . .

א איד א פֿאָמעשטשיק

12

אַ איד אַ פּאָמעשטשיק

א אידיש־פּריציש הויז. — ער לערענט זיך דעם שלחן־ערוך פון עטיקעט. — דעם אַלטען לאַיעוו'ס ביבליאָטעק. — אַ זעלטענער טיפּ פון אַ אידישען גוטס־בעזיצער.

ס איז שוין געווען רעכט נאַכט, אַז זיי זענען אַריינגעפאָהרען אין דאָרף אַריין אַלע דריי: דער אַלטער לאַיעוו, זיין זוהן דער משכיל יהושע און דער יונגער לעהרער פון פּערעיאַסלאַוו. דורכגעפאָהרען פערביי אַסך נידעריגע פינסטערע גויעשע הייזלעך און דורכגעלאָזט אַ גרויס ברייט גרין פעלד—אַ „וויגאָן" ווערד דאָס אָנגערופען אין דאָרף—און אַ גרויסען „טויק" מיט הויכע סטערטעס שטרוי און היי און נאָך ניט געדרעשט ברויט, האָט זיך דער פאַעטאָן אָפּגעשטעלט ביי אַ גרויסען ברייטען פּריצישען הויף. דער קוטשער אַנדריי האָט נאָך ניט בעוויזען אָפּצושמעלען די פערד, האָט זיך דער הילצערנער טויער ווי פון זיך אַליין ברייט צעעפענט. ביים טויער איז געשטאַנען אַ גוי אָהן אַ היטעל. דער גוי האָט זיך טיעף פערנייגט פאַר'ן בעל הבית און דורכגעלאָזט דעם פאַעטאָן, וועלכער האָט זיך נאָך אַ ווייל געקייקעלט ווי אויף אַ ווייכען טאַפּעט, און איז צוגעפאָהרען צו אַ גרויסע, ברייטע, ניט קיין הויכע, ווייסע פּריצישע שטוב, דוקא מיט שטרוי געדעקט, און מיט צוויי גרויסע גאַנקעס ביי די זייטען. פון יענער זייט שטוב—אַ גאָרטען. אינוויינינג איז די שטוב, ווי אויסוויינינג, געקאַלכט מיט ווייסען. פּראָסט מעבלירט. אַסך פענסטער. חדרים—אָהן אַ שעור. אין

שטוב דרעהען זיך ארום דיענסטען מיט טעלער טריט, אזוי ווי שאָ־טענס. אויף די פּיס ביי זיי—ווייכע שיך, ס׳זאָל ניט קלאַפּען. קיי־נער וואָגט ניט אַ וואָרט אויסצורעדען בעת דער אַלטער איז אין דער היים. אַ שטרענגע דיסציפּלין. רעדען הערט מען נאָר איהם אליין, דעם בעל הבית. זיין לייבענשטים קלינגט ווי אַ גלאָק. אינ׳ם ער־שטען גרויסען חדר ביי אַ לאַנגען שען געדעקטען טיש איז געזעסען אַ פרוי, אַ יונגע, אַ הויכע, אַ שענע. דאָס איז דעם אַלטענ׳ס ווייב, די צווייטע פרוי. נעבען איהר איז געזעסען אַ מיידעל פון אַ יאָהר דרייצעהן־פערצעהן, זייער איינציגע טאָכטער, אַ קאָפּיע פון דער מוטער. דער אַלטער האָט זיי פאַרגעשטעלט דעם יונגען לעהרער און מע האָט זיך געזעצט עסען וועטשערע.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס דער העלד פון דער ביאָגראַפיע האָט זיך געפונען ביי אַ אַריסטאָקראַטישען טיש, וואו דאָס עסען קומט פאָר מיט דער גאַנצער צערעמאָניע, סערווירט פון אַ לאַקיי מיט ווייסע הענטשקעס. דער לאַקיי איז אפילו אַ פּראָס־טער שייגעץ מיט׳ן נאָמען „וואַניקאַ,“ נאָר דער אַלטער האָט איהם אויסגעקליידט און אויסגעדרעסירט אויף׳ן פּריצישען שטייגער. פאַר אַ מענשען, וואָס איז ניט געוואוינט געוואָרען צו אַסך טעלער און טעלערלעך, לעפעל און לעפעלעך, גלעזער און גלעזלעך, איז שוועהר־ליך אויסצוהאַלטען אַזאַ אַריסטאָקראַטישען טיש און נישט פערזינ־דיגען זיך קעגען אַלע פאָדערונגען פון עטיקעט. מע דאַרף זיין אויף דער וואַך, האַלטען קאָפּ . . . מע מוז זיך מודה זיין, אַז דער בחור האָט ביז דעמאָלט ניט אָנגעהויבען צו וויסען, אַז מע זיצט ביים עסען בעראַרף מען אָפּהיטען דעם גאַנצען שלחן ערוך פון עטיקעט, וואָס איז אַ געוועהנליכער אידישער שטוב איז מען אויף דעם ניט מקפּיד. אין אַ געוועהנליכער אידישער שטוב עסען אַלע פון איין טעלער, טונקען איין די פרישע חלה אינ׳ם פעטען סאָאוס, אָדער עסען גאָר מיט די הענד. אין אַ בעל־הבת׳ישער אידישער שטוב וויים מען ניט פון קיין בעזונדערע דינים און מנהגים, ווי אַזוי צו זיצען ביים טיש און צו בעדיענען זיך מיט׳ן לעפעל, מיט׳ן מעסער און מיט׳ן גאָפּעל.

אין א בעל־הבת׳ישער אידישער שטוב איז נענוג, אז מע ווייס, אז מע בעדארף איבערלאזען אין טעלער א שטיקעל פיש, אדער פלייש „אויף דרך־ארץ.״ ווייטער מעג מען זיצען ווי אזוי מע וויל, עסען וויפיעל מע וויל און רייניגען די צייהן מיט׳ן גאפעל איז אויך אהן א סכנה. ווער זאגט עס דענן, אז ס׳איז פארהאן ערגיץ א מין עטי־קעט אויף דער וועלט? וואו און ווער האט דאס אזא שלחן ערוך אמאל געשריבען? ניין, די אלע דינים און מנהגים פון עטיקעט האט דער יונגער רעפעטיטאר אין ערגיץ ניט אויסגעלייענט. ער האט נאר אין זינען געהאט איין זאך: אז מע דארף נאכקוקען, וואס אנ־דערע טהוען—נישט מעהר. פערשטעהט זיך, אז קיין הנאה פונ׳ם עסען קאן מען ניט האבען, אז מע דארף תמיד זיין אויף דער וואך, שטענדיג אכטונג געבען, טאמער האב איך געחאפט איין איבע־ריגען ביסען, אדער טאמער האב איך דאס מעסער מיט׳ן גאפעל נישט געהאלטען ווי עס געהער צו זיין, אדער טאמער האב איך צו א שטארקען זופ געטהאן, אדער טאמער האט עמיצער געהערט ווי איך קיי . . . דאנקען גאט, דעם עקזאמען פון עטיקעט האט דער לעהרער אויך אויסגעהאלטען גלענצענד, נאר פונ׳ם טיש איז ער די ערשטע עטליכע מאל אוועקגעגאנגען א הונגעריגער. נאך די אלע שענע צערעמאניעס, פיעלע פאטראוועס און אויסגעצייכענטע מאכלים האט זיך שטארק געבענקט נאך א שטיקעל פריש ברויט מיט הערינג און מיט ציבעלע, און נאך הייסע זאמדיגע קארטאפעל אין די העמדלעך, און נאך א גוטע קרויט, וואס לאזט זיך הערען דערנאכדעם א גאנץ מעת־לעת . . . עס האט געמוזט נעמען צייט ביז ער האט זיך צוגעוואוינט צו דעם רעזשים פון ציערליך־מאניער־ליך. דערווייל האט דער בחור געמוזט, ווי עס רעדט זיך, נאכשטו־פען די קארעטע, „האלטען שטאט,״ ניט ארויסגעבען זיך חלילה מיט זיינע דעמאקראטישע גענג און פראלעטארישע געוואוינהייטען . . . מיט איינעם ווארט—זיין גליך מיט אלע. און דעם אמת מוז מען זאגען, אז מע האט דא געקוקט אויף איהם פון דעם ערשטען טאג אן, ניט ווי אויף א פרעמדען, נאר ווי אויף א גלייבען, איין

אייגענעם. פאַרט אַ „טאַטענס אַ קינד.“ אַזוי האָט געפּסקענט דער אַלטער און האָט גאַנץ אָפּענטליך אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג וועגען דעם לעהרער איהם אין די אויגען, אַז ער, דער לעהרער, איז אַ „טאַטענס אַ קינד.“ און אַ „טאַטענס אַ קינד“ בעדאַרף מען אַנדערש בעהאַנדלען.

קודם כל, האָט מען איהם אָפּגעגעבען אַ בעזונדער חדר, צוגע־קליבען פּראָסט, נאָר מיט אַלע בעקוועמליכקייטען און מיט די בע־סטע בעדיענונג. דאָרט האָט ער געהאַט גענוג צייט און גענוג פרייהייט צו טהון וואָס ער וויל. לערנען מיט דער שילערין איז גענוג געווען אַזעלכע צוויי־דריי שעה איז טאָג. די איבעריגע צייט האָט ער געקאָנט אויסנוצען פאַר זיך — לייענען ביכער, אָדער שרייי־בען. און געלייענט האָט ער אַלץ, וואָס ס'איז געקומען צו דער האַנד. דער אַלטער האָט אַליין ליעב געהאַט צו לייענען און האָט ניט געזשאַלעוועט קיין געלד אויף צו קויפען אַלע מאָל נייע ביכער. און אַזוי ווי קיין אַנדער שפּראַך, אַחוץ העברעאיש, האָט דער אַלטער ניט געלייענט, איז זיין ביבליאָטהעק בעשטאַנען מעהר פון העברע־אישע ביכער („אידיש“ איז נאָך דעמאָלט נישט געווען אין דער מאָדע). קלמן שולמאַן, מאַפּו, סמאָלענסקין, מאַנדעלקערען, גאָט־לאָבער, יהל״ל, יצחק בער לעווינזאָהן, מרדכי אהרן גינזבורג, יצחק ערטער, דאָקטאָר קאַמינער, חיים זעליג סלאָנימסקי — אָט דאָס זענען געווען די נעמען פון די שרייבערס, וואָס האָבען בעשיינט די ביב־ליאָטהעק פון דעם דאָרפישען מאַגנאַט, דעם פּאָסעסאָר לאָיעוו. אין די אַלע אויסגערעכענטע ביכער איז דער אַלטער לאָיעוו געווען קלאָהר כמעט אויף אויסווייניג און האָט ליעב געהאַט זיי ציטירען און דערצעהלען פון זיי אַלע מאָל איבער אַ נייס. עס איז זעלטען געווען צו בעגעגענען אַ מענשען מיט אַזאַ זכרון און מיט אַזאַ כח הדבור, ווי דער אַלטער לאָיעוו. ער האָט געהאַט איין אמת'ען טאַלאַנט אויף איבערצודערצעהלען אַ זאַך מיט זיין אייגענעם לשון. איך וואָלט געזאָגט, אַז ער איז געווען איין אָראַטאָר. ער האָט געהאַט אין זיך אַ גוזמא הומאָר. זיינע מעשיות זענען געווען שפּאַנענדיג. אַ מענש

פון גרויסע ערפאהרונגען און אסך איבערלעבענישען, האט ער גע־האט צו דערצעהלען און צו דערצעהלען, און אלע מאל מיט גרויסען אינטערעס. ער האט ניט נאר דערצעהלט,—ער האט געדיכטעט, געשאפען, געמאהלען בילדער מיט אלערליי פארבען. דארט וואו ער האט זיך געפונען, האבען געמעגט זיין ווער ווייסט וויפיעל מענשען, האט מען געהערט נאר איהם, און ווייטער קיינעם ניט.

בכלל איז דאס געווען א זעלטענער טיפ, א גרויסער אריגינאל, א איד נישט ווי אלע אידען. אויסגעוואכסען און ערצויגען געווא־רען אין א פרומער, אידישער שטוב, אין א אידישער שטאדט, אין באהסלאוו, איז געווען צו בעוואונדערען, ווי אזוי איז דאס ארויס־געוואכסען פון דארטען אזא מין עקזעמפליאר? ווי קומט צו א באהסלעוווער אידען גאר א השגה צו פיהרען א פריצישען שטאט, ליעב האבען ערד, און אפגעבען זיך איינגאנצען צו פעלדארבייט? עס איז ווערט געווען אנצוקוקען איהם אין א פריהמארגען, אנגעטהון אין הויכע גלאנצענדיגע באטפארטען און אין א קורץ סאמעטען רעקעל ביז די קניה, שטעהן אויפ'ן טייך ביי דער דרעשמאשין, קא־מאנדעווען מיט די ארבייטער און ווארפען די סנאפעס אין קאסטען אריין, אדער דרעהען די „וועיעלקע," אדער ווארפען מיט דער „רע־שעטע." אומעדום איז ער געווען אליין: ביים אקערען, ביים זעען, ביים פאלען, בייב גראבען, ביים שניידען, ביים אריינפיהרען און ארויספיהרען די תבואה, ביי די פערד, ביי די אקסען, ביי די בהמות—אומעדום אליין. איך מיין, אז אויב עס וואלט ווען אמאל געווען נויטיג צו בעווייזען פאר פרעמדע פעלקער א מוסטער פון א אידען א פאמעשטשיק, א גוטסבעזיצער און איין אמת'ען פעלד־ארבייטער, וואלט דער אלטער לאיעוו געווען דער בעסטער מוסטער. כריסטען האבען אפענטליך ארויסגעזאגט, אז ביי דעם אידען בע־דארף מען זיך געהן לערנען ווי צו פיהרען בעל־הביתישקייט, ווי צו בעארבייטען די ערד אויפ'ן בעסטען שטייגער און ווי צו בעגעהן זיך מיט די ארעמע ארבייטער, אז זיי זאלען זיין צופריעדען. אלע מוזשיקעס פון דארף, אהן א שום אויסנאהם, זיינען געווען נאך

איהם די כפרה. נישט נאָר האָבען זיי געציטערט פאַר איהם און געהאַט דרך ארץ,—זיי האָבען איהם ליעב געהאַט, פּשוט ליעב געהאַט. דערפאַר, וואָס ער איז זיך בעגאַנגען מיט זיי, ווי א מענש, ווי א פריינד און ווי א פאָטער. אזא מין בענעהמונג האָבען די גוים קיין מאָל ניט געזעהען פון די פריהריגע בעלי־בתים, פון די פוילעשע פּריצים . . . מע דאַרף געדענקען, אז דער עלטערער דור מוזשיקעס האָבען נאָך ניט פערגעסען דעם טעם פון „פּאַנשטשינע." אויף זייערע לייבער האָבען זיי נאָך געטראָגען סימנים פון שמיץ . . . און דאָ בעגעהט מען זיך מיט זיי ווי מיט מענשען, ניט ווי מיט „סקאָט" . . . היינט דער צוטרויען, וואָס זיי האָבען געהאַט צום בעל־הבית. זעלטען ווער פון זיי אינ'ם גאַנצען דאַרף האָט געקאָנט צענויפרעכענען, וויפיעל עס בעטרעפט צוויי מאָל צוויי. ביים חשבון האָבען זיי זיך אינגאַנצען פערלאָזט אויפ'ן אלטען. זיי זענען געווען זיכער, אז ער וועט זיי ניט אָפּנאַרען אויף קיין פּרוטה אפילו . . .

עס איז שוועהר זיך פאָרצושטעלען, וואָס פאַר א ווענדונג וואָלט אָנגענומען די היסטאָריע פונ'ם אידישען פאָלק און וואָס פאַר א ראָלע מיר וואָלטען געשפּיעלט אין דעם עקאָנאָמישען און אין דעם פּאָליטישען לעבען פונ'ם לאַנד, ווען ניט די געוויסע „ווערעמענע פּראַווילעס," וואָס דער מיניסטער איגנאַטיעוו האָט אָנגעחמאַרעט אויף די אידען, אז זיי זאָלען ניט טאָרען זיצען אין די דערפער און ניט קויפען און ניט דינגען קיין ערד אויף צו בעארביימען. איך זאָג עס דערפאַר, ווייל אזעלכע פעלד בעלי־בתים, ווי דער אלטער לאָעוו זענען אין יענעם געגענד, ווי אויך אין אנדערע געגענדען פון דער געבענשטער „משערטא," געווען ניט קיין זעלטענהייט. באָהס־לעווער, קאַניווער, שפּאָלער, רזשישטשעווער, טאַראַשטשער, זלאָ־טאָפּאָליר, אומעניר און נאָך אסך אנדערע אידען האָבען זיך א לאַז געגעבען פון די קליינע שטעדטלעך אין דאָרף אריין, אָבגעדונגען גרויסע און קליינע פּאָסעסיעס, גענומען אין דער ארענדע פּריצישע פּאָלוואַרקעס, בעוויזען וואונדער, געמאַכט פון שלעכטע ערד, פון

פערלאָזענע חורבות איין אמת'ען גן עדן. דאָס איז ניט קיין איבער־טרייבונג, קיין גוזמא זאַך. די דאָזיגע ווערטער האָט דער פערפאַסער פון די דאָזיגע כתבים אליין געהערט פון א בעריהמטען רוסישען פּאָמעשטשיק, א כריסט, מיט'ן נאָמען וואסילי פיאָדאָראָוויטש סימערענקאָ, מיט וועלכען דער אלטער לאַיעוו איז געשטאַנען אין נאָהענטע געשעפטס־פערבינדונגען און מיט וועלכען מיר וועלען זיך נאָך בעגעגענען. מיט איינעם וואָרט— איהר האָט פאר זיך א טיפּ פון א אידען א פּריץ, א אידען א פּאָמעשטשיק, וואָס איז ליידער דורך א בעזער האנט ארויסגעריסען געוואָרען מיט'ן וואָרצעל און איז אָפּגעשבאָרבען פאר דער היסטאָריע אפשר אויף לאַנגע־לאַנגע יאָהרען . . .

דאָס לעבען אין דאָרף

13

דאָס לעבען אין דאָרף.

דאָס דאָרף "סאָפּיעווקע." — דער מחבר פון די בעשרייבונגען בעקענט זיך מיט דער דרויסענדיגער וועלט. — דריי גוטע יאָהרען. — דער לעהרער מיט דער שילעריו ווערען נאָהענט, ווי א ברודער מיט א שוועסטער.— ביי די ביכער, אויפ'ן פעלד און ביי שכנים.

אַס דאָרף, וואוהין דער פערפאַסער פון די דאָזיגע געשיכטען איז געבראַכט געוואָרען, האָט געהערט צום גראַף בראַניצקי און האָט זיך אָנגערופען מיט'ן נאָמען „סאָפּיעווקא". געבראַכט איז ער געוואָרען אַהער אַלס איינגעשטעלטער, אַלס לעהרער, אויף אַ קורצע צייט, און איז שוין פערבליבען דאָ אויף שטענדיג. דאָ האָט ער געפונען זיין צווייטע היים. דאָ האָט זיך פערזיגעלט, ווי מיר וועלען דאָס ווייטער זעהען, זיין גליק און זיין לעבען אויף אייביג... דע־ווייל האָט ער אַלס לעהרער פערבראַכט אין דעם דאָרף עטוואָס קאַרגער פון דריי יאָהר. די דאָזיגע דריי יאָהר מעגען פערצייכענט ווערען אַלס די בעסטע, די שענסטע און די גליקליכסטע פון זיינע יאָהרען. מע קאָן זאָגען, אַז דאָס איז געוועזן באמת דער פריהלינג פון זיין לעבען. דער פריהלינג אין אַלע אופנים. דאָ האָט ער געהאַט די בעסטע געלעגענהייט נעהענטער צו בעקענען זיך מיט דער נאַטור, מיט גאָטס וועלט, מיט גאָטס ערד. מיט דער ערד, פון וואַנען מיר זענען אַלע געקומען און וואָהין מיר אַלע זענען אָנגעברייט אַוועקצוגעהן. דאָ האָט ער דערזעהען, פערשטאַנען און דערפיהלט, אַז אונזער אָרט איז דאָ, אויף דער נאַטור, און ניט נאָר אָט דאָרט, אין דער שטאָדט. דאָ איז ער געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז מיר זענען אַ טייל פון דער גרויסער, דרויסענדיגער וועלט, און אַז מיר האָבען אַלע מאָל

געבענקט און וועלן תמיד בענקען נאָך דער מוטער ערד. אַז מיר האָבן אַלע מאָל ליעב געהאַט און וועלן תמיד ליעב האָבן די נאַטור. אַז עס האָט אונז אַלע מאָל געצויגען און עס וועט אונז תמיד ציהען אין דאָרף אַריין. איך וויל האָפען, אַז דער גוטהאַרציגער לעזער וועט מיר איצטיגס מאָל מוחל זיין פאַר מיין קורצער הקדמה. איך קאָן מיך ניט דערמאָנען אָן דעם דאָרף און ניט אַרויסזאָגען די געפיהלען, וואָס זענען מיט דעם פערבונדען. און האָב איך שוין אַרויסגעזאָגט, קאָנען מיר שוין אַריבערגעהן צום דאָרף גופא און געבען אַ גענויע בעשרייבונג פונ'ם דאָרפיש גליקליכען לעבען.

* * *

געשלאָפען אין אַ גרויס ליכטיג צימער ביי פערמאַכטע לאָדען, חאַפּט זיך אויף דער לעהרער אין דערפריה, טהוט אַ שטופּ מיט דער האַנד פון זיך — עפענט זיך אויף דאָס פענסטער מיט'ן לאָדען אינאיינעם, און עס רייסט זיך אַריין אַ סנאָפּ ליכט, מיט אַ וואַרימקייט פון דער זונן, מיט איין אָטאָמאַט פון רעזעדאַ, אויסגעמישט מיט אַ ריח פון מיענטע און פון פּאָלין, מיט נאָך פערשיעדענע מינים ריחות פון גראָזען, וואָס מע ווייסט ניט זייערע נעמען. די גראָזען זענען, זאָגט מען, דאָ געווען אַמאָל פערזעעט פונ'ם גראַף בראַניצקי. נאָר איצט וואַכסען זיי אַליין פון זיך, אינאיינעם מיט פּראָסטען בוריאַן, שטעכעלקעס און קראָפּיווע. אין מיטען זומער זענען די גראָזען אַזוי הויך געוואַכסען, אַז דער לעהרער מיט דער שילערין זענען ניט איינמאָל געגאַנגען ביז איבער'ן האַלז און האָבען זיך געקאָנט בעהאַלטען איינס פון דאָס אַנדערע און זיך נאַכדעם לאַנג זוכען און — געפינען. פונ'ם אויפעפענען דאָס פענסטער מיט'ן לאָדען האָט אַ קוואַקעדיגע הוהן מיט איהר משפחה זיך ספּאָלאָשעט און אַביסעל אָפּגעטרעטען אויף אַ זייט. זי האָט זיך אָבער באַלד אומגעקערט צוריק, געשאַרט און געפּיקט אין מיסט,

און געלערענט אויף די קליינע היהנדעלעך ווי אזוי צו שארען און צו פיקען.

דאס אויפשטעהן, דאס אנטהון זיך מיט'ן איינוואשען זיך נעמט נישט קיין סך צייט, און עס איז נאך גארניט אזוי שפעט, נאר אז דער לעהרער קומט ארויס, טרעפט ער שוין קיינעם ניט אין שטוב. דער אלטער לאיעוו איז שוין לאנג ביי דער ארבייט אויפ'ן „טויק," פון וואנען עס לאזט זיך הערען דאס גראגערען פון דער דרעש־מא־שין. דעם אלטענס פרוי איז ביי די אינדיקעס, ביי די גענז מיט די קאטשקעס און די איבעריגע עופות—א גאנצע מלוכה פון עופות! פון די ברייטע פעלדער ציהען זיך פאוואלי גרויסע אכסען־פוהרען מיט'ן אפגעשניטענעם ברויט. פון דער ווייטען קאן מען חאפען מיט'ן אויג דעם לאן מיט ווייץ. אסך איז שוין אפגעשניטען און צענויפגעלעגט קופעסווייז אין די סנאפעס. און אסך שטעהט נאך אין די געלע צייטיגע זאנגען, ריהרט זיך און שאקעלט זיך כוואליס־ווייז פון א גרינג ווינטעלע, וואס לויפט פערביי. אויף יענער זייט לאן, דארט וואו עס ענדיגט זיך דאס ברויט, הויבען זיך אן די גרויסע גרינע בלעטער פון די בערעקעס, וואס וואכסען גלייכע שורותווייז. צווישען זייערע רייהען, גאנץ שיטער, שטעהען, ווי סאלדאטען אויף דער וואך, די הויכע „סאניטשניקעס" מיט די גרויסע געלע קוטש־מעס. פייגעלעך האבען ליעב צו קלויבען זיך ארום די סאניטשני־קעס און ארויספיקען פון זיי איינציגווייז די נאך ווייסע, נאר שוין זיסע, סעמעטשקעס. נאך ווייטער געהט דאס דעמבענע געדיכטע וועלדעל, מיט'ן נאמען די „טורטשינא." דעמאלט, ווען פריצים זענען דא געזעסען. איז מען געגאנגען אהין שיסען, „נא פאליעוואַ־ניע." איצט, אז די פאסעסיע האלט א איד, קאנען די אומשולדיגע האזען און גאט די נשמה שולדיגע פייגעלעך זיין גאנץ רוהיג. אי־דען שיסען ניט. אידען קאנען בעשטעהן צו ציהען אנדערע נוצען פונ'ם וואלד. פון דעם וואלד האט דער אלטער לאיעוו ארויסגע־פיהרט א היבש ביסעל געהילץ און האט אנגעבויעט שטאלען מיט שטעלעכלעך, קאמערען מיט קעמערלעך, אמבארען פאר תבואה און

סאראיעז מיט סטאנים פאר אָקסען און פאר פערד, און וועגען און שליטענס און נאָך זאכען, וואָס ווערען אָנגערופען מיט איין אלגע־מיינעם נאָמען „רעמאָנענט.“

נאָכ'ן ערשטען אָנבייסען און נאָך דער ערשטער שטונדע מיט דער שילערין נעמט דער לעהרער א שפּאַציער אין גאָרטען. אמאָל אליין און אמאָל אינצווייען, טאַקי מיט דער שילערין. עס איז שוועהר צו זאָגען, ווען איז דער גאָרטען שענער: צי ארום שבועות צייט, ווען די בוימער האלטען אין רעכטען בליהען? צי דעמאָלט, ווען עס האָבען זיך נאָר וואָס אָנגעהויבען צו רויטלען די ווייספּער־לעך מיט די אגרעסען? צי העט שפּעט, שוין סוף זומער, ווען די עפּל הויבען אָן אליין צו פאַלען און עס בלייבען די פערשפּעטיגטע קיילעכיגע שווארצע פלאָמען, וואָס מע רופט זיי „טשערקוסען“? אין יעדער צייט האָט זיך דער גאָרטען זיין רייץ מיט זיין חן. אין יעדער צייט געפינען די שפּאַציערענדע, דער לעהרער מיט דער שי־לערין, עפּיס נייס. מעגען זיין די אגרעסען נאָך גרין אזוי ווי גראָז און זויער אזוי ווי עסיג—מאַכט נישט אויס. מע צעשטעכט זיך די הענד און מע רייסט אוים די גרעסטע פון זיי, די וואָס הענגען אראָפּ און לייכטען זיך דורך אויף דער זונן. און העיר שמועסט אביסעלע שפּעטער, ווען די ווייספּערלעך גיסען זיך אָן מיט רויטען ווין און בלישטשען אויף דער זונן—דעמאָלט בעטען זיי זיך, מע זאָל פער־זוכען נאָך א בינטעל און נאָך א בינטעל. מע פערזוכט אזוי לאַנג ביז עס ווערען הייליג די ציינער. דאָס אייגענע איז מיט די וויינ־שעל און מיט די קאַרשען און מיט די אלע איבעריגע אויבסטען און פּירות, וואָס קומען אויף און ווערען צייטיג נים אלע אויף איין מאָל. אמת, דאָס זענען אלץ אזעלכע זאכען, וואָס מע קריגט עס אין שטאָדט אויך, וואָס מע קאָן עס קויפען פאר געלד. עס האָט אָבער נישט דעם טעם מיט דעם ריח ווי בעת איהר רייסט דאָס אליין אראָפּ פונ'ם בוים. ובפרט אז איהר זענט נים אליין, נאָר אינ־צווייען מיט א מיידעל, וואָס איז אייך ליעב און טייער, מיט א

מיידעל, וואָס איהר זענט איהר ליעב און טייער, ווי איין איינענער, ווי א ברודער . . .

ווי דענן האָט די שילערין אַנדעריש געקאָנט בעציהען זיך צום לעהרער, אז ניט ווי צו א ברודער, ווען איהרע פאָטער און מוטער האָבען זיך בעצויגען צו איהם ווי צו א קינד? עס איז נישט געווען קיין שום אונטערשיעד ביי זיי צווישען איהם און צווישען זייערע אייגענע קינדער. אזוי ווי די אייגענע קינדער, אזוי האָט דער לעהרער זיך געבאָדען אין גוטס, נישט געוואוסט פון קיין נויט און פון קיין זאָרג און פון דעם, וואָס געהער זיך אָן מיט געלד. דאָס מין געלד האָט אין יענער שטוב בכלל נישט עקזיסטירט. דאָס הייסט, געלד איז געווען אסך, גאָר אסך. נאָר קיינער, אויסער דעם אלטען, האָט נישט געוואוסט די ווערט פון דעם און נישט געפיהלט, אז עס פעהלט. אלעס איז געווען גרייט און אלעס פון דער פולערברייטער האנד. דאָס עסען, דאָס טרינקען, דאָס קליידען זיך און שיכען זיך און דאָס ארויספאָהרען מיט'ן גלאַנץ און מיט'ן קנאַק. אויף יעדען טריט א בעדיענער. מענשען און פערד וויפיעל איהר ווילט און ווען איהר ווילט. און בעווייזט איהר זיך איז דאָרף, בויגען זיך פאר אייך אלע גוים, נעמען אראָפּ דאָס היטעל. געבוירענע גראַפען בעדאַרפען זיך ניט פיהלען בעסער, פרייהער און בכבודער.

געקומען דער אלטער פון דער ארבייט. בעדעקט פון קאָפּ ביז פיס מיט שטויב, מיט שטרוי און מיט זאנגען. ער ווארפט אראָפּ די לאַנגע שטיוועל, וואשט זיך איין, טהוט זיך איבער און בעקומט אַן אנדער אויסזעהן. ער זעצט זיך אוועק צום שרייבטיש, נעמט זיך צו דער פּאָסט, וואָס א שייגעצעל האָט געבראַכט צופיהרען פון דער סטאַנציע „באַראַניפאַליע," רייטענדיג אויף א פערד מיט אַ טאָרבע איבער די פּלייצעס. איבערגעקוקט די פּאָסט, רופט ער צו דעם לעהרער, ער זאָל שרייבען ענטפער אויף די בריעף. דער לעה־

רער טהוט די ארבייט געשיקט, ווארום ער פערשטעהט דעם אלטען אויפ׳ן קוק און ווייסט די גאנצע קאררעספאנדענץ אויף אויסוועניג. דער אלטער האט פיינט איבערהחזרען א זאך צוויי מאל און האט ליעב מע זאל איהם פערשטעהן, וואס ער וויל, נאך איידער ער האט עס ארויסגעזאגט. אליין א פלינקער ארבייטער, האט ער ליעב צו זעהען, אז די ארבייט זאל ברענען אונטער די הענד. פארטיג געווארען מיט אלע ארבייט, זעצט מען זיך עסען. זעלטען עס זאלען ניט זיין עטליכע זייטיגע, פרעמדע מענשען ביים טיש. דאס זענען מעהרסטען טייל געסט, שכנים, פאסעסערעס, אדער סוחרים, וואס זענען געקומען קויפען ווייץ, האבער, גערשטען, אדער אנדערע תבואות. ביים טיש הערשט, ווי איך האב שוין פריהער בעשריבען, א שטרענגע דיסציפלין. קיינער וואגט ניט א הויך ווארט אויסצורעדען, נאר דער אלטער קלינגט ווי א גלאק. ביי איהם לאזט זיך קיין מאל ניט אוים קיין שטאף. ער האט אייך אויף אלסדינג א מעשה, א משל און א גלייך ווארט, וואס מאכט אייך צום דענקען און צום לאכען. ווארום איהר האט ניט געזעהען א צווייטען, וואס זאל אייך קאנען אזוי אינטערעסאנט דערצעהלען און קאפיערען, נאכמאכען יעדען איינציגען מיט אלע פליטערלעך — איין אמת׳ער טאלאנט, חאטש ביי דער וועלט, צווישען אידען, האט ער געהייסען א מאדנער איד, א „טשודאק" און א שגעון. און דאך האבען סוחרים ליעב געהאט מיט איהם צו האנדלען, ווייל דאס ווארט איז ביי איהם געוועזען הייליג, און האט ער אייך עפים פערקויפט, האט דאס געמעגט ווערען ווי טייערער, האט איהר געקאנט זיין זיכער, אז קיין חרטה וועט ניט זיין. דאס איז געוועזען אהן א שום פרינציפען און פרעטענזיעס. נאר פראסט און פשוט די נאטירליכע ארענטליכקייט, וואס ווייסט ניט פון קיין דריידעלעך און האט פיינט קרומע פאלשע וועגען. אין דער סוחרישער וועלט הייסט אפילו אזא נפש, אונטער די אויגען געוועהנליך, א „משוגענער מענש," נאר מע האט בעסער ליעב מיט אזא משוגענעם צו האבען געשעפט, ווי מיט איין אנדערען א קלאהרען . . .

נאָכ'ן טיש לאָזט מען איבער דעם אַלטען מיט די געסט, זיי זאָלען זיך דאָרטען שמועסען און מאַכען געשעפטען, און דער לעה־רער מיט דער שילערין זעצען זיך אוועק לערנען, שטודירען, לייע־נען. איבערהויפּט לייענען. מע לייענט אַלץ, וואָס עס קומט צו דער האַנד, אָהן אַ קאָנטראָל, אָהן אַ סיסטעם און אָהן איין איבער־קלויבען. צום מייניסטען ראָמאַנען, די גרעסטע קלאַסיקער, ווי שעקספּיר, דיקענס, טאָלסטאָי, געטהע, שילער, גאָגאָל, אויסגעמישט מיט די ערגסטע שונד ראָמאַנען פון אייזשען סיו, קסאוויע דע מאָנ־טעפּען, אַשאַר, פּאָן באָרן און נאָך אַזעלכע פּוסטע שמירער פונ'ם פראַנצויזישען בולוואַר . . . אַנגעלייענט זיך ווי די פויגען, געהט מען זיך דורך צו דער מאַשינע זעהען ווי מע דרעשט. אָדער אין פעלד אַרויס, צוקוקען ווי מע שניידט דאָס ברויט, ווי מע נעמט דאָס צענויף און מע בינדט עס אין די סנאָפּעס. און עס נעמט אָן אַ חשק פערקאַטשען די אַרבעל און זיך נעמען צו דער אַרבייט. עס בעווייזט זיך אָבער אַרויס, אַז שטעהן ביי דער זייט און קוקען ווי מע שניידט ברויט און מע בינדט סנאָפּעס איז אסך גרינגער, ווי איידער אַליין אָנבויגען זיך און שניידען ברויט און בינדען סנאָ־פּעס. וואָרום פון קוקען ווערד מען ניט דערשוויצט און אויף די הענד לויפען ניט אויף קיין בלאָטערען . . . דערפאַר אָבער וואָס פאַר איין אַפּעטיט מע האָט דערנאָכדעם! מע קומט אַהיים און מע עסט זויערמילך מיט שוואַרץ ברויט און מע מאַכט אַ שפּאַציר אין גאָרטען. אָדער מע הייסט איינשפּאַנען דאָס פאַעטאָנדעל און מע פאָהרט זיך דורך מיט אַנדרייען אין די איבעריגע פּאָסעסיעס. אָדער עקאָנאָמיעס: אין גוזיפּקע, אין קריטאַהאָרבע, אין זאַקוטעניץ. אָדער מע פאָהרט אַריבער קיין באַראַניעפּאָליע צום פּאָסטמייסטער מאַלינאָווסקי—און אומעדום ווערד מען אויפגענומען ווי זעהר אָנ־געלעגטע, פיעל געליעבטע געסט. מע ווייסט גאָר ניט מיט וואָס זיי מכבד צו זיין. שטעלט מען דעם סאַמאָוואַר און מע דערלאַנגט איינגעמאַכטס. ביים פּאָסטמייסטער מאַלינאָווסקי ווערד בעשאַ־פען אַ פלעשעל בראָנפען, וואָס ער אַליין טאָקי טרינקט דאָס אויס

גלעזלעך־ווייז ביז'ן סוף, ווארום מאלינאווסקי איז א גוי, וואס האט ליעב דעם ביטערען טראפען. און אז ניט האפט מען זיך גאר אריין צו דאדי דעם עקאנאם, וואס זיצט ניט ווייט, טאקי אויף איין הויף מיט די בעלי־בתים. דארטען, ביי דאדי'ן אין דעם קליינעם שטי־בעל, איז פרעהליכער, ווי ביי זיי אין דער גרויסער שטוב. און דאס, וואס מע קריגט ביי דאדי'ן, קאן מען אין דערהיים ניט אויספיהרען. אשטייגער, וואו וועלען זיי זיך ערלויבען עסען גרינע קנעבעלעך מיט שטשאוו, אז ניט ביי דאדי'ס ווייב? אדער געזאלצענע אוגערקעלעך גלייך פון סלאי מיט הייסע קארטאפעל אין די מונדירען? אדער זיסע קאטשענעם פון קרויט, וואס דאדיכע שאטקעוועט אויף צו זייערען? אדער אנטרינקען זיך מיט עפעלקוואס, וואס איז טעם גן־עדן? פון דעם בעזוך קאן מען זעהען, אז דאדיכע שעצט זיך גליקליך, און ווער שמועסט דאדי—דער איז אויפ'ן זיבעטען הימעל! נאר דאדי דער עקאנאם איז א טיפ פאר זיך. און ער פערדיענט בעשריבען צו ווערען אין א בעזונדער קאפיטעל.

דאָדי דער עקאָנאָם

14

דאָדי דער עקאָנאָם.

א נאַטור־מענש. — דער אַלטער לאַיעוו לייענט די געשיכטע פון פעטער דעם גרויסען, און דאָדי ווערט אַנשלאָפען. — ביי דאָדיכען אין שטיבעל. — דער העלד שרייבט ראָמאַנען און טראַגעדיעס און טראַכט ניט פון זיין אייגענעם „ראָמאַן.“

אָדי דער עקאָנאָם איז געווען אַ מענש אַ גבר, אַ גבור. ניט אַזוי הויך געוואַכסען און ניט אַזוי גראָב געפּאַקט, ווי גוט געבויעט און שטאַרק פערפונדעוועט. אַ בולאַנער מיט קליינע אויגען, אַביסעל קאַסאָקע. די פּלייצע—שטאָל. די ברוסט — אייזען. אַ האַנד — אַ האַמער. ניט איטליכס פערד האָט געקאָנט איהם לײדען אויף זיך. און האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אויפ'ן פערד, איז ער געווען ווי צוגעוואַכסען און איהר האָט נישט געוואוסט, וואו לאָזט זיך אויס דאָדי און וואו הויבט זיך אָן פערד. פאַר דאָדין האָבען אַלע גוים געהאַט דאָס קדחת, געציטערט אימת מות פאַר זיין האַנד, חאָטש געשלאָגען האָט ער זיך זעהר זעלטען. סיידען אונטער אַ נויט. דעמאָלט, ווען ווערטער זענען נישט בכח צו טהון גאָרנישט. עס איז גענוג געווען איינער זאָל אַ זאָג טהון: „אָן געהט דאָדי“, אַז אַלע גוים, גויעס און שיקסעס וואָס זענען געשטאַנען און געפּלאַפּעלט, זאָלען זיך אַ נעם טהון מיט חשק צו דער אַרבייט. צוגעקומען צו די אַרבייטער, האָט דאָדי פּיינט געהאַט יוצא זיין מיט ווערטער. ער האָט זיך גענומען צום אַקער, צום סערפּ, צו דער לאָפּעטע, אָדער צום זאַסטופּ און האָט מיט זיינע הענד בעוויזען אַ ביישפּיעל, ווי אַזוי מע בעדאַרף אַרבייטען. אַפּגאַרען דאָדין איז געווען שווערליך, און גנבה'נען

ביי איהם — אוממעגליך. פאר גנבה איז די גרעסטע שטראף געווען ווינציג. אויך פאר שכור'ען איז ער געווען אש להבה. אויסטרינקען א גלעזעל בראנפען — דאס מאכט ניט אויס. נאר פערשכור'ען זיך און מאכען סקאנדאלען — דאס ניט. חיות ניט זיכער!

היינט שטעלט אייך פאר, אז אט דער דאדי, דער גבר, וואס פאר איהם האבען געציטערט א גאנץ דארף מיט גוים, אז ער איז געשטאנען פאר'ן אלטען לאיעוו, איז געווען איהם ניט צו דערקענען. קלענער פון א קינד, שטילער פון א שעפעלע. די הענד אראפגעלאזט. דעם אטעם פערהאלטען. א סאלדאט פאר א גענעראל א פעלדמארשאל בעדארף ניט שטעהן מיט מעהר רעספעקט און מיט מעהר מורא און דרך ארץ, ווי דאדי איז געשטאנען פאר'ן אלטען בעל הבית. אנגעקומען אין דארף צריין אלס יונגעל, איז ער שוין פערבליבען דארטען אויף שטענדיג. געוואכסען און געגאנגען אלץ העכער און העכער, ביז דער אלטער האט איהם געקרוינט מיט'ן נאמען עקאנאם, דאס הייסט, ער האט איהם געמאכט פאר אויפזעהער איבער אלע עקאנאמיעס. דא אין דארף האט דאדי חתונה געהאט, בעקומען זיין געהאלט, א בעזונדער שטיבעל מיט א בעזונדערען גארטען, מיט מעהל, מיט טרוי, מיט האלץ, מיט א פאר מעלקעדיגע בהמה'לעך — געווארען א שטיק בעל הבית און א טאטע פון קינדער. און דאך האט ער קיין מאל ניט געוואגט פאר'ן אלטען בעל הבית זיך צוזעצען אפילו אויף א מינוט. נאר איין מאל איז זיין גאנצען לעבען איז ער געזעסען פאר'ן בעל הבית, האט זיך געטראפען א אינצידענט, וואס דאדי האט איהם געהאט צו געדענקען דאס גאנצע לעבען.

איך האב שוין, דאכט מיר, אויבען בעמערקט, אז דער אלטער לאיעוו האט ליעב געהאט אויפצוקלעהרען, לערנען יעדען איינציגען, טיילען זיך מיט דעם, וואס ער ווייסט. איין מאל, אין א לאנגער ווינטערנאכט איז דאס געווען, האט דאדי אפגעגעבען א ראפארט פון די עקאנאמיעס, שטעהענדיג פאר'ן אלטען אויסגעצויגען, ווי דער שטייגער איז. געענדיגט דעם ראפארט, האט דאדי געווארט

מע זאָל איהם הייסען געהן. איז אָבער דער אַלטער געווען אויפגעלעגט און געוואָלט נאָך אביסעל שמועסען, שוין ניט פון די עקאָנאָמיעס, נאָר פון זייטיגע זאַכען, וועגען די שכנים די פּאָליאַקען,— ביז ער איז אַרויף אויף אַ געשפּרעך וועגען פּוילען און וועגען דעם פּוילישען מיאַטעזוש, דעם פּוילישען אויפשטאַנד. פון די פּוילען איז ער אַרויף אויף דיא רוסען, אויף דער רוסישער היסטאָריע פאַר פעטער דעם גרויסען. און אַזוי ווי אויפ'ן טיש איז געלעגען דיא רוסישע היסטאָריע אין דער העברעאישער איבערזעצונג פון מאַנדעלקערן, האָט ער גענומען לייענען און פּאַרטייטשען אויף אידיש פאַר דאַדי'ן די גאַנצע געשיכטע פון פּעטער דעם גרויסען. לייענענדיג די געשיכטע, האָט ער געהייסען דאַדין צוזעצען זיך אויף אַ שטוהל. האָט דאַדי נישט געוואַגט. האָט דער אַלטער געהייסען נאָך אַמאָל. האָט ער שוין געמוזט זיך אַוועקזעצען. און אַוועקגעזעצט האָט ער זיך ביי דער טיר, אונטער'ן אַלטען וואַנטזייגער. דאָדים קאָפּ איז ניט געוואוינט געוואָרען צו אַזעלכע לעקציעס און דערצו איז ער נאָך געזעסען אויך, האָט ער ביסלעכווייז אָנגעהויבען צו דרימלען, די אויגען האָבען זיך איהם נעקלעפּט, ביז ער איז אונטער'ן אַלטענס קול פּאַוואָלינקע גאַנץ געשמאַק אַנשלאָפען געוואָרען. אַצינד וועלען מיר לאָזען דאַדין, ער זאָל זיך שלאָפען, און מיר וועלען דערווייל זאָגען אַ פּאָר ווערטער וועגען דעם דאָרפישען וואַנטזייגער.

דאָס איז געווען איין אַלטער אינוואַליד, וואָס האָט שוין לאַנג אָפּגעדיענט זיינע יאָהרען און וואָלט שוין לאַנג געמעגט רוהען אויפן בוידעם צווישען אַלטע אָפּגעלעבטע שמאַטעס. האָט אָבער דער אַלטער לאַיעוו געהאַט אַ מאָדנע ליעבשאַפט, אַ מין טראַדיציע דוקא צו אַלטע זאַכען. אַ שטייגער, צו איין אַלטען אָפּגעריבענעם שפּיגעל, וואָס בעווייזט צוויי פּנים'ער, צו איין אַלטער האַלב־צעפּאַלענער קאָמאָדע, וואָס אַרויסציהען אַ שיפלאָד קומט אָן שוועהר בקריעת ים סוף, און נאָך אַזעלכע אַלטע זאַכען. צום ביישפּיעל, ביי איהם אויפ'ן שרייבטיש איז כל ימיו געשטאַנען איין אַלטמאָדיש טינטורעל — אַ גלעזערען שטיוועלע אין אַ שוואַרץ הילצערען שי־

סעלע אַנגעשאָטען מיט זאמד. פאַר קיין געלד האָט מען נישט געפאנט פועלען ביים אַלטען, ער זאָל ארויסוואַרפען דאָס דאָזיגע טינטורעל און איינפיהרען אַ נייעם, אַ לייטישען טינטער. דאָס איז געווען ניט מחמת קאַרגשאַפט. דער אַלטער איז שוין גאָר ניט געווען קיין קאַרגער. אדרבה, האָט ער שוין געקויפט אַ זאַך, האָט דאָס בעדאַרפט צו זיין דאָס בעסטע און דאָס טהייערסטע. עס איז איהם נאָר שווער געווען צו שיידען זיך מיט איין אַלטער זאַך. דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט'ן זייגער, וואָס פאַר אַלטקייט האָט ער זיך געניטיגט אין וואָג. אַלע מאָל איז צוגעקומען צו איהם אַ נייע געוויכט. איידער דער דאָזיגער זייגער האָט בעדאַרפט שלאָגען, האָט ער זיך פערגאַנגען מיט אַ הייזעריגען כריפען, ווי איין אַלטער מאַן אַ זקן, וואָס ליידעט פון אַסטמאַ, אז ער בעדאַרף זיך אויסהוסטען. דערפאַר אָבער אז ס'איז געקומען צום שלאָגען, האָט ער געשלאָגען ווי אַ קלויסטער גלאָק: באָם!... באָם! — מע האָט געהערט אין דרויסען ווי דער זייגער קלינגט אין שטוב.

אצינד קערען מיר זיך אום צוריק צו דאָדין. דאָדי שלאָפט און דער אַלטער לייענט די היסטאָריע פון פעטער דעם גרויסען און פון זיין ווייב אַנאַסטאַסיע. פלוצים פערגלוסט זיך דעם זייגער קלינגען צעהען. האָט דאָדי זיכער געמיינט, אז ס'איז אַ שרפה, דער „טויק" ברענט. האָט ער זיך געגעבען אַ חאַפ אויף מיט אַ אימפעט און מיט אַ געשריי: „וואַסער!..." דער אַלטער האָט זיך דערשראָקען, האָט אוועקגעלעגט דאָס בוך מיט דער היסטאָריע פון פעטער דעם גרויסען און גענומען קוקען אויף דאָדין דורך די ברילען. אָט אַ יענעם קוק, זאָגט דאָדי, וועט ער געדענקען, אז ער וועט ליגען אויפ'ן טוידטען בעט...

דער לעהרער האָט ליעב געהאַט דאָדין פאַר זיין נאַטירליכקייט און פאַר זיין גוטסקייט. ער איז געווען איבערצייגט, אז אָט דער נאַטור־מענש האָט קיין מאָל אויף זיין לעבען קיין ליגען ניט געזאָגט. זיין געטרייהשאַפט און זיין צוגעבונדענקייט צו זיין בעל־הבית און צו זיין משפחה האָט נישט געהאַט קיין גרעניץ. און ווייל

דער לעהרער איז דאָרט געווען ווי איין אייגענער, איז ער ביי דאָרין געווען פערדרעכענט אין דער משפחה און דאָרי איז גרייט געווען פאַר איהם אין פייער און אין וואַסער. ביי דאָרין אין די אויגען איז אַלעס, וואָס האָט זיך אָנגעקערט מיט דער פאַמיליע לאַיעוו, געוועזן פון אַ העכערע מדרגה. יעדענפאַלס ניט גלייך מיט אַלע איבעריגע מענשען. ער האָט פּשוט פערגעטערט די דאָזיגע פאַמיליע. און איהר זכות האָט גענאָסען אויך דער לעהרער. אין די הייסע זומערדיגע טעג, אָדער אין די לאַנגע ווינטערדיגע נעכט האָבען דער לעהרער מיט דער שילערין ליעב געהאט זיך אַריינחאַפּען צו דאָרין און צו דאָדיכען. דאָרטען, אין דעם קליינעם שטיבעלע מיט דער נידעריגער סטעלי, וואָס מע קאָן דערלאַנגען מיט דער האַנד, האָבען זיי זיך געפיהלט אַלע מאָל בעסער ווי אין דער היים. עסען ביי דאָרין זומער אַ זויערען שטשאַוו מיט יונגען קנאָבעל און ווינטער הייסע קאַרטאָפּעל אין די העמדלעך מיט געזאַלצענע אוגערקעלעך, אָדער געפּרווירענע געזייערטע קרויט, האָט געהאט זיבען טעמים און איז געווען מוויזענד מאָל בעסער פון די טייערסטע מאכלים ביים טיש. און ווער שמועסט, אַז דאָרים ווייב פעסי האָט געבאַקען לעקאַך, אָדער געפּרעגעלט שמאַלץ — דעמאָלט איז געווען פאַר די יונגע לייט אַ יום טוב. אַ קלייניגקייט—הייסער לעקאַך נאָר וואָס פונ׳ם אויוויי? אָדער פרישע פעטע גריוועז, וואָס צוגעהען זיך אין מויל, אַזוי ווי דער מן, וואָס די אידען האָבען געגעסען אין דער מדבר!

מעהרסטענטייל זענען זיי געווען געסט ביי דאָרין און ביי דאָדיכען ווינטער. דעמאָלט, ווען די בוימער ווערען איינגעהילט אין ווייסען, זעהען אויס ווי די איבערגעפּרווירענע מתים אין תכריכים. דאָס דאָרף פערליערט דעמאָלט דעם זומערדיגען רייץ און פּראַכט, און עס בלייבט איבער מעהר ניט אַז אַריינחאַפּען זיך צו דאָרין אינ׳ם וואַרעם אָנגעהייצטען שטיבעל און קוויקען זיך מיט פּעסיעס מאכלים. ס׳איז מורא׳דיג שטיל. דער שניי איז טיעף. קיינער קומט ניט. ס׳איז טרויעריגליך אויפ׳ן האַרצען. אומעטיגליי־

אויף דער נשמה. סיידען מע הייסט אמאָל אנדרייען איינשפּאַנען די פערד אין א ברייטען שליטען. מע פּעלצט זיך אָן. מע דעקט זיך צו מיט א וואָרעמער „באַראַניצע“ און מע פאָהרט זיך דורך פון איין פּאָלוואָראָק אינ׳ם צווייטען. דאָרט שטעלט מען דעם סאַמאָוואַר, מע טרינקט זיך אָן מיט טיי און מע פאָהרט צוריק.

דער ווינטער האָט אָבער זיינע גוטע מעלות — ס׳איז דאָ צייט גענוג אויף צו לעזען און אויף צו שרייבען. אין די כמעט דריי יאָהר, וואָס דער העלד האָט פערבראַכט אין דאָרף, האָט ער אָנגעשריבען א סך מעהר, ווי ער האָט געשריבען נאָכדעם, ווען ער איז שוין געווען א שרייבער און געהייסען „שלום עליכם“, אין צעהן יאָהר. עס האָט זיך איהם קיין מאָל אזוי גרינג ניט געשריבען, ווי אין יענער צייט. און געשריבען האָט ער גאַנצע נעכט — גרויסע, הארצרייסענדיגע ראָמאַנען, שוידערליכע דראַמען, פערפּלאָנטערטע טראַגעדיעס און קאָמעדיעס. עס האָבען זיך געגאָסען די געדאַנקען ווי פון א פאַס. עס האָט געשפּרודעלט די פאַנטאַזיע ווי א פאָנטאַן. צוליב וואָס דאָס אַלעס איז געשריבען געוואָרען — האָט ער זיך קיין מאָל ניט געפרעגט. קוים איז פאַרטיג געוואָרען ביי איהם א „זאַך“, האָט ער דאָס איבערגעלייענט פאַר זיין שילערין — און ביידע זענען געווען ענציקט. ביידע זענען געווען איבערצייגט, אז דאָס איז א מייסטערווערק, — אָבער ניט אויף לאַנג. קוים איז ער פאַרטיג געוואָרען מיט איין אַנדער ווערק, אזוי איז שוין דאָס צווייטע געווען א מייסטערווערק, און דאָס ערשטע איז געוואָרען בלאָס, אָפּגעבליאַקעוועט. דאָס בעסטע אָרט פאַר דעם איז געווען דער אויוון. און אזוי איז אוועק מיט׳ן פייער ניט איין טוץ ראָמאַנען און ניט איין צעהנדליג דראַמאַס . . .

אז דער בחור איז געבוירען געוואָרען צו זיין א שרייבער — אין דעם איז ביי זיי ביידע נישט געווען קיין שום ספק. דער לעהרער מיט דער שילערין האָבען דערפון גערעדט, געפאַנטאַזירט, געבויעט די שענסטע לופטשלעסער. רעדענדיג פון פערשידענע פּלאַנען פון פערשידענע ווערק האָבען זיי פערגעסען פון זייער אייגענע

פלאנען... וועגען דעם איז איבערהויפט ניט געווען ביי זיי קיין מאל קיין שום רעד. עס איז זיי קיין מאל נישט געקומען אויף די געדאנ־קען צו ערקלעהרען זיך איינס דאס אנדערע אין זייערע געפיהלען, אדער צו פערטראכטען זיך אויפ׳ן גורל פון זייער אייגענעם ראָ־מאן... דער נאמען „ראמאן“ איז אפנים געווען צו שאבלאן, דאס ווארט „ליעבע“ איז געווען צו באנאל פאר די געפיהלען, וואס האָ־בען זיך ענטוויקעלט און אויסגעוואכסען צווישען די צוויי יונגע לייטלעך. זיי זענען ביידע געווען אזוי נאטירליך איינס פאר דאס אנדערע, אז ס׳האט גאר ניט געקענט זיין מעגליך ס׳זאל זיין אנ־דערש. וועט דענן קומען אמאל אויף די געדאנקען א ברודער, ער זאל זיך ערקלעהרען אין ליעבע צו זיין שוועסטער? איך האב מורא, אז מיר וועלען זיין ניט ווייט פונ׳ם אמת, אויב איך וועל זאגען, אז זייטיגע פארשוינען, מענשען מן הצד, האבען א סך מעהר גע־ווארסט און גאר אהן איין ערך מעהר גערעדט פונ׳ם ראמאן פון די יונגע העלדען, ווי איידער די העלדען אליין. צו יונג זענען זיי געווען ביידע, צו נאאיוו און צו גליקליך. אויף זייער הימעל איז ניט געווען קיין שפריינקעלע. זיי האבען נישט ארויסגעזעהען פון ערגיץ ניט קיין ווידערשטאנד. און וואס איז דער עיקר — זיי האבען קיין מאל ניט געדענקט דערפון. אין דער צייט פון די קאַרגע דריי יאהר פון זייער בעקאנטשאפט האבען זיי ביידע נישט גע־קלעהרט אפילו איין מינוט פון צעשיידען זיך. און דאך איז געקו־מען דער טאג, ווען זיי האבען געמוזט זיך צעשיידען. דערווייל ניט אויף שטענדיג, נאר אויף א קורצע צייט.

דאס איז געווען די צייט, וואס דער העלד האט זיך בעדארפט שטעלען צום „פריזיוו“.

דער פּריזיון

15

דער פּריזיוו

מע רעדט שטאַרק פון "פּריזיוו."—ער געזעגענט זיך מיט דער שילעריין און פיהרט פון סאַפּיעווקע א בריעף צום "פּרעדוואַדיטעל." — די פאַנטאַזיעס אויפ'ן וועג.—דער בריעף ווירקט, און עס דערגעהט ניט צו זיין נומער.— א מעשה מיט א זוהן א קאַליקע. — ער קעהרט זיך אום צוריק אין דאָרף, נאָר די חלומות ווערען נאָך אַלץ ניט מקוים.

ע קאָן מיט זיכערהייט זאָגען, אַז כמעט אין דער גאַנצער צייט פון די אויבען בעשריבענע דריי יאָהר איז נישט אַוועקגעגאַנגען אין סאַפּיעווקע קיין טאָג, וואָס מע זאָל ניט הערען דאָס וואָרט „פּריזיוו." פאַר'ן אַלטען לאַיעוו איז דער פּריזיוו געוועזן אַ קראַנקהייט, אַ מאַניע אַזעלכע, וואָס האָט איהם נישט געלאָזט רוהען ביי־טאָג און שלאָפען ביינאַכט. אַ גאַנץ פערמעגען האָט דאָס איהם אָפּגעקאָסט. וואָס איז די מעשה? זיין זוהן יהושע האָט בעדאַרפט שטעהן צום פּריזיוו, האָט דער פאָטער קודם זיך אַוועקגעלאָזט אין טשערניגעווער גובערניע, האָט זיך דאָרט אָפּגעוואַלגערט אַ צייט, אויסגעריסען געוואָרען און האָט איינגעהאַנדעלט אַ „קוויטאַנציע". דאָס איז געוועזן איינע פון די געצעהלטע עטליכע זאַטשאָטנע „קוויטאַנציעס". וואָס דורך זיי איז מען אויסגעלעזט געוואָרען פונ'ם פּריזיוו. דאָס הייסט, אַז ווער עס האָט געקאָנט צושטעלען אַזאַ „קוויטאַנציע", דער איז געווען פריה פון צו געהן דיענען און ער האָט זיך גערעכענט נאָר אין דער „אָפּאָלטשעניע" (רעזערוו). וואָס אַזאַ „קוויטאַנציע" האָט אָפּגעקאָסט, וואָלט איין אַנדערער געקאָנט זיין אַ גרויסער נגיד,

פאר'ן אלטען לאיעוו איז אבער צוליעב א קינד קיין זאך נים געווען צו טייער.

פארטיג געווארען מיט דער „קוויטאנציע," האט זיך אנגעהויבען א נייע חתונה. עס האט אויסגעבראכען די רוסיש־טערקישע מלחמה און מע האט געשמועסט, אז עס וועט דערגעהן צו די „אפאלטשענצעס" (רעזערוויסטען). ווי באלד אזוי, בעדארף מען דעם זוהן בעווארענען מיט א „ווייסען בילעט" בעצייטענס. דאס האט געהייסען: מע בעדארף דעם אפאלטשענעץ שטעלען צום „פריאם". אונטערזוכען זיין געזונד, אויף וויפיעל ער טויג פאר א סאלדאט. און עס האט זיך ארויסגעוויזען מן הסתם, אז פאר א סאלדאט טויג ער נים און מע האט איהם געגעבען א ווייסען בילעט, דאס הייסט, מע האט איהם דאנקען גאט „פארבראקעוועט"... מע האט איהם נים נאר „פערבראקעוועט" פון פריזיוו; מע האט איהם געמוזט דערנאכדעם אוועקשיקען אין די ווארעמע לענדער, קיין מענטאן און קיין ניצצא, ער זאל זיך קורירען, ווארום ער איז געוועזען ערענסט קראנק אויפ'ן הארצען, פון וועלכע קראנקהייט ער איז אין עטליכע יאהר ארום, ווי מיר וועלען דאס זעהען אביסעל ווייטער, טאקי געשטארבען... אבער דערווייל האט זיך געטהון חשד: מע איז געפאהרען קיין קאניעוו. מע האט זיך בעקענט מיט'ן איספראווניק, מיט'ן פרעדוואדיטעל, מיט די דאקטוירים. די טשינאווניקעס פון דער „פריסוטסטוויע" האבען געשלעפט גמילת חסדים. אידען גוטע פריינד און בעלי עצות האבען אפגעלעקט א ביינדעל. וועד עס האט געהאט גאט אין הארצען, דער האט געפאמפעט געלד. הכלל, עס איז געווען פול די שטוב מיט פריזיוו. פריזיוו און פריזיוו . . .

און אז ס'איז געקומען די צייט, וואס דער העלד פון דער ביאגראפיע האט בעדארפט זיך שטעלען צום „פריזיוו", איז דער אלטער לאיעוו געווארען נערוועז. קודם כל האט ער זיך א סטארעווע געטהאן און האט געזעהען מע זאל דעם לעהרער בעצייטענס ארויבערפיהרען פון זיין געבורטשטאדט פון פערעיאסלאוו קיין קאניעוו

און צושרייבען צו דער קאניעווער „פריסוטסטוויע", דארט וואו לאיעוו האט א האנד און קאן עפּיס טהון . . . מיר דאכט, אז איין איינגענער פאטער בעדארף אזוי ניט טראגען אויפ'ן קאפּ זיין זוהן; ווי דער אלטער לאיעוו האט געטראגען דעם לעהרער. נאך מעהר: דער לעהרער אליין האט ווינציגער מורא געהאט פאר'ן „פריזיוו", ווי די פאמיליע לאיעוו. ביים בחור אליין איז דאס פאהרען קיין קאניעוו און זיך שטעלען צום פריזיוו געווען א גאנצער יום טוב. ער האט זיך בעשטעלט א פּאר גרויסע שטיוועל, א סאלדאטסקי באשליק און איז געווען מוכן ומזומן „אריינצוטרעטען אין דער דיענסט". ער איז געווען זיכער, אז ער וועט אין דער דיענסט אויסנעהמען, נושא חן זיין ביי „נאטשאלסטווע" און ווערען אין גיכען איין אונטעראפיציער, אדער א פעלדפעבעל. העכער דערפון קאן דאך א איד ניט גרייכען... נאר אז ס'איז געקומען צום רעכטען שפּיץ, אז ער האט שוין טאקי בעדארפט זיך זעצען פאהרען, האט ער מיט אמאל פערלוירען דעם גאנצען קוראזש. עס איז איהם א חרפּה, א בזיון, נאר ער מוז זיך מודה זיין, אז ס'איז געקומען צום געזעגנען זיך מיט דער פאמיליע לאיעוו, אפשר אויך שטענ־דיג, האט איהם פערפרעסט דאס הארץ מיט א מאדנע בענקעניש און ער האט זיך בעהאלטען ביי זיך אין חדר, פערגראבען דאס פּנים אין קישען און געוויינט מיט ביטערע — ביטערע טרעהרען...

נאר ער איז געווען ניט דער איינציגער אין דער דאזיגער שטוב, וואס האט ביטער געוויינט. ביי זיך אין איהר חדר האט זיין שילערין נאך מעהר געוויינט. איהרע אויגען זענען געווען געשוואלען פון געוויין, און זי האט יענעם טאג ניט געקאנט בעווייזען זיך צום טיש אפילו... אונטער איין אויסרעד פון א שטארקען קאפּ־וועהטאג איז זי געבליבען דעם גאנצען טאג ביי זיך, ניט געוואלט זעהען קיינעם . . .

טרויעריג, זעהר טרויעריג איז געווען דאס געזעגנען זיך. תשעה באב איז געווען אין שטוב, און אויפ'ן הארצען וויסט און פינסטער. שוין אז דער העלד איז געזעסען אין פאעטאן און אנ־

דריי דער קוטשער איז גרייט געווען זיך אַ נעם טהון צו דער בייטש, האָט דער יונגער העלד צום לעצטען מאָל אַ קוק געגעבען אין פענסטער און דערזעהען צוויי פערוויינטע אויגען, וואָס האָבען גערעדט אָהן ווערטער, נאָר קלאָהרע דבורים: „פאָהר געזונד, טהייערער, טהייערער, נאָר קום צוריק וואָס גיכער, וואָרום איך קאָן אָהן דיר ניט לעבען ! . . . "

די דאָזיגע ווערטער האָט דער בחור געהערט מיט אַלע זיינע חושים, און זיינע אויגען האָבען איהר גענטפערט: „זיי געזונד, טהייערע, טהייערע, איך קום צוריק צו דיר, וואָרום איך קאָן אָהן דיר ניט לעבען! . . . " און ערשט אַצינד האָט ער דערפיהלט ווי שטאַרק ער איז צוגעבונדען צו דער דאָזיגער שטוב, און אַז ס'איז גאָר ניטאָ אויף דער וועלט אַזאַ כח, וואָס זאָל איהם קאָנען אָפּרייסע[n] פון דאַנען, סיידען דער טוידט... און די געדאַנקען צעשפּיעלען זיך. און די היציגע פאַנטאַזיע האַפּט איהם אונטער אויף איהרע פליגלען און ער הויבט אָן צו חלום'ען, ווי אַזוי ער וועט קומען צוריק, וועט ער פריהער זיך ענדעקען פאַר איהר, דערנאָך פאַר איהר פאָטער און מוטער. ווי אַזוי ער וועט זיך ווענדען צום אַלטען און וועט איהם זאָגען דעם פסוק: „א ה ב ת י — איך האָב ליעב אייער טאָכטער, טהוט מיט מיר, וואָס איהר ווילט!..." ווי אַזוי דער אַלטער וועט איהם אַרומנעמען און וועט איהם זאָגען: „גוט, וואָס דו האָסט מיר געזאָגט — איך קוק שוין לאַנג אַרויס דערויף . . ." דערנאָכדעם הויבט מען זיך אָן גרייטען צו דער חתונה. מע ברענגט אַראָפּ שניידערס פון באַהסלעוו און פון טאַראַשטשע. וואָס נייהען מלבושים פאַר חתן־כלה... מע באַקט לעקעכער און מע פרעגעלט איינגעמאַכטס... נאָך חתן'ס צד שיקט מען אַרויס די גרויסע קאַרעטע, וואָס אין שטאָהל און וואָס ווערט גענוצט נאָר אויף אַ עקסטרא זאַך. און עס קומען צו פאָהרען דער טאַטע, דער פעטער פיני און די איבעריגע משפחה... מע ווייסט ניט פון וואַנען, נאָר עס וואַכסט אויס אויף דער חתונה שמואליק... אַט אַ יענער חבר שמואליק דעם רב'ס, „שמואליק דער יתום." וואָס

האָט געהאַט אין זיך אַזעלכע שענע מעשיות... ער צעקוּשט זיך מיט'ן חתן און זאָגט צו איהם: „נו, שלום? האָב איך דיר געזאָגט, אַז דער אוצר איז דיינער . . . ?"

— — — — — — — — — — — — — — — — —

די דאָזיגע קינדערשע זיסע חלומות און די יונגעלשע גאָלדענע פאַנטאַזיעס וועבען זיך ביי איהם אין דער מחשבה דעם גאַנצען יועג — ביז ער קומט צופליהען קיין קאַניעוו. אָפּגעשטעלט זיך ביי דעם אַלטען לאַיעוו'ס אַ קרוב, אַ איד אַ הויקער, נאָר אַ נגיד, וואָס האַלט אַ ווײַנשענק פאַר פּריצים, — זיין נאָמען איז ברוך פּערטשיק — פאַלט ער אַריין אין די עסקים פון „פּריזיוו" און גיט איבער דעם אדון דעם פּרעדוואָדיטעל אַ בריעף. אינ'ם בריעף שרייבט דער אַלטער לאַיעוו, אַז ער שיקט צום „פּריזיוו" זיין לעהרער און וויל האָפען, אַז ניט שפּעטער ווי אין אַ וואָך אַרום זאָל ער איהם האָבען צוריק, אַ בעפרייהטען... דער אדון דער פּרעדוואָדיטעל האָט איבערגעלייענט דעם בריעף און געענטפערט נאָר איין וואָרט: „חאָ - ראָ - שאָ"... און דאָס איז גענוג געוועזן, אַז דער בחור זאָל זיין רוהיג... ער איז געגאַנגען צום „פּריזיוו", געצויגען אַ גורל און אַרויסגענומען אַ נומער 285. מע קאָן ניט זאָגען, אַז דאָס זאָל זיין אַזאַ הויכער נומער. נאָר ביי נומער 284 האָט זיך דער „פּריזיוו" געשלאָסען... און דער לעהרער איז אַרויס פרייה, אין זיין זכות זענען בעפרייהט געוואָרען נאָך עטליכע אידישע קינדער מיט העכערע נומערען, און די שמחה איז געוועזן יענעם יאָהר אין קאַניעוו זעהר גרויס!...

צו דער שמחה פונ'ם „פּריזיוו" איז געקומען צופאָהרען קיין קאַניעוו פון פּערעיאַסלאַוו אויך דער פאָטער פונ'ם בעל הפּריזיוו. און, אויב איך האָב קיין טעות ניט, איז דער פעטער פּיני אויך געקומען — ער האָט געהאַט אין קאַניעוו אַ מחותן — און די שמחה איז געוועזן דאָפּעלט. ברוך פּערטשיק האָט געלייזט פאַר וויין און דער בעל שמחה האָט אַוועקגעשיקט אַ דעפּעש קיין סאָפּיעווקע דורך סטאַנציע באָראַניעפּאָליע: „מ ז ל ט ו ב, צ ו

מיר ניט דערגרויכט. בין פרייה.
כ'פאהר ארוים מארגען פריה צוריק".

*

ניט איין מארגען איז אבער אוועקגעגאנגען. ביז דער העלד האט געקאנט ארויספאהרען פון קאניעוו. ווארום עס קאן דענן זיין א אידישע שמחה זאל ניט פערשטערט ווערען? עס האט זיך געפונען איינער, ווישינסקי אדער ווישנעווסקי, א איד א שרייער מיט א קול פון א גראגער. האט ער געהאט א זוהן א קאליקע, וואס איז געוועזן זיכער, אז ער וועט ארוים פרייה. צום סוף האט מען איהם אפגעגעבען פאר א סאלדאט. האט דאס דעם פאטער פער־באקט ביים הארצען און ער האט גענומען שרייען און גראגערען: „סטייטש, זיין זוהן, דער קאליקע, וועט געהן דיענען פאר די מיוחסים, וואס האבען זיך געלאזט קאסטען געלד?" בעט מען איהם, ער זאל אזוי ניט שרייען. זאגט ער: „איך שריי דענן? איך רעד. דאכט מיר, שטיל." און ער הויבט אן צו גראגערען נאך שטאר־קער, אז „ער ווייסט פון דעם שכל, פאר וואס דער אדון דער „פרעד־זאדיטעל" האט צוגענומען קאליקעס"... און ער דערצעהלט יעדען איינציגען דעם „שכל" בסוד סודות, נאר אזוי הויך, אז עס וויים שוין דערפון די גאנצע שטאדט מיט אלע סימנים און אפילו מיט'ן לשון פונ'ם בריעף וואס דער אלטער לאיעוו האט געשריבען צום „פרעדוואדיטעל" (פאר א אידען איז ניטא קיין סוד...) און דער איד האט געגעבען צו וויסען, אז ער וועט דאס ניט פערשווייגען. ער וועט אוועקגעבען, זאגט ער, „פאד סאוד" (צום געריכט) דעם פרעדוואדיטעל, מיט די דאקטוירים, מיט דער גאנצער „פריי־סוטסטוויע"!... רופט מען אפ דעם אידען אויף א זייט און מע זאגט איהם צו, אז מע וועט זיך צענויפלעגען און מע וועט ארויסנעמען זיין זוהן דעם קאליקע פון פאלק... וויל ער ניט הערען פון צוזאגעב־צען. פון „וכך היה אומר" ביז „וכך היה מונה" פאלט מען, זאגט ער, זיבען מאל כורעים. ער וויל, זאגט ער, זיך זעהען מיט דער מטבע. און ער הויבט שוין גאר אן צו רעדען אויף רוסיש: „חאטשו,

זאגט ער, ווידיעט דיענגי!..." און עס האט גארניט געהאלפען. עס
האבען זיך אריינגעלעגט מענשען. מע האט געמאכט איין אסיפה
און נאך איין אסיפה און נאך צוויי אסיפות, און דיא בעפרייהטע
פריזיוואניקעס האבען זיך צענויפגעלעגט און בעשטייערט, ווער מיט
א פופציגער און ווער מיט א הונדערטער, און מע האט די צענויפ־
געזאמעלטע סוממע פענאנדערגעטיילט צווישען די אפגעגעבענע
אידען. דעם גרעכטען חלק האט גענומען, פערשטעהט זיך, דער איד־
דער שרייער. ער האט גע'טענ'עט, אז איהם קומט מעהר פון אלע.
דערפאר ווייל זיין זוהן איז מעהר קאליקע פון אלע... דער שכל
הישר האט אפילו געזאגט פארקערט, אדרבה, ווייל ער איז א קא־
ליקע, בעדארף זיין גרינגער איהם צו בעפרייהען? נאר וואס וועט
איהר מאכען מיט א אידען א שרייער, וואס האט א קול פון א
גראגער?... דערזעהען, אז מע גיט איהם נאך, ווי א בן יחיד, האט
ער זיך פערמאסטען אלע מאל צו רעדען העכער און העכער. ער
האט געהאנדעלט ווי איין אמת'ער נאיאמשטשיק... א גליק, וואס
דער אויבען דערמאנטער קרוב ברך פערטשיק האט געהאט א
בעפויל פון דעם אלטען לאיעוו „קארט־בלאנש," דאס הייסט, מע
זאל דעם בחור דעם פריזיוואניק געבען געלד וויפיעל ער וועט בע־
דארפען. ווער האט געקוקט דעמאלט אויף געלד? פרייהייט —
דאס איז געוועזן דער איינציגער פונקט, דער איינציגער לויכטענ־
דער שטערען. א בעפרייהטער האט ער זיך געפיהלט ערשט דעמאלט
ווען ער איז שוין געזעסען אין פאעטאן, וואס מע האט איהם
ארויסגעשיקט אויף דער סטאנציע קיין מיראנאווקע און אנדריי־
דער קוטשער האט איהם איבערגעגעבען א געריס פון דער היים,
אז אלע זענען דאנקען גאט געזונד און אלעס איז אין ארדענונג —
ווסיא בלאהאפאלוטשנא — לאזט אוים אנדריי און שמוסט זיך
דורך מיט די פערדלעך אויף זייער לשון. און די פערדלעך פער־
שטעהען איהם און טראגען דאס פאעטאנדעל כמעט אין דער
לופטען. ס'איז א ווארעמער, ווייכער אסינדיגער טאג. די זונן בראט
ניט, בריהט ניט, נאר זי גלעט און צערטעלט, און עס שליסען זיך

די אויגען. און עס וועבען זיך חלומות, זיידענע חלומות. און עס בויען זיך לופטשלעסער, גאָלדענע לופטשלעסער... אָט באַלד איז ער אין דערהיים. און קומט ער צופאָהרען אהיים, אַזוי דעקט ער אויף פאַר'ן אַלטען לאַיעוו די קאַרטען: „הנה זייט וויסען, אז איך האָב ליעב אייער טאָכטער, און אייער טאָכטער האָט ליעב מיך...“ אָט באַלד נאָך א האַלבע שעה, נאָך אַ פערטעל שעה. אָט איז שוין דאָס בעקאַנטע באַראַניעפּאָליע, דער וואַלד, דער לאַז. די „סלאָד־בישטשע“, די ווינטמיהלען, וואָס זעהען אויס פון דערווייטען ווי ריזען, וואָס מאַכען מיט די הענד: „אהערצוצו! אהערצוצו!...“ נאָך עטליכע מינוט — און אָט איז שוין דער הויף. די גרויסע ווייסע שטוב מיט די צוויי גאַניקעס. ניין. עס איז א ספק, אויב עס קאָן זיין אַ גרעסערע שמחה, ווען איין אייגען קינד קומט אַ בעפרייהטער אהיים צו די פאַטער און מוטער. דער העלד האָט געהאַט צו דער־צעהלען און צו דערצעהלען נסים ונפלאות פונ'ם „פּריזיוו“ — יציאת מצרים! נאָר דאָס סאַמע וויכטיגסטע, ווי ער האָט זיך געהאַט געגרייט, האָט ער נ י ט דערצעהלט, און די קאַרטען האָט ער פאַר'ן אַלטען לאַיעוו נ י ט אויפגעדעקט . . . דאָס האָט ער אָפּ־געלעגט אויף מאָרגען, אויף שפּעטער... און דערווייל איז פערביי געגאַנגען אַ טאָג און אַ טאָג. אַ וואָך און אַ וואָך. ביז עס איז גע־קומען אַ קאַטאַסטראָפע גאָר אומגעריכט, דורך אַ זייטיגען פאַר־שוין, וואָס האָט דעם אַלטען געעפענט די אויגען אויף דעם ראָמאַן...

דאָס איז געווען אַ אידינע אַ חכמה מיט אַ ווייטען קוק, דעם אַלטענ'ס אַ קרובה פון באַרדיטשעוו, מימ'ן נאָמען טויבע. מיר רופען זי די „מומע טויבע פון באַרדיטשעוו“. אַז איהר וועט זיך באַקענען מיט איהר, וועט איהר זעהען, אַז דער נאָמען פּאַסט איהר. נאָר וועגען איהר אַ בעזונדער קאַפּיטעל.

די מומע טויבע פון באַרדיטשעוו

16

דיא מומע טויבע פון באַרדיטשעוו

די מוהמע טויבע קוקט נאָך די יונגעלייט. — דער אַלטער לאַיעוו ווערט געוואַהר פונ'ם סוד. — די קאַטאַסטראָפע. — דער העלד לאָזט זיך אין דער וועלט אַריין אַ בעלעדיגטער. — מע האַפּט איבער זיינע בריעף, און ער בלאָנזעט אין דער פינסטערער נאַכט.

ין דער אמת'ען האָט זי דאָרט קיינעם ניט אָנ־געקערט קיין מומע. סך הכל איז זי געוועזן דעם אַלטען לאַיעוו'ס אַ קוזינע. נאָר, ווי געזאָגט, דער נאָמען „מומע" האָט איהר געפּאַסט צום פּנים. אַ אידינע ניט קיין שעהנע, מיט אַ ראַבעטיני געפּינטעלט פּנים און מיט אַ לאַנגער נאָז, האָט זי פערמאָגט אַ פּאָר זעהר קלוגע אויגען, וואָס אַז זיי קוקען אויף אייך, נעמען זיי אייך דורך און דורך. ביי איהר מאַן, זאָגט מען, געהט זי אין ספּאָדיק, פיהרט אַלע געשעפטען, איז גאַנץ רייך, און געקומען איז זי אַהער צוגאַסט נאָך אַ סך יאָהרען, וואָס מע האָט זיך ניט געזעהען.

פערשטעהט זיך, אַז פּאָר אַזאַ מומע, וואָס איז געקומען אַזש פון באַרדיטשעוו, האָט דאָס פּריצישע לעבען אין דאָרף אויסגעזעהען נענגוג ניי און ווילד, און זי האָט אויף יעדער זאַך געקוקט מיט איהרע באַרדיטשעווער אויגען און האָט יעדער זאַך בעוואונדערט. מיט דעם אַלטען לאַיעוו איז זי געווען אויף „דו" און האָט איהם אַלסדינג אַרויסגעזאָגט, וואָס זי דענקט און וואָס איהר געפעלט און וואָס ניט.

למשל. איהר איז געפעלען דאָס לעבען אין דאָרף, די לופט.

די קיהען, די פערד, די פרישע מילך, וואס הערט זיך פון דעם די פּאַשע, דאָס ברויט פון די אייגענע ווייצען. אַלעם שמעקט מיט ערד, אייגענע האַרעוואַניע — אַלסדינג גוט, אויסגעצייכענט גוט. אפילו דאַדי דער נאַטורמענש איז איהר געפעלען. איז זי אָבער ניט איינפערשטאַנען מיט איהר קוזענס דיסציפּלין, וואָס ער פיהרט זיך שוין צופיעל מעשה פּריץ. אַ איד אַ פּאַמעשטשיק — לויט איהר פערשטאַנד קלעפּט זיך עפּיס ניט... אַדער אַ שטייגער לאָמיר זאָגען דאָס, וואָס ער איז אַ גוטער פּאַסעסאָר, אַ ליבהאָבער פון ערד — מהכתיתי, אבי נאָט העלפּט מע קאָן מאַכען געלד, ווערען אַ גביר. פאַר וואָס ניט? זי וואָלט זיך אפשר אויך ניט אָפּגעזאָגט דערפון... נאָר צו וואָס דאַרף מען זיך אַזוי דערווייטערען פון אידען? — אָט וואָס זי פערשטעהט ניט. פאַר וואָס פאַהרט ער ניט ארויס קיין באָהסלאַוו, אַז עס קומט אַ אידישער יום טוב? און ווידער האַלט זי איהם פאַר, לָמאַי ער לאָכט אָפּ פון איין עהרליכען אידען, איין „אייניקעל" מיט אַ גרינער שאַל, וואָס פערבלאָנזעט צו איהם נאָך אַ נדבה? אַ נדבה גיט ער און נאָך מיט אַ ברייטער האַנד, נאָר ער מאַכט חוזק פון'ם אידען. „אַמעהר געב ניט און מאַך ניט חוזק..." אַזוי טענעט מיט איהם די מומע טויבע פון באַרדיטשעוו.

און נאָך אַ זאַך. דער מומע טויבע איז געפעלען דער לעה־רער. אַ גאַנץ פיינער בחור — מע קאָן ניט זאָגען. און אַ קענער. און דערצו נאָך אַ „טאַטענס אַ קינד" — איז דאָך אודאי גוט. נאָר וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז אַ לעהרער דאַרף זיין אַ נאָהינטער מחותן מיט דער שילערין? און לויט איהר מיינונג איז דער דאָזיגער לעהרער שוין צו אַ נאָהינטער מחותן מיט זיין שילערין. פון וואַנען ווייסט זי דאָס? — די מומע טויבע וויים. די מומע טויבע האָט איין אויג. די מומע טויבע האָט זיך געגעבען די מיה נאָכ־צוקוקען דעם יונגען פאַר אויף טריט און שריט און זי האָט אליין געזעהען מיט איהרע אויגען, ווי זיי האָבען געגעסען פון איין טעלער. וואו איז דאָס געווען? ביי דאַדין. די מומע טויבע פון באַרדיטשעוו

האָט שוין באַלד פון'ם ערשטען טאָג בעמערקט, אַז דאָס מיידעל „געהט אויס נאָכ'ן בחור" און אַז דער בחור איז „די כפּרה נאָכ'ן מיידעל"... דאָס זעהט ארויס, האָט זי געזאָגט, יעדער מענש, סיידען אפשר דער, וואָס איז אָדער אַ בלינדער אויף ביידע אויגען, אָדער ער וויל ניט זעהען וואָס ביי איהם אונטער דער נאָז טהוט זיך... ס'איז גאַנץ גענוג, האָט די מומע טויבע געזאָגט, מע זאָל זיך צוקוקען, ווי די צוויי זיצען ביים טיש און וואַרפען זיך דורך מיט אַ קוק, רעדען זיך איבער מיט די אויגען... פון דעמאָלט אָן, זאָגט זי, האָט זי פון זיי קיין אויג ניט אַראָפּגעלאָזט. די מומע טויבע האָט זיך ניט געפוילט נאָכקוקען נאָך זיי, בעת זיי זיצען און לערנען, בעת זיי געהען שפּאַציערען, אָדער בעת מע זעצט זיך פּאַהרען.

איין מאָל — אַזוי האָט די מומע טויבע דערצעהלט פאַר'ן אַלטען — האָט זי זיי בעמערקט אריינשפּאַציערען צום דאָדי דעם עקאָנאָם אין שטיבעלע אריין. איז איהר די מעשה באַלד נישט געפעלען: „וואָס האָבען אַזעלכע קינדער צו טהון ביים עקאָנאָם אינ'ם אָרעמען שטיבעל?" פוילט זי זיך ניט, די מומע טויבע פון באַרדיטשעוו, און חאַפּט אַ קוק אריין צו דאָדין דעם עקאָנאָם הויכ'ן פענסטער און דערזעהט, ווי דאָס פּאָרעל עסען ביידע פון איין טעלער. וואָס זיי האָבען געגעסען — ווייסט זי ניט. נאָר געזעהען האָט זי, זי זאָל אַזוי זעהען אַלדאָס גוטס, ווי מע עסט און מע רעדט און מע לאַכט... „איז דאָך ממה נפשך: איז דאָס אַ שדוך — איז מהכתיתי. בעדאַרפען דאָך טאַטע מאַמע וויסען. אַלאַ וואָס דען — ס'איז אַ ליעבע? אַ ראָמאַן? בעדאַרפען דאָך אודאי טאַטע מאַמע וויסען דערפון... ווארום ס'איז אַ סך געזינטער און בעסער און שעהנער געבען דער טאָכטער פאַר אַ חתן איין אָרעמען לעהרער, וואָס פערמאָגט אין גאַנצען איין פּאָר העמדער, איידער וואַרטען ביז דער דאָזיגער לעהרער וועט אַנטלויפען מיט דער טאָכטער אין אַ פינסטערער נאַכט קיין באָהסלאוו, אָדער קיין טאַראשטשע, אָדער קיין קאָרסון און דאָרטען שטעלען אַ שטילע חופּה..."

אַט דאָס זענען געווען די טענות פון דער מומע טויבע, ווי עס האָט זיך נאָכדעם ארויסבעוויזען. און ענדעקט האָט זי דאָס איהר קוזען בסוד סודות, אַ האַלבע שעה פאַר איהר אוועקפאָהרען, און איהרע ווערטער האָבען געפונען איין אָפּקלאַנג אין הארצען פון'ם אַלטען לאַיעוו, ווארום אַז ער איז ארויסגעגאַנגען מיט זיין קרובה זי צו בעגלייטען, איז ער געווען אַ צעקאָכטער און האָט דעם גאַנצען טאָג נאָכדעם ניט אויסגערעדט מיט קיינעם אַ וואָרט אפילו. ער האָט זיך פערשפּאַרט ביי זיך אין חדר און האָט זיך שוין מעהר יענעם טאָג ניט בעוויזען.

אויף דער נאַכט איז געקומען צופאָהרען דער זוהן דער משכיל, יהושע'קע, און איז שוין געבליבען נעכטיגען אין סאַפּיעווקע. עפּיס האָט זיך װאָרט געטהאָן. עפּיס האָט זיך געקאָכט. מע האָט זיך פערשלאָסען מיט'ן אַלטען אין די אַלקירס און מע האָט זיך גע־סודעט. מע האָט געהאַלטען אַפּנים אַ פאַמיליענראָט. די שילערין האָט זיך געקלויבען געהן אויפ'ן שפּאַציר מיט'ן לעהרער — האָט מען זי אָפּגעהאַלטען. צום טיש איז מען ניט געגאַנגען אַלע אינ־איינעם, ווי אַלע טאָג, נאָר יעדער בעזונדער איז געקומען אין איין אַנדער צייט, אָפּגעגעסען, אויפגעשטאַנען און אוועק צו זיך. עס איז פאָרגעקומען אין דער דאָזיגער שטוב עפּיס אונגעוועהנ־ליכעס. אַ מאָדנע שטילקייט. די גרויזאַמע שטילקייט, וואָס טרעט אריין פאַר אַ שטורם... ווער וואָלט זיך דאָס געקאָנט ריכטען, אַז אַ פאַר פיעלדייטיגע ווערטער, וואָס די מומע טויבע פון באַר־דיטשעוו האָט אריינגעוואָרפען, זאָל אָנאַרבייטען אַזאַ חתונה און ברענגען איין איבערקערעניש אין אַ שטוב? עס קאָן זיין, אַז ווען די מומע טויבע זאָל געווען וויסען פריהער, אַז איהר'ס אַ וואָרט וועט ברענגען אַזעלכע רעזולטאַטען, וואָלט זי זיך ניט אריינגעמישט אהין, וואו מע דאַרף ניט. ערשט העט שפּעטער אין אַ צייט ארום איז מען געוואָוירע געוואָרען, אַז די מומע טויבע פון באַרדיטשעוו האָט באַלד חרטה געהאַט אויף דער גאַנצער מעשה און האָט געוואָלט האָפּען צוריק, נאָר סאיז שוין געווען צו שפּעט.

האט זי פערקערשוועט דעם דישעל און גענומען איינטענען מיט׳ן אלטען, אז דאס אומגליק איז אייגענטליך גאר ניט אזוי גרויס, און אז זי זעהט ניט, וואס האט מען זיך דא אזוי צו ערגערען? וואס איז שולדיג דער בחור, וואס ער איז ארעם? „ארעם איז קיין שאנדע,“ און „גליק איז ביי גאט,“ און נאך אזעלכע ווערטער האט זי איין איהם ארייגערעדט. עס האבען אבער ניט געהאלפען שוין קיין ווערטער. די גאנצע טענה פון׳ם אלטען איז געווען, אז צום בחור אייגענטליך האט ער גארניט. נאר ווי אזוי האט מען געוואגט פיהרען א ראמאן ביי איהם אין שטוב אהן זיין וויסען? און אז זיין טאכטער זאל נעמען א חתן איין ארעם בחור הארט איהם אויך ניט. נאר וואס דענן? ווען ער, איהר פאטער, זאל איהם געבען. ניט זי זאל אליין זיך אויסקלויבען, גאר ניט האבען זיך אנגעפרעגט ביי איהם! אט דאס האט איהם געקרענקט מעהר פון אלסדינג.

די אלע טענות מיט די רעד איז מען געוואוירע געווארען ערשט נאך דעם, אין א צייט ארום. דעמאלט אבער האט דאס פארפאלק, ווי די כשר׳ע לעמעלעך, גישט געוואוסט, ווער עס האט זיי געשלייערט. זיי האבען נאר געפיהלט, אז עפיס קאכט זיך. וואס וועט זיך אויסקאכען — וועלען זיי זעהען מארגען. דער פריהמארגען וועט זאגען...

און אז סאיז געקומען דער פריהמארגען און אונזער העלד איז אויפגעשטאנען, האט ער שוין ניט געטראפען קיינעם. נישט דעם אלטען, נישט זיין פרוי, ניט דעם זוהן, ניט זייער טאכטער. וואו זענען זיי אלע? אוועקגעפאהרען. וואוהין — מע ווייסט ניט... פון די מענשען אין הויף קאן קיינער ניט זאגען, אויפ׳ן טיש איז געווען אנגעגרייט פון זיינעטוועגען א פאקעט. געעפענט דעם פאקעט האט ער געהאפט צו געפינען א בריעף, איין ערקלעהרונג. צום סוף איז איז׳ם פאקעט נישט געווען קיין איין ווארט אפילו. דארט איז געלעגען נאר געלד — די שכירות, וואס האבען זיך צענויפגעקליבען פאר דער גאנצער צייט — און מעהר גארנישט.

אין הויף איז געשטאנען גרייט פון'ם לעהרער'ס וועגען א שליטען (אין מיטען ווינטער איז געווען די געשיכטע) און א ווארעמע „באראניצע" אויף איינצודעקען די פיס. פון די מענשען איז נישט געווען ארויסצובעקומען קיין איינציג ווארט. אפילו דאדי דער עקאנאם, וואס וואלט זיך פאר'ן לעהרער און פאר דער שילעריין געלאזט שניידען די הענד, האט אויף אלע נאכפרעגענישען געענט־פערט נאר מיט א קנייטש מיט די פלייצעס און מיט א זיפץ. די מורא פאר'ן אלטען איז ביי איהם געווען שטארקער פון אלץ... דערפון איז דער בעלעדיגטער לעהרער געווארען נאך מעהר אויפגע־רעגט. ער האט זיך פערלוירען, נישט געוואוסט וואס צו טהון. ער האט זיך א פאר מאל גענומען שרייבען א בריעף, פריהער צום אלטען, דערנאך צום זוהן צום „משכיל". דערנאך — צו דער שי־לעריין. עס האט זיך אבער ניט געשריבען. א קאטאסטראפע איז דאס געווען א גרויסע. נאר אויף אזא פאטש אין פנים האט ער זיך ניט געריכט... עס איז איהם געווען א בזיון, א בזיון פאר זיך אליין און פאר די מענשען... ער האט דעריבער ניט געמאכט קיין לאנגע שיהות און האט זיך אויפגעזעצט אויפ'ן שליטען און האט זיך געלאזט פיהרען צו דער סטאנציע, בכדי צו פאהרען פון דארטען — וואהין? ער וויים נאך אליין ניט וואהין. וואו די אויגען וועלען טראגען... נאר דערווייל, איידער ער קומט צו דער באהן סטאנציע, האט ער געהייסען דעם קוטשער זיך אפשטעלען אין באראניעפאליע — די פאסט־סטאנציע, פון וואנען סאפיעווקא בעקומט איהר קארעספאנדענץ. אין באראניעפאליע האט דער העלד פון דער ביאגראפיע געהאט א פריינד. איהר קענט איהם. דאס איז געווען דער סמאטריטעל פון דער סטאנציע, אדער דער פאסטמייסטער מאלינאווסקי.

בטבע איז מאלינאווסקי דער פאסטמייסטער געווען א גוי א כאבארניק, און האט ליעב געהאט, ווי מיר ווייסען שוין, דעם טרונק. פונ'ם אלטען לאיעוו'ס פאסעסיעס האט ער געהאט אפטע מתנות: א זעקעל ווייץ, א וואגען שטרוי, אמאל אונטער א יום

טוב א מזומנע מטבע. מיט'ן לעהרער און מיט דער שילערין האט ער געשלאגען בלאט, און בכלל געוועז א גוטער גוי.

ביי איהם האט זיך דאס דער לעהרער אפגעשטעלט און פאר איהם האט ער אביסעל אנטפלעקט זיין הארץ. ער האט געהאט א מיין דערביי, וואס איז בעשטאנען אין דעם, אז ער, מאלינאווסקי, זאל זיין דער שליח אויף איבערצופעקלען קאנטראבאנדע — א בריעף צו לאיעוו'ס טאכטער און איבערשיקען פון איהר, אויב ס'וועט זיין, איין ענטפער. אויסגעהערט די בקשה, האט דער פאסטמייסטער מאלינאווסקי אויסגעצויגען א האנד און געשוואהרען ביי גאט, און טאמער גלויבט מען איהם ניט האט ער זיך איבערגעצלם'ט, אז ער וועט אויספאלגען אלסדינג אויפן בעסטען ארט. און אזוי ווי עס איז, הייסט עס, געשלאסען געווארען צווישען גוטע פריינד א געשעפט, בעדארף מען דעם אפמאך בענעצען מיט אביסעל בראנ־פען און פערבייסען מיט א הערינג. עס האט ניט געהאלפען קיין שום תירוץ. מע האט זיך אוועקגעזעצטביידע און מע איז ניט אויפגעשטאנען ביז דאס פלעשעל איז געווארען ליידיג און מא־לינאווסקי איז געווארען מלא און האט זיך ארומגעחאפט קושען מיט'ן לעהרער און האט זיך פערשוואהרען נאך אמאל, און נאך אמאל זיך איבערגעצלם'ט, אז ער וועט זיינע בריעף איבערגעבען צו לאיעוו'ס טאכטער גלייך אין די הענד אריין—ער מעג שוין זיין רוהיג. ווארום מאלינאווסקי אז ער זאגט א ווארט איז הייליג . . .

און כך הוה: די ערשטע עטליכע הייסע פלאם פייעריגע ליעבע בריעף, וואס דער העלד האט איהם צוגעשיקט איינס נאך דאס אנדערע, האט דער פאסטמייסטער מאלינאווסקי, ווי עס האט זיך ארויסבעוויזען נאכדעם, איבערגעגעבען אקוראט צום אלטען לאיעוו אין די הענד אריין . . . עס איז דעריבער גרינג צו פערשטעהן, אז קיין ענטפער האט ער אויף זיינע הייסע פלאם פייעריגע בריעף ניט בעקומען. און עס איז דעריבער גרינג צו פערשטעהן, אז ער האט אזוי לאנג געשריבען בריוולעך ביז — ער האט אויפ־געהערט צו שרייבען. . . . .

. . . .
. . . .

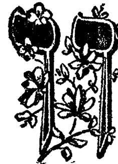
וואס בעדייטען די דאזיגע פינטעלעך? זיי בעדייטען א לאנגע פינסטערע נאכט. אלעס איז איינגעוויקעלט אין א געדיכטען נעבעל. דער עלענדער וואנדערער טאפט דעם וועג. ער שלאגט זיך אן אלעמאל אויף איין אנדער שטיין, אדער ער פאלט אריין אין א גרוב... ער פאלט, ער חאפט זיך אויף, געהט ווייטער און שלאגט זיך אן אויף א פרישען שטיין און פאלט אין א נייער גרוב... ניט זעהענדיג פאר זיך די ליכטיגע וועלט טהוט ער נאַרישקייטען, בעגעהט פעהלער, איין פעהלער גרעסער פון'ם אנדערען... מע קאן ניט ארויפשלאגען זיך מיט פערבונדענע אויגען אויפ'ן גלייכען וועג... מיט פערבונדענע אויגען מוז מען בלאנזען... און ער האט געבלאנזעט. לאנג געבלאנזעט. ביז ער האט זיך ארויפגעשלאגען אויף דעם ריכטיגען וועג. ביז ער האט זיך אליין געפונען...

דער ערשטער אַרויספאָהר

17

דער ערשטער ארויספאָהר.

ער קומט צופאָהרען קיין קיעוו און ציהט זיך צו די גרויסע שטערען פון „השכלה.“— די „אבלאָווע“ אויף דער אכסניה. — ער פרעגט זיך נאָך אויפ׳ן העברעאישען משורר יהל״ל. — דער מחבר פון „זאפיסקי יעווריא“ און א פרעפעראנסעל.—ער דערשלאָגט זיך צום משורר יהל״ל און קריגט א קאַלטע אויפנאהמע.

אוהין פאָהרט א בחור׳ל, וואָס האָט ניט קיין היים און וויל עפּיס דערגרייכען? — אין דער גרויסער שטאָדט אריין. די גרויסע שטאָדט — דאָס איז דער הויפּט־פּונקט, דער צענטר, וואוהין עס ציהט יעדען איינציגען, וואָס זוכט עפּיס א טהועכץ, א בעשעפטיגונג, א פּראָפעסיע, אָדער א שטעלע. א יונגערמאַן האָט פערלוירען דאָס נדן, אָדער ער האָט געוואָרפען איין אומחן אויפ׳ן ווייבעל, אָדער ער האָט זיך צעקריעגט מיט זיין שוועהר און שוויגער, מיט זיינע עלטערען אָדער צעגאַנגען זיך מיט זיינע שותפים,— וואוהין לאָזט ער זיך אוועק? — אין דער גרויסער שטאָדט אריין איינער האָט געהערט, אז אויף דער בערזע מאכט מען פון שניי גאָמעלקעס און מע שיט אָן זעק מיט געלד — וואָס טהוט ער? — פאָהרט ער אין דער גרויסער שטאָדט אריין זוכען גליק. דיא גרויסע שטאָדט, דער צענטר, האָט אין זיך א מאַגנעטישע קראַפט, וואָס ציהט צו, וואָס לאָזט ניט אָפּ. אהינצו שלעפּט דאָס אייך ווי א זומפּ. דאָרטען האָפט איהר, אז איהר וועט געפינען דאָס, וואָס איהר זוכט. .

די גרויסע שטאָדט אין יענעם געגענד, וואו אונזער העלד האָט זיך געפונען, איז די בעריהמטע הייליגע שטאָדט קיעוו. אהין האָט ער געשטרעבט און אהין איז ער געקומען. צו וואָס האָט ער

אייגענטליך געשטרעבט? און וואס האט ער געזוכט? — דאס לאזט זיך ניט זאגען פאר קלאהר, ווארום קאנקרעט האט ער נאך אליין ניט געוואוסט, נאך וואס עס לעכצט זיין נשמה. עס האט איהם געצויגען אין דער גרויסער שטאדט אריין, וויא עס ציהט זיך א קינד צו דער שיין פון דער לבנה. אין א גרויסער שטאדט זענען פארהאן גרויסע מענשען. דאס זענען די ליכטיגע שטערען, וואס שיינען אראפ צו אונז אויף דער ערד מיט זייער העלער ליכטיגקייט פונ'ם גרויסען אונענדליכען הימעלרוים. דאס זענען די גרויסע משכילים, בעריהמטע שרייבער און פון גאט געבענשטע פאעטען, וואס זייערע נעמען האבען אזוי שעהן געקלונגען אין דיא אויערען פון די — ווי אזוי זאל איך זיי אנרופען? — נו, „פרחי ההשכלה," די יונגעטשקע משכילים'לעך, נאאיווע, אומשולדיגע בחורים'לעך... דאס איז געווען דער ערשטער ארויספאהר פון אונזער יונגען העלד אין דער גרויסער וועלט און זיין ערשטער ארייגפאהר אין דער גרויסער שטאדט. און אפגעשטעלט האט ער זיך אויף א אידישער אכסניה מיט'ן נאמען „רב אלטער קאניעווערס סטאנציע," אין דעם אונטערשטען טייל פון דער שטאדט, וואס טראגט דעם נאמען „פאדאל" און וואו אידען מעגען זיצען. איך זאג, אז אידען מעגען דארטען זיצען און מוז מיך אבער באלד פערכאפען, מע זאל ניט מיינען, אז חלילה אלע אידען מעגען דארטען זיין. דאס ניט. דארט מעגען זיין נאר יענע אידען, וועלכע האבען דערצו וואוינרעכט — „פראוואזשיטעלסטווע." למשל: בעלי־מלאכות, פריקאזשטשיקעס פון ערשטע גילדיע, ניקאלאיעווסקי סאלדאטען און אזעלכע, וואס האבען קינדער אין גימנאזיע. די אלע איבעריגע אידען חאפען זיך אהער אריבער ווי כאנטראבאנד אויף א קורצע צייט און לעבען אין גרויסע פחדים, נאר מיט'ן חסד פון דעם דווארניק און פון'ם ארון דעם נאדזיראטעל, אדער פון'ם אדון דעם פריסטאוו. און דאס אויך נאר ביז א צייט. ביז עס מאכט זיך איין „אבלאווע" — מע פאלט איבער אויף די אידישע אכסניות אין מיטען האלבע נאכט מיט זשאנדארמען און מיט

סאלדאטען. אויף זייער לשון ווערד דאס אנגערופען: „מע מאכט א רעוויזיע...“ און אז מע געפינט אזעלכע מינים קאנטראבאנדע סחורה, דאס הייסט אידען אהן פראוואזשיטעלסטוועס, פערנעמט מען זיי ווי סקאט אין פאליציע און מע בעגלייט זיי ארויס מיט גרויס פאראד, דאס הייסט מע שיקט זיי אפ מיט׳ן עטאפ גלייך מיט אלע גנבים אהיים אין זייערע שטעדט, וואוהין זיי זענען צו־געשריבען...

דאס האלט אבער קיינעם ניט אפ פון צו פאהרען קיין קיעוו. ווי זאגט דער רוסס: „וואלקא באיאסטא וולּיעם ניע חאדיט...“ מע האט טאקי מורא, פאר „אבלאוועס,“ נאר מע פאהרט. ווענען דעם זארגט שוין דער בעל הבית פון דער סטאנציע, אז די „רעוויזיע“ זאל אפלויפען גלאט, בשלום, און מע זאל חס וחלילה קיין טרפה סחורה ביי זיי נישט חאפען. ווי אזוי? גאנץ פשוט: דער בעל אכסניה שמירט אונטער דארט, וואו מע דארף. ער ווייסט שוין פריהער ווען עס דארף זיין די „רעוויזיע“ און מע גיט זיך שוין איין עצה: מע פערשטופט די פסול׳ע סחורה וועמען אויף א בוידעם, וועמען אין א קעלער, וועמען אין א קליידער שראנק, וועמען אין א קאסטען, און וועמען אין אזא מין ארט, וואס וועט גאר קיינעם ניט איינפאלען. אז דארטען זאל קאנען זיין פערבארגען א לעבע־דיגער מענש... און דאס שענסטע דערביי איז, וואס די זעלבע לייט, וואס זיינען געלעגען אין אזא מין פערבארגעניש, אז זיי קריכען ארויס אויף גאטס וועלט, מאכען זיי חוזק פון דער גאנצער מעשה, גלייך ווי קינדער האבען זיך געשפיעלט אין בעהעלטערלעך, און אויפ׳ן ערגסטען פאל טרייסט מען זיך מיט א זיפץ: „עט! מיר האבען איבערגעלעבט ערגערע צייטען און גרעסערע המנ׳ס!...“

דער מחבר פון די דאזיגע בעשרייבונגען האט אויף זיין ער־שטען ארויספאהר אין דער גרויסער הייליגער שטאדט קיעוו געהאט די עהרע און דאס פערגניגען צו ליגען מיט נאך א פאר אידען ביי רב אלטער קאניעווער אויף דער סטאנציע אויף א בוידעם און חאפען א ציטער. געווען איז דאס אין א ווינטערדיגע פינסטערע

נאכט. און אזוי ווי די רעוויזיע איז געווען א פּלוצליכע, איין אומ־געריכטע, האָבען די זכרים ניט בעוויזען צו חאַפּען אויף זיך, איך בעט איבער אייער כבוד, די תחתונים, און די ווייבער — זייערע אונטערשטע קליידלעך... א גליק, וואָס די „רעוויזיע" האָט זיך דאָס מאָל גיך געענדיגט, א ניט וואָלטען זיי אויפ'ן בוידעם אויסגע־גאַנגען פון קעלט. דערפאַר אָבער וואָס פּאָר א גדולה איז געוואָרען, אז דער בעל אכסניה, רב אַלטער קאַניעווער, א שענער איד מיט א ווייסער באָרד, האָט זיי אַראָפּגערופען פונ'ם בוידעם מיט א מאָדנע שפּראַך צום גראַם:

— יהודים בלאַ! קריכט אַרויס פון שטרוי! געפּטרט די שדים, אַראָפּ פונ'ם ביידעם! ...

געענדיגט האָט זיך דער איבערשרעק מיט א גרויסער שמחה. מע האָט דערלאַנגט דעם סאַמאָוואַר און מע האָט געטרונקען טיי מיט טרוקענע בייגעלעך און מע האָט דערצעהלט נסים ונפלאות — יציאת מצרים! די שמחה איז אָבער באַלד פערשטערט געוואָרען דורך דעם, וואָס דער בעל אכסניה, רב אַלטער קאַניעווער, האָט אַרויפגעלעגט אויף אַלע זיינע אורחים א מין קאָנטריבוציע צו אנדערהאַלבען קאַרבונים אויף א קאָפּ כדי צו דעקען די הוצאות. וואָס די רעוויזיע האָט געקאָסט. . . עס האָבען נישט געהאָלפען קיין שום פּראָטעסטען פון די ווייבער. זיי האָבען נעבאָך געטענה'עט, אז זיי בעדאַרפען ניט צאָהלען גאָרניט, ווארום זיי זענען געקומען אהער ניט צוליב פערגעניגען און ניט צו מאַכען געשעפטען און צו פּערדיענען געלד. זיי זענען נאָר געקומען צום פּראָפעסאָר זיך קוריערען...

און עס געהט אוועק ביי זיי א סדרה דאָקטוירים, פּראָפע־סאָרען. איטליכע פון זיי דערצעהלט וועגען איהר קראַנקהייט און צו וואָסער א פּראָפעסאָר זי איז געקומען. לאָזט זיך אויס, אז אַלע זענען זיי געקומען צו איין פּראָפעסאָר און אַלע האָבען איינע און די זעלבע קראַנקהייט. ווארום וואָס פּאָר א פעהלער איינע זאָל ניט האָבען, האָבען דאָס אַלע ווייבער אקוראַט דאָס אייגענע... נאָר

מעהר חדוש פון אלסדינג איז דאס, וואס אלע ווייבער, וויפיעל זיי זענען דא, רעדען זיי אינאייגעם און מע הערט זיך פון דעסטוועגען איינם דאס אנדערע! אייניגע שטריכען פון יענער נאכט האט דער מחבר פון די דאזיגע זכרונות אויסגענוצט דערנאך אין איינעם פון זיינע ערשטע ווערק מיט'ן נאמען „דער ערשטער ארויספאהר". (א מעשה ווי אזוי צוויי יונגע פייגעלעך פליהען ארוים דאס ערשטע מאל אויף גאטס וועלט.)

אט אזוי האט אונזער העלד פערבראכט די ערשטע נאכט אין דער גרויסער הייליגער שטאדט קיעוו. אויף מארגען אין דער פריה האט ער זיך געלאזט דערקענען צו די גרויסע ליכטיגע שטערען, וואס שיינען אראפ צו אונז פון זייער הימעל-הויך. דאס הייסט צו אונזערע בעריהמטע גרויסע לייט, צו אונזערע משכילים און פאעטען, צווישען וועלכע ער האט געוואוסט אין קיעוו דערווייליע נאר איינעם. דאס איז געוועזן דער העברעאישער דיכטער, וואס איז בעריהמט אונטערען נאמען י ה ל " ל. אהין הט ער זיך געשלאגען און דערשלאגען זיך. אבער ניט אזוי גרינג, ווי מע קאן זיך פאר־שטעלען אויפ'ן ערשטען קוק. געגומען זיך נאכפרעגען אויפ'ן דיכ־טער, איז ער געוואוירע געווארען, אז אין קיעוו איז דא א מיליאנער בראדסקי. און אז דער בראדסקי האט אויף פאדאל א מיהל. און אז אין מיהל איז דא א קאנטאהר. און אז אין דער קאנטאהר דיענען אלערליי מענשען. און אז צווישען די מענשען איז דא איינער א קאססירער, הייסט ער י. ל. לעווין. און אט דער י. ל. לעווין איז דאס דער בעריהמטער דיכטער יהל"ל. און דא הויבט זיך ערשט אן א געשיכטע.

נישט א יעדער קאן האבען א פרייהען צוטרעט אין בראדסקי'ס מיהל. אהין קאן צוגעלאזען ווערען נאר אזעלכער, וואס האט א שייכות צו ווייץ, אדער צו מעהל. „צו וועמען דארפט איהר?" — „צום בעריהמטען דיכטער יהל"ל." — „דא איז נישטא אזעלכער..." איינער א איד א מעקלער פון ווייץ האט נאך געפונען דערביי

אויסצוברענגען א פוילען וויטץ. ער האט א פרעג געגעבען ביים בחור: „וואס איז היינט ראש חודש, וואס איהר זאגט הלל?...“

גאט האט געטהאן א נס — ס'איז אנגעקומען א לאנגער איד און א דארער, מיט א לאנגער נאז, מיט א געקנייטשטע פנים און מיט עטליכע געלע פענקעס אין מויל אנשטאדט צייהן. אנגעטהון איז ער געווען אין א צעריסענעם בגד און מיט'ן גרויסען רעגענשירם פון גרויע פארוסינע און מיט'ן אפגעבארעטען קאפעלישעל וואס אויפ'ן קאפ האט ער געהאפט דעם אפבליק פונ'ם וועלט־בעריהמטען דאן קישאט. צום סוף לאזט זיך אויס, אז אט דער לאנגער איד, דער דאן קישאט, איז גאר א בוכהאלטער, און ער דיענט דאס אינאיינעם מיט'ן בעריהמטען דיכטער יהל"ל ביי בראדסקי'ן אין דער מיהל! געוואוירע געווארען צו וועמען דער בחור פרעגט זיך נאך, האט איהם דער לאנגער אנגענומען פאר א האנד און אהן ווערטער איז ער אריין מיט איהם אינווייניג. דארט האט דאן קישאט אוועקגעשטעלט דעם גרויסען רעגענשירם, אראפ־געווארפען פון זיך דעם אויבערשטען בגד און איז געבליבען אין א קורץ וויימיקעל מיט אויסגעריבענע עלענבויגענס און מיט אויס־געבויגענע פיס, וואס ווען ניט דאס, וואלט דער לאנגער בוכהאלטער געווען נאך לענגער. נאך די ערשטע עטליכע סקארבאווע ווערטער, וואס אונבעקאנטע בעקענען זיך דורך זיי, איז דער לאנגער בוכ־האלטער אויסגעוואקסען אין די אויגען פונ'ם בחור מיט צוויי קעפ העכער. וואס איז די מעשה? — עס האט זיך ארויסבעוויזען, אז אט דער דאן קישאט קען זיך פערזעהנליך מיט א מאן, וואס אין יענער צייט האט ער אויסגעוויזען ביים בחור פאר א מלאך פון גאט. דאס איז געווען ניט מעהר און ניט ווינציגער, ווי באגראוו, דער מחבר פונ'ם בוך „זאפיסקי יעווריעיא“! מיט איהם האט דאס אט דער לאנגער בוכהאלטער זיך געקאנט פערזעהנליך, גערידענט אין איין באנק אין סימפעראפאל.

— אזוי? אזוי? האט איהר איהם הייסט עס געקענט, דעם

גרויסען באגראוו, לימשנא? — פרעגט זיך נאך ביי איהם דער ציקאוועע בחור מיט גרויס התפעלות.

— מענטש! מע זאגט אייך, אז מיר האבעןביידע געדיענט אין איין באנק, אין סימפעראפאל, זאגט איהר גאר דאס!

— און איהר אליין האט גערעדט מיט איהם?

— אזוי ווי איך רעד מיט אייך. ניט נאר גערעדט, נאר גע־שפיעלט מיט איהם אין קארטען, אין פרעפעראנס. א קערטעל האט ער ליעב, גריגארי איסאקאוויטש, איי האט ער ליעב, איי האט ער ליעב א קערטעל! דאס הייסט ניט קיין קארטיאזשניק, נאר אזוי גלאט א קערטעל, א פרעפעראנסעל פאר וואס ניט? איי א פרע־פעראנסעל — איי — איי — איי! ...

ער הויבט אויף זיין טרוקענע ביינעריגע האנד אינ׳ם אויסגע־ריבענעם עלענבויגען, פערקנייטשט נאך מעהר דאס פערקנייטשטע פנים, טהוט א פיהר מיט דער שפיץ נאז אין דער לופטען האלב־קיילעכיג און בעווייזט די געלע פענקעס פון זיינע אמאליגע צייהן. ביי איהם הייסט עס געשמייכעלט. נאר באלד ווערד ער צוריק ערענסט, קוקט ערגיץ ווייט־ווייט דורך זיינע שארפע ברילען, קראצט זיך אונטערען קאלנער און רעדט מיט רעספעקט וועגען באגראווען:

— א גרויסער מענש גריגארי איסאקאוויטש! א ווערטעלע אויסצורעדען גריגארי איסאקאוויטש! פססס! אבער טאקי גאר א גרויסער! א סך גרעסער פון אייער בעריהמטען דיכטער יהל״ל... דער איז א קליינינקער... אט אזא קליינינקער... אבער טאקי גאר — גאר א קלייניטשקער! ... און ער האט א ווייז געגעבען מיט דער האנד אויף דער ערד ווי קליין יהל״ל איז... און אקוראט אויף די רעד עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין א קליין מענ־שעל, נאר גוט געפאקט, מיט א פיין בייכעל און מיט קאסאקע אויגען. אויפ׳ן ערשטען קוק האט ער אקעגען דעם לאנגען און טרוקענעם דאן קישאט אויסגעזעהען ווי ס א נ ט ש א פ א נ ס א, דאן קישאט׳ס פליגעל אדיוטאנט... אחן א גוט מארגען איז דער

סאנטשא פאנסא דורכגעלאפען פערביי און איז פערשוואונדען גע־וואָרען אויף יענער זייט גראטעס אין א צווייטען חדר׳ל.

— אט דאס איז ער דאָך, אייער דיכטער יהל״ל... איהר קאָנט אריינגעהן צו איהם, אויב איהר ווילט... נישט אזא גרויסער פריץ...

פון די ווערטער, ווי אויך פון דעם פריהריגען פערגלייכען איהם צום גרויסען באַגראַווען, איז געווען צו זעהען, אז דער בוכ־האלטער מיט׳ן קאססירער לעבען בשלום ווי א קאַטץ מיט א מויז. דערמיט האט נאָך אבער דער דיכטער ביי זיין פערברענטען חסיד אין די אויגען גארנישט פערלוירען. מיט א קלאפענדיג הארץ און מיט א פערצאפעלטער נשמה איז ער אריבערגעטרעטען די שוועל און אריין מיט גרוים דרך ארץ אין צווייטען חדר׳ל אריין. דאָרט האט ער געטראָפען דעם בעריהמטען דיכטער אין א פאָעטישער פּאָזע צעניפגעלעגט די הענד אויפ׳ן הארצען, ווי אלעקסאנדער פושקין, אדער לכל הפחות ווי מיכה יוסף לעבענזאָהן. דער דיכטער איז געווען, איז זעהר א הויכע פאָעטישע שטימונג, ווארום ער האט ארומגעשפּאנט הין און צוריק איבער׳ן חדר׳ל מיט די צעניפגעלעגטע הענד אויפ׳ן הארצען און האט אויף זיין יונגען פערעהרער כמעט גאר ניט געקוקט און קוים קוים גערענטפערט אויפ׳ן גוט מאָרגען מעהר ניט ווי מיט א בעזען קוק פון זיינע קאַסאָקע אויגען. פון בעטען זיצען, אדער פון נאָכפרעגען זיך ווער־וואס־ווען — איז גאר קיין רעדע ניט געווען. דער נאַאיווער פערעהרער איז געווען זיכער, אז אלע פּאָעטען זענען אזוי. אז אלעקסאנדער פושקין ענטפערט אויך ניט אויף א גוט מאָרגען... דעם בחור איז אפילו געווען נישט אזוי פויגעלדיג דאס שטעהן ווי א באלוואן ביי׳ דער טיר. נאר מע קאן זיך ניט העלפען. און פאראיבעל האָבען איז דאָך ניט שייך — פאָרט נישט קיין געוועהנליכער בשר ודם! פאָרט א דיכטער!... דערפאר אבער אין עטליכע יאהר ארום, אז דער נאַאיווער פערעהרער איז אליין געווארען א שרייבער, און ניט נאר א שרייבער, — ער איז גאר געווארען א רעדאקטאר פון א יאהר־בוך

(„די אידישע פאלקס־ביבליאטעק״) און דער פאעט יהל״ל האט איהם געבראכט א פעליעטאן. האט איהם דער אמאליגער פערעהרער און דער איצטיגער רעדאקטאר ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם דערמאנט זייער ערשטע בעגעגעניש און איבערגעגעבען די אויבען בעשריבענע סצע־נעס, האט זיך דער דיכטער געהאלטען ביי די זייטען פאר גע־לעכטער.

דעמאלט האט זיך אבער דעם בחור נישט געלאכט. מיט וואס פאר א הארץ ער איז ארוים פונ׳ם בעריהמטען דיכטער קאן מען זיך פארשטעלען. דערמיט האט זיך אבער זיין ערשטער ארויספאהר נאך ניט געענדיגט. דאס רעכטע בינטעל צרות, וואס איז איהם באשערט געווען אויסצושטעהן אין זיין ערשטער גרויסער נסיעה, הויבט זיך ערשט אן.

פּראָטעקציעם

18

פראָטעקציעס

דער בעל אכסניה שמועסט פון פראטעקציעס. — ער מאכט א וויזיט דעם קיעווער ראבינער. — מע שיקט איהם אפ צום „אוטשאנע יעוורייי" ביי'ם גענעראל־גובע'נאטאר. — א צעטראגענער נפש. — ער בעקומט א פראטעקציע צום בעריהמטען אדוואקאט קופערניק.

פרעמדער מענש אין א גרויסער שטאדט איז אין א וואלד. אין ערגיץ פיהלט איהר זיך ניט אזוי עלענד, ווי אין א וואלד. קיין מאל אין ערגיץ ניט האט זיך דער העלד פון די דאזיגע בעשרייבונגען ניט געפיהלט אזוי עלענד, ווי ער האט זיך געפיהלט אין יענער צייט אין קיעוו. די מענשען פון דער דאזיגער גרויסער שעהנער שטאדט האבען זיך ווי צענויפגערעדט, אז מע זאל פאר דעם יונגען אורח ניט ארויסבעווייזען קיין סימן פון גאסטפריינדליכקייט, קיין ווארעמע מינע. אלע פנימער זענען אנגעחמורעט. אלע טירען זענען פאר איהם געשלאסען. און וואלטען חאטש די אלע מענשען, וואס שוויבלען אוןווימלען פאר די אויגען, ניט געווען אנגעפעלצט ווי מאגנאטען און ניט געפלויגען אויף די גרויסארטיגע שליטעלעך מיט ברענענדיגע פערדלעך־ריסאקעס! און וואלטען חאטש די הייזער ניט געווען אויפגעפוצט מיט אזא שיק און מיט אזא גלאנץ! און וואלטען חאטש די שווייצארען מיט די לאקייען, וואס ביי דער טיר, ניט קוקען אזוי פרעך און ניט לאכען אייך גלייך אין פנים אריין! אלסדינג וואלט ער אייך מוחל געווען, נאר אבי מע זאל ניט לאכען פון איהם. און ווי אויף צו להכעיס האט זיך איהם אויסגעוויזען, אז אלע מאכען פון איהם חוזק. אלע

אפילו דער בעלהבית פון דער אכסניה, רב אלטער קאניעוועער, וואס איז שוין געווען ביי אונז בעשריבען אויבען. א איד, וואס צוליעב דעם, וואס זיינע געסט האבען ניט קיין „פראוואזשיטעלסטווע“ און טארען ניט זיין אין דעם הייליגען קיעוו, איז ער א חשוב ביי „נאטשאלסטווע“...

א טבע האט אט דער איד, אז ער רעדט צו אייך, קוקט ער אייך ניט אין די אויגען אריין, נאר ערגיץ ווייט אהין, און א גרינג שמייכעלע שפיעלט ביי איהם אונטער די גרויע וואנסים. מיט׳ן יונגען אורח רעדט ער ניט אויף „איהר“ און ניט אויף „דו.“ נאר ער דרעהט זיך קונציג ווי איין אקראבאט און בעגעהט זיך אהן א „איהר“ און אהן א „דו.“ איך געב דא איבער א שמועס צווישען די צוויי, דאס הייסט, צווישען דעם אלטען גרייזגרויען בעל אכסניה און זיין יונגען אורח. דער איד שמייכעלט, קוקט אראפ און דרעהט א פאפיראס, רעדט מיט א קוויטשעל, צוקער זים:

בעל אכסניה: ס׳הערט זיך?

אורח: וואס זאל זיך הערען?

בעל אכסניה: וואס מאכט מען?

אורח: וואס זאל מען מאכען?

בעל אכסניה: איך מיין וואס טהוט מען אין קיעוו?

אורח: וואס זאל מען טהון אין קיעוו?

בעל אכסניה: מסתמא זוכט מען דאך עפים אין קיעוו?

אורח: וואס זאל מען זוכען אין קיעוו?

בעל אכסניה: א טהועכץ, אדער א סלוזשבע?

אורח: וואסער א סלוזשבע?

בעל אכסניה: דורך א רעקאמענדאציע? א פראטעקציע? איך וויים?...

אורח: צו וועמען א פראטעקציע?

בעל אכסניה: איך וויים צו וועמען? צום רב.

אורח: וואס עפים צום רב?

בעל אכסניה: לאז זיין צו דער רביצין.

דא האט דער בעל אכסניה פאר דער גאנצער צייט איין מאל אויפגעהויבען די אויגען אויפ׳ן יונגען אורח און איז געבליבען שטיל. האט איהם אבער דער יונגער אורח ניט אפגעלאזט.

אורח: ניין. וואס איז אייך עפיס געפעלען צום רב?

בעל אכסניה: איך וויים? א בחורל פון היינטיגע בחורים׳לעך קומט קיין קיעוו, בעדארף ער האבען מסתמא א בריעף צום רב, צום ראבינער מיין איך, און דורך דעם ראבינער קאן מען שוין האבען א פראטעקציע... אזוי פיהרט זיך די וועלט. און אפשר האב איך א טעות, איז לא פדלתי — טאק יא ניע טאנצאוואל סמערטוועדיעם!...

איז איהם שוין גאר געפעלען דאס אידישע ווערטעל: „האב איך ניט געטאנצט מיט׳ן בער" איבערזעצען אויף רוסיש. דעם בחור זענען אבער די לעצטע ווערטער פון׳ם בעל אכסניה וועגען א פראטעקציע ביים ראבינער אריין, ווי מע זאגט, אין נאז אריין, און ער האט בעשלאסען, אז סאיז אפשר גאר ניט אזוי קרום. א פראטעקציע ניט קיין פראטעקציע, נאר מאכען דעם ראבינער א וויזיט קאן ניט שאדען. און אפשר טאקי עפים ברענגען אויך. פארט א ראבינער. און נאך וואסער א ראבינער! א „גובערנסקי" ראבינער — א קלייניגקייט!... וואס ווייטער צעוואכסט זיך ביי איהם די פאנטאזיע און דער פלאן געהאלפען צו ווערען דורכ׳ן קיעווער ראבינער בעקומט ביי איהם מעהר חן און רעאלע פארמען, און ער זעהט ארוים בחוש, אז סאיז געווען א בעשערטע זאך, אז דורך דעם, וואס א אידען רב אלטער קאניעווער איז געפעלען צו מאכען חוזק, אדער גלאט אזוי אביסעל פלאפלען, איז ביי איהם געבוירען געווארען א אידעיע, א גליקליכע, א גלענצענדע אידעיע. און מיט א אידעיע איז אלע מאל אזוי. דורך א קלייניגקייט, דורך א צופאל קומען אמאל ארוים די גרעסטע געשעהענישען אין דער וועלט. די היסטאריע פון די נוצליכסטע ערפינדונגען וויים פון דעם סוד — סאיז גאר קיין נייס ניט.

געקליבען זיך עטליכע טעג דורכאנאנד און געוואוירע געווארען. וואו דער ראבינער זיצט, האט ער איין מאל אין א קאלטען פריהמארגען אנגעקלונגען רעכטס, האט זיך געעפענט די טיר און א האנד האט איהם א וויז געגעבען, אז ער זאל קלינגען לינקס אין דער קאנצעליאריע. האט ער אנגעקלונגען לינקס אין דער קאנצעליאריע. עפענט זיך די טיר און ער קומט אריין אין דער קאנצעליאריע, טרעפט ער דארט עטליכע אידען, פערשידענע טיפען פון אלערליי פראפעסיעס. צום מיינסטען בעל־מלאכות, ארעמע, דערשלאגענע, אפגעריסענע. אויך וויבער א פאר פערשלומפערטע מיט פערוויסטע פנימער, און א געשוואלען יונגעל מיט גרויסע צעריסענע שטיוועליעטען. פון וואנען עס קוקען ארויס די פינגער פון די פיס. דערפאר איז אבער דעם יונגעלם האלז ארומגעוויקעלט מיט צוויי שאלען, ער זאל זיך חלילה ניט פערקיהלען. אויף די ווענט הענגען א צעריסענע מאפע פון ארץ ישראל און א שלעכטער קייזערליכער פארטרעט. דיא קאנצעליאריע, די אפגעריסענע אידען, די פערשלומפערטע וויבער, דאס געשוואלענע האלב בארוויסע יונגעל, די אנגעריסענע מאפע פון ארץ ישראל מיט'ן שלעכטען קייזערליכען פארטרעט ווארפען אן אויף אייך א מאדנע מרה שחורה. און טאמער איז קארג — זיצט ביי איין אלטען אויסגעמוטשעטען פערפלעקטען שרייבטיש איין אלטער מאן מיט איין אפגעבליאקעוועט טוידט פנים. ווען דער אלטער זאל ניט האלטען קיין פען אין האנד און ניט איינטונקען זי אלע מינוט אין טינטער, וואלט מען געקאנט זיכער מיינען, אז דאס זיצט א בר־מינן, וואס איז טוידט וויינִיגסטענס עטליכע און דרייסיג יאהר, נאר מע האט איהם איינגעמארענירט, האלט ער זיך. איינציגווייז פארטיגט זיך אפ דער אפגעבליאקעוועטער בר־מינן מיט אלע אידען און וויבער, און דאס נעמט צו ניט קיין סך צייט. ארום און ארום אפשר אנדערהאלבען שעה. ביז ער קומט צום געשוואלענעם יונגעל מיט די צוויי שאלען. דאס געשוואלענע יונגעל נעמט אויך צו אזא האלבע שעה. דאס יונגעל וויינט. דער איינגעמארענירטער בר־מינן שרייט אויף איהם. דאנ־

קען גאט — געפטרט דאס געשוואלענע יונגעל אויף. דעמאלט טהוט דער בר־מינן א ווינק צום העלד פון די בעשרייבונגען, ער זאל צוגעהן צום טיש. געהט ער צו. דער בר־מינן קוים וואס מע הערט איהם:

— וואס׳ט איהר זאגען?

— איך דארף צום ראבינער.

דער בר־מינן קוקט צו זיך אין ספר הזכרונות אריין און זיין קול געהט ווי פון יענער וועלט:

— א מעטריקע?

— ניין.

— א חתונה?

— ניין.

— א יונגעל? א מיידעל פערשרייבען?

— ניין.

— עמיצער געשטארבען?

— ניין.

— א נדבה?

— ניין.

— וואסזשע פארט?

— גארנישט. איך האב געוואלט זעהען דעם ראבינער.

— אט אזוי זשע רעדט.

און דער מארענגירטער בר־מינן הויבט זיך אויף פון טיש, געהט פאוואלי ווי אויף אונטערגעהאקטע פיס, ווערד פערשוואונדען אין א זייטיג חדר אויף פיפצעהן אדער אויף צוואנציג מינוט און קומט צוריק מיט א פארעוועץ פנים און מיט א טרויעריגען רעזול־טאט:

— דער ראבינער איז ניטא אין דערהיים. איהר׳ט מוחל זיין קומען איין אנדערם מאל...

צום קיעווער ראבינער האט זיך דער העלד מטריח געווען ניט איין מאל און ניט צוויי מאל. ביז סאיז איהם געראטען צו

טרעפען אין דער הייב. דערפאר אבער האט ער געהאט ביי איהם איין אויפנאהמע זעהר א פריינדליכע און א הארצעדיגע. דער אנ־הויב איז אפילו געווען ניט אזוי פויגעלדיג. דער ראבינער איז אין דער ערשטער מינוט געווען ווי דערשראקען. ער האט זיך אביסעל אנגעשטרענגט ביז ער האט ארויסבעקומען פון'ם יונגען בעזוכער, וואס איז זיין באגעהר. דער בחור האט געמיינט, אז אין קיעוו א ראבינער בעדארף נאכ'ן ערשטען קוק אליין פערשטעהן, וואס יענער וויל און וואס יענער בעדארף. צום סוף קוקט ער גאר ווי א זינ־דיגער מענש אין די אויגען אריין און מע דארף איהם צעקייען איטליכעס ווארט און אריינלעגען אין מויל אריין. און ערשט נאכ־דעם, אז מע האט דאס איהם גוט צעקייעט, לאזט זיך אויס, אז ער קאן גארנישט טהון. לחלוטין גאר נישט. דאס איינציגע, וואס ער קאן יא טהון — איז געבען א רעקאמענדאציע, א פראטעקציע.

— א פראטעקציע? גאנץ גענוג! וואס דארף איך דען נאך? איך בעדארף מעהר ניט ווי א פראטעקציע.

און דער בעזוכער בעטראכט דעם קיעווער ראבינער און פערגלייכט איהם מיט די ראבינערס פון די קליינע שטעדטלעך, וואס ער האט ווען געקענט. און עס געהען איהם דורך פערביי א גאנצע רייהע פון ראבינערס, „קאזיאנע" רבנים פערזעהענישען, טויגעניכטסען, צווישען זיי איינער מיט א פליך אויפ'ן קאפ. אקע־גען די אלע איז דער קיעווער — א מאגנאט, און זיי אקעגען איהם זיינען חיות, קארליקעס. דער איז א ריעז. און א שענער מענש. איין חסרון נאר, וואס ער איז א געלער און אביסעל א שוועהרער פארשויין. רעדט פאמעלעך, טהוט יעדער זאך פאוואלי, דענקט פא־וואלי, כמעט אהן נערוועז. אזעלכע מענשען לעבען הונדערט יאהר. זיי כאפען זיך ניט שטארבען — זיי האבען צייט.

— איז ווילט איהר, הייסט דאס, פון מיר א פראטעקציע? צו וועמען?

— צו וועמען? דאס דארפט איהר שוין אליין בעטראכטען... גוט. ער וועט זיך בעטראכטען. און דער ראבינער צעפרעגט זיך

נאך אמאל ביים בעזוכער, ווער ער איז, פון וואנען ער איז און וואס איז זיין באגעהר? דערנאך גענהט אוועק א לאנגע פויזע פון א פאר מינוט, א קוועטש א קנעפעל און עס בעווייזט זיך דער אלטער אפגעבליאקעוועטער און גוט געמארענירטער בר־מינן פון דער קאנצעלאריע און דער ראבינער הייסט איהם אנשרייבען א בריעף צו זיינעם א פריינד — דעם נאמען האט ער ניט איינגעהערט — און בעטען איהם, טאמער קאן ער עפיס טהון פאר אט דעם בחור... און צום בחור האט דער ראבינער א זאג געגעבען, אז דאס שרייבט ער א בריעף צו זיינעם א פריינד הערמאן מארקאוויטש בארא, וועלכער איז א פריסיאזשנע פאוויערענע און א „אוטשאנע יעווריי" ביים גענעראל גובערנאטאר...

אפגעטהאן אזא שווער שטיקעל ארבייט, האט דער ראבינער אפגעאטעמט. מע האט געזעהען, אז דעם מענשען איז אראפ א בארג פון די פלייצעס. ער האט טאקי אביסעל צוגעהארעוועט. דערפאר האט ער אבער געטהאן א נוצליכע זאך — אויסגעארבייט פאר דעם בחור א פראטעקציע, און נאך וואס פאר א פראטעקציע — צום „אוטשאנע יעווריי" ביים גענעראל־גובערנאטאר!... אזוי ווייט האט זיך דעם בחור'ם היציגע פאנטאזיע גארניט פארגע־שטעלט. די פראטעקציע, וואס ער האט געהאלטען אין בוזעם קע־שעני, האט איהם געווארעמט דאס לייב און געטראגען אין דער לופטען. ער געהט פון דאנען גלייך צום „אוטשאנע יעווריי" וואס ביים גענעראל־גובערנאטאר — דא וועט שוין עפעס זיין!... און דער „אוטשאנע יעווריי" אליין שטעלט זיך איהם אנדערש ניט פאר, ווי א פראפעסאר בעהאנגען מיט מעדאילען, ווי א גענעראל. מיט א ציטערניש קלינגט ער אן ביי דער טיר און ער ווערד אריינגעלאזען אין א קאבינעט מיט ספרים און ביכער. עס קלאפט איהם א צאהן אייף א צאהן. אין א פאר מינוט ארום פליהט אריין א איד מיט שיטערע באקענבארדען און מיט זעהר א נידעריגע ראיה און איז עפים מאדנע צעטראגען. ניט שוין זשע איז אט דער איד א „אוט־שאנע יעווריי" ביים גענעראל־גובערנאטאר? ער זאל ניט געהן

אויסגעגאַלט אַ שטיק באָרד אַקוראַט אין מיטען, וואָלט ער גע־גאַנגען שווערען, אַז ער איז אַ מלמד, אַ גמרא מלמד. אַ טבע האָט אָט דער „אוטשאַנע יעוורייי״, אַז ער רעדט, שפּייט ער און איז אַ מאָדנע צעטראָגענע בריאה. פון איהם דערצעהלט מען אין קיעוו, ווי ער איז שוין נאָכדעם געוואָרדע געוואָרען, אַלערליי מעשיות און אַנעקדאָטען. למשל: צו זיך אהיים האָט ער קיין מאָל ניט געטראָפען ביז ער האָט ניט איבערגעליינעט אויף דער טיר דעם אויפשריפט „הערמאַן מאַרקאָוויטש באַראַץ״... איין מאָל האָט זיך באַראַץ שטאַרק איינגעקוקט אין זיין נאָמען און האָט דערזעהען פון אונטען אַנגעוויזען די שפּרעכשטונדען פון 3 ביז 5. אַ קוק גע־געבען אויף׳ן זייגער, אַז ס׳איז ערשט 2, האָט זיך באַראַץ בעטראַכט, אַז מסתמא איז באַראַץ נישטאָ אין דער היים. און ווי באַלד באַראַץ איז ניטאָ אין דערהיים, הייגט וואָס האָט דאָ באַראַץ צו טהון? איז זיך באַראַץ דערווייל געגאַנגען אין גאָרטען שפּאַציערען... מיט איינעם וואָרט, אויף באַראַץ׳ן זאָגט מען אין קיעוו, אַז באַראַץ זוכט באַראַץ׳ן און קאָן איהם נישט געפינען... אין דעם דאָזיגען פריהמאָרגען איז באַראַץ געווען גאָר בעזונדער צעטראָגען און נישט גוט געשטימט. ער האָט זיך געאיילט ערגיץ געהן, געוואָרפען זיך און געשפּיגען און געשפּריצט. דערנאָך, אַז ער האָט איבערגע־ליינט דעם בריעף פון׳ם ראַבינער, וואָס רעקאָמענדירט פאַר איהם דעם בחור, האָט זיך דער „אוטשאַנע יעוורייי״ אַ חאַפּ געגעבען ביים קאָפּ, גענומען אַרומשפּאַנען איבער׳ן חדר הין און צוריק, רעדען און שפּייען און בעטען זיך רחמים, מע זאָל איהם לאָזען צורוה, וואָרום ער ווייסט גאָר ניט און קאָן גאָר ניט און וועט גאָרניט טהון! אַ גאַנץ רחמנות געווען צו קוקען אויף׳ן „אוטשאַנע יעוורייי״! דער בחור האָט זיך גענומען פערענטפערען, אַז ער מיינט נישט קיין בייז. אַז זיין גאַנצער מיין איז געווען, טאָמער... אַ פּראָטעקציע... נאָר באַראַץ לאָזט איהם ניט רעדען. ער זאָגט, אַז ער ווייס עס אַליין גאַנץ גוט. און אַז איהם ברענט נאָר אויפ׳ן ראַבינער, וואָס אַלע טאָג, אַלע טאָג שיקט ער צו איהם יונגע מענשען. וואָס קאָן

ער טהון פאר זיי? וואס ווייס ער? ווער איז ער? וואס איז ער? ער איז דאך ניט בראצקי!...

מיט א צעבראכען הארץ און מיט א שוועהר געמיט האט זיך דער בחור ארויסגעגליטשט פון׳ם „אוטשאנע יעוורייי." נאר אז ער איז שוין געוועזן גאנץ אונטען אויף די טרעפ, האט ער דערהערט, אז מע רופט איהם צוריק, טאקי דער זעלבער „אוטשאנע יעווריי". בארא האט זיך בעטראכט, אז ער אליין קאן טאקי נישט טהון פאר איהם גאר ניט. ער קאן איהם אבער געבען א רעקאמענדאציע צו זיינעם א פריינד און א קאללעגא, צו קופערניקען. קופערניק, ער זאל וועלען, קאן ער טהון א סך, זעהר א סך! א קליינינקייט קופערניק? מיט אזא פראטעקציע קאן מען דורכברעכען מויערען! בעוועגען די גרעסטע לייט! און נישט לאנג געטראכט, זעצט זיך אוועק דער „אוטשאנע יעווריי" און שרייבט א קארטעל צו זיין בעסטען פריינד און קאללעגא, צום בעריהמטען אדוואקאט לעוו אבראמאוויטש קופערניק.

קופעהניב

19

קופערניק

ער זוכט דעם בעריהמטען אדוואקאט אויפ'ן "קרעשטשאטיק." — "מעניאלנאיא קאנטארא קופערניקא." — איז אקרוזשנע סוד. — ער געפינט ענדליך וועמען ער זוכט, און די פראטעקציע ווירקט. — א קליינער טעות : נים קופערניק, נאר משה עפעלבוים פון ביעלאצערקאוו.

ער נאמען קופערניק, אדער ווי מע האט איהם גערופען צווישען אידען „ק א פ ע ר נ י ק א ו ו", איז געווען כמעט אזוי בעריהמט און פאפולער ווי אלכסנדר פאן הומבאלד אין אייראפא, אדער ווי קאלומבוס אין אמעריקא. דער פראצעס פון קורטאאיס, דער בעריהמטער בלוט־בלבול, וואס קופערניק האט פערטהיידיגט און ריין געוואשען, האט איהם געמאכט אזוי בעריהמט, ווי אין א סך יאהרען ארום האט בעריהמט געמאכט איין אנדער אדוואקאט, א. א. גרוזענבערגען, דער פראצעס פון מענדעל בייליס. און אזוי ווי פון גרוזענבערגען, אזוי האט מען פון קופערניקען אין זיין צייט דערצעהלט נסים ונפלאות, ארומגערינגעלט מיט לעגענדען.

האבענדיג א פראטעקציע צו אזא מאן, ווי קופערניק, מעג מען זיך שוין ערלויבען צו טרוימען, פאנטאזירען און חלומען די בעסטע חלומות. האפען זיך שטארק איז אויך ניטא וואס. ובפרט, אז ער וויים נאך גארניט, וואו קופערניק'ס אדרעס איז. האט ער זיך פאוואלי ארויפגעדראפעט אויפ'ן הויכען „קרעשטשאטיק," די שענסטע גאס אין קיעוו, און דארט איז אונזער העלד ניט שווער געווען צו דערפרעגען זיך, וואו קופערניק זיצט. אריין אין א הויף

אקעגען האטעל „יעווראפא." האט ער איבערגעלייענט אויף רוסיש: „מיעניאלנאיא קאנטארא קופערניקא." איז איהם אפילו געווען א חדוש ווי קומט צו קופערניק דעם אדוואקאט א „מיעניאלנע קאנ־טאהר"? נאר עס איז איהם באלד פערענטפערט געווארען די קשיא.

אריינגעקומען אינווייניג אין קופערניק'ס קאנטאר, האט ער געטראפען א יונגען מאן מיט בלויע ברילען און א אידינע א ליט־וועטשקע אין א ווייסען פארוק.

— צו וועמען דארפט איהר?

— צו קופערניקען.

— פון וועמען?

— פונ'ם אוטשאנע יעוורייי, פון הערמאן מארקאוויטש בארא־ א קארטעל.

— פון באראץ'ן א קארטעל? ווייזט אהער.

דער יונגערמאן מיט די בלויע ברילען נעמט דאס קארטעל און טראגט דאס צו צו דער ליטוועטשקע אינ'ם ווייסען פארוק. די ליטוועטשקע נעמט דאס קארטעל, טהוט אן די ברילען, לייענט דורך און טהוט א שמיץ דאס קארטעל פון זיך.

— ס'איז ניט צו מיר, ס'איז גאר צו מיין זוהן.

— וואו געפינט ער זיך?

— ווער?

— אייער זוהן.

— מיין זוהן וואו געפינט זיך? וואס הייסט וואו? אין אק־רוזשנע סאוד אריין געהט, ועט איהר איהם געפינען.

זוכען איין אדוואקאט אין אקרוזשנע סוד איז פונקט אזא שכל, ווי מע זאל זוכען א נאדעל אין א וואגען היי. דער אקרוזשנע סוד איז איין אונגעהייער גרויסע אלטע געביידע מיט אייזערנע טרעפ און מיט אזוי פיעל חדרים, זאלען און אפטיילונגען, אז א פרעמדער קאן דארט פערבלאנזעט ווערען און פערליערען דעם קאפ. צום ער־שטען מאל אויף זיין לעבען האט אונזער העלד דערזעהען אזוי פיעל מענשען אין שווארצע פראקען מיט גרויסע פארטפעלען. דאס זענען

לויטער געשוואהרענעע אדוואקאטען. געהט טרעפט, ווער פון זיי איז דא קופערניק ? אפשטעלען איינעם פון זיי און א פרעג טהון—איז א זאך, וואס איז אונמעגליך. אז אלע זענען זיי פערטראגען. אלע לויפען מיט פארטפעלען, דער אהער, דער אהין, ווי די משוגעים. איינעם, א מאן אהן א שווארצען פראק, נאר מיט א גרויסען געלען פארטפעל און מיט זעהר א סימפאטיש פנים, האט ער געוואגט אפצושטעלען און א פרעג טהון: „וואו איז דא קופערניק ?" האט ער בעקומען פונ'ם מאן איין ענטפער: „צו וואס דארפט איהר קו־פערניקען ?" „איך האב צו איהם א קארטעל פונ'ם אוטשאנע יעוויי־הערמאן מארקאוויטש באראץ." „א ? פון באראץ'ן ? זיצט א ווייַ־לע—איכ'ל באלד קומען." און דער מאן בעווייזט איהם אויף א לאנגער פאלירטער באנק, טהוט זיך א גליטש און ווערד נעלם. דער בחור זעצט זיך אוועק אויף דער לאנגער פאלירטער באנק און זיצט א האלבע שעה, א שעה, אנדערהאלבען שעה—ניטא קיין מאן, ניטא קופערניק. שטעהט ער אויף פון דער פאלירטער באנק און לאזט זיך געהן. דער עולם איז שוין געווארען א סך שיטערער. וואו ניט וואו ווארפט זיך נאך דורך א שווארצער פראק. ער דערזעהט דעם מאן, וואס מיט'ן געלען פארטפעל.

— א ? איהר זענט נאך דא ? וואס, אייגענטליך, דארפט איהר צו קופערניקען ?

דערצעהלט איהם דער בחור נאך אמאל:

— א קארטעל פון הערמאן מארקאוויטש באראץ. . .

— און וואו איז דאס קארטעל ?

בעווייזט ער איהם דאס קארטעל. דער מאן לייענט דורך דאס קארטעל.

— וואס, אייגענטליך, האט איהר געוואלט פון קופערניק'ען ?

— איך וויים נאך אליין ניט אקוראט. . . אפשר וועל איך קריגען ביי איהם א שטעלע ? . . .

— וואס קענט איהר ?

— איך קען שען שרייבען, אידיש און רוססיש. . .

— רוססיש אויך ? קומט מיט מיר.

בעדארף ער נאך זיין אין ספק, אויב דאס איז קופערניק ? . . . ארויסגעגאנגען מיט'ן בחור פון אקורזשנע סוד, האט ער, קופערניק, הייסט דאס, געחאפט א „ליחאטש"—א דראזשקע אויף גומעלא־סטיקענע רעדלעך, און האט א זאג געגעבן : „גאסטיניצא ראס־סיא." פייל אויסען בויגען האט זיי דער ליחאטש געבראכט צו־פיהרען צו א האטעל, וואס זיין נאמען איז „ראססיא." אריינגע־קומען אין א שטארק אנגערויכערט צימער, האט קופערניק בעזעצט דעם גאסט ביים טיש, פעררויכערט א פאפיראס און דערלאנגט איהם א בויגען פאפיער מיט א טינט און פעדער און פארגעלעגט, ער זאל אנשרייבען א פאר שורות. דער בחור האט איינגעטונקען די פען אין טינט און איידער ער האט זיך צוגעקליבען שרייבען, האט ער א פרעג געגעבען ביי קופערניקען, ווי אזוי וויל ער זאל מען איהם שרייבען—אויף אידיש אדער אויף רוססיש ?—פערשטעהט זיך, אז אויף רוססיש ! דער בחור האט זיך צוגעפלייסט. דער זכות פונ'ם רבין מאניש מיט זיין גאלדענער האנד איז איהם בייגעשטא־נען, און נאך דער ערשטער שורה האט איהם קופערניק איבערגעשלא־גען און א זאג געגעבען, אז ער איז צופריעדען מיט זיין האנדשריפט, און האט איהם פארגעלעגט א פאפיראס. פונ'ם פאפיראס האט זיך דער בחור אפגעזאגט :

— האט קיין פאראיבעל ניט, פאני קופערניק, איך רויכער ניט.

— האט קיין פאראיבעל ניט, יונגערמאן, איך בין ניט קופער־ניק. מיין נאמען איז גאר עפעלבוים.

— עפעלבוים ?

— נו, יא, עפעלבוים. משה עפעלבוים פון ביעלאצערקאוו . . . פריסיאזשנע פאוויערענע. . .

* * *

א באשערטע זאך. געהט זייט א נביא, אז פון א קיעווער קו־פערניק וועט זיך גאר אויסלאזען א משה עפעלבוים פון ביעלאצער־קאוו ! דער משה עפעלבוים פון ביעלאצערקאוו האט זיך ארויסבע־

וויזען פאר איין אמת'ען דזשענטעלמען. ער האט זיך לאנג נישט געדונגען פאר'ן פרייז. מסכים געווען אויף אלסדינג. ער האט נאך צוגעזאגט דעם בחור, אז ער וועט איהם צולערנען אדוואקאטור און וועט איהם נאכדעם געבען רעקאמענדאציעס ניט נאר צו קופער־ניקען, צו נאך א סך גרעסערע מענשען פון קופערניקען, ווארום ער קען זיך מיט אלע גרעסטע לייט אין קיעוו, אין מאסקווע און אין פעטערבורג, אויסגעבונדען מיט אלע מיניסטארען. אויב דער בחור וויל, קאנען זיי נאך היינט פאהרען קיין ביעלאצערקאוו. ער, עפעל־בוים, בעדארף זיך נאר אראפחאפען אויף א מינוט צום גענעראל־גובערנאטאר. און ווי באלד צום גענעראל גובערנאטאר, מוז ער שוין זיין מיט א וויזיט אויך ביי'ם גראזשדאנסקי גובערנאטאר. ווארום די הינט זענען שרעקליך מקנא איינס דאס אנדערע. ער האט אפילו בעדארפט זיך זעהען מיט'ן קיעווער פאליצמייסטער אויך. נאר ער קאן בעשטעהען, אז דער פאליציימייסטער זאל קומען צו איהם—ער איז נישט קראנק . . .

דער פריסיאזשנע פאוויערענע עפעלבוים האט זיך ארויסגע־חאפט, איבערגעלאזט א פרעמדען אונבעקאנטען בחור אויף גאט'ס בעראט. די אוואנטיורע איז דעם יונגען רייזענדער דוקא געפעלען. און פון דער פערזעהנליכקייט פון דעם עפעלבוים איז ער גאר געווען ענציקט. ער האט נאך קיין צייט ניט געהאט רעכט צו בעטראכטען די לאגע, האט זיך עפעלבוים אומגעקעהרט צוריק, צוגעפאהרען ברייט אויף א ליחאטש אנגעלאדען מיט פולע פעק און מיט פעק־לעך. דארט איז געווען פון כל טוב: הערינג, און פיש, און באליק, און איקרע, און פרוכטען, און פאפיראָזען.

— איהר מיינט, ס'איז געקויפט? ס'איז לויטער מתנות. גע־שענקט פון דער גענעראל גובערנאטארשע, פון דער גובערנאטארשע און פונ'ם פאליצמייסטער'ם ווייב...

— איהר זענט דען געווען ביים פאליצמייסטער אויך? איהר האט דאך געזאגט, אז . . .

— חס וחלילה! נישט פון זיין ווייב, נאר פון זיין פאליובאווי־

ניצע . . . איך בין איהר אדוואקאט. איך פיהר איהר א פראצעס אין פאלאטע אויף א האלבען מיליאן. זי איז א פיעלפאכע מילליא־נערשע, נאר א קארגע, פאר א גראשען וועט זי זיך אויפהענגען! פאר מיר איז אבער ניטא צו טייער... פאר מיר זענען זיי אלע די כפרה!... פאהרען מיר, הייסט דאס, קיין ביעלאצערקאוו?

— פאהרען מיר, הייסט דאס, קיין ביעלאצערקאוו.

אַ שטעלע פון אַ „סעקרעטאַר”

20

אַ שטעלע פון אַ „סעקרעטאַר“

ער פאָהרט מיט זיין נייעם פּאַטראָן קיין ביעלאַצערקאָוו. — מע נעמט איהם אויף ווי אַ טייערען גאַסט. — פאַמיליען־אידיליעס. — „רב לוי.“ — דער בעל־הבית לערענט מיט׳ן סעקרעטאַר הלכות אדוואָקאַט. — מיאוס אָפּגענאַרט. — ער שרייבט אַ מליצה־בריעף צום פאָטער און בעקומט נייע האָפנונגען.

אַהרענדיג פון קיעוו קיין ביעלאַצערקאָוו, האָט זיך דער „פּריסיאַזשנע פּאָווערענע“ עפּעלבוים גע־שטעלט גאַנץ ברייט, אויפגעפיהרט זיך ווי אַ רייכער פּאָמיעשטשיק, ניט געזשאַלעוועט קויפען בילעטען ערשטער קלאַס. אויפ׳ן וואָקזאַל, אין פּאָסטאָוו, געגעבען שעהן צו לייזען געלד דעם בופעט. דעם מענשען, וואָס האָט זיי בעדיענט, האָט ער אויך גאַנץ פיין בעהאַנדעלט. אונזער יונגען העלד האָט ער פאַר זיינע בע־קאַנטע פאָרגעשטעלט אַלס „סעקרעטאַר“... און וואָס ער האָט אַזעלכעס דערצעהלט אויף זיין „סעקרעטאַר“ ביי זיך אין דער היים — ווייסט נאָר איין גאָט אין הימעל... נאָר מע דאַרף זיך פאָרשטעלען, אַז מסתמא האָט דער „פּריסיאַזשנע פּאָווערענע“ אויס־געמאָהלט פאַר זיינע היימישע זיין „סעקרעטאַר“ מיט די רייכסטע און שענסטע פאַרבען. וואָרום ער האָט געהאַט אַזאַ גרויסאַרטיגע וואַרעמע אויפנאַמע, וואָס נאָר אַ לאַנג־ערוואַרטעטער גאַסט, אָדער אַ רייכער קרוב פון אַמעריקאַ, קאָן זיך ווינשען; אַזאַ קרוב, וואָס מע קוקט אַרויס אויף זיין ירושה... משה עפּעלבוים׳ס ווייב, אַ אידינע אַ צדיקת און אַ זעלטענע ווירטין, האָט זיך אָנגעטהאָן שבת׳דיג און אויסגעצוואָגען די קינדער. דערנאָך האָט זי אָפּגע־קאָכט אויף וועטשערע אַ מאָהלצייט, וואָס איהם וואָלט געמאָגט עסען דער קייסער. עפּעלבוים׳ס עלטערער בחור לוי, אַ חכם אַ יונגאַטש, — אין שטוב האָט מען איהם גערופען „רב לוי“ — האָט

זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען פון התפעלות און האָט אַ בורקע גע־געבען, אויפשטעהענדיג פון טיש און גלעטענדיג זיך דאָס בייכעל, אַז עס וואָלט גאָר ניט געשאַדט, אַז אַלע טאָג זאָלען זיין אַזעלכע געסט און מע זאָל קאָכען אַזעלכע גוטע מאָהלצייטען... האָט איהם משה עפּעלבוים געשענקט אַ פּאַטש און האָט איהם אַ זאָג געגעבען, אַז ס'וואָלט גאָר ניט געשאַדט, אַז ער, רב לוי, זאָל זיין אַ ביסעלע קליגער און זאָל ניט האָבען אַזאַ לאַנגע צונג... און צום „סעקרע־טאַר" האָט ער אַ זאָג געגעבען:

— ווי געפעלט אייך מיין קדיש, רב לוי? אַ פיינער תכשיט! קיין עין הרע אַ מושלם! מיין קאָפּ מעג שוין דעמאָלט ליגען אין דער ערד, ווען ער וועט קאָנען זאָגען נאָך מיר קדיש....

פונ'ם וויץ האָבען זיך אַלע צעלאַכט, און רב לוי אויך בתוכם. פון דעסטוועגען האָט די מוטער געפונען פאַר נויטיג זיך אָננעמען די קריוודע פון איהר זוהן — פאַרט אַ מאַמע! נאָר איהר אריינמי־שען זיך האָט שיער אַרויסגערופען אַ קאָנפליקט. די פרוי עפּעלבוים איז געוועזן זיכער, און זי האָט דאָס גאַנץ אָפּענטליך אַרויס גע־זאָגט, — אַז איהר „קדיש" וועט קומען אין זיין טאַטענס יאָהרען, וועט ער האָבען פּונקט אַזוי פיעל שכל, וויפיעל דער טאַטע זיינער...

— און אפשר נאָך מעהר ווי דער טאַטע... — האָט אונטער־געחאַפּט רב לוי אַליין, און דער פּאַטער איז געוואָרען אַנגעצונדען. אַ גליק, וואָס רב לוי האָט זיך בעצייטענס אָפּגעטראָגען, אַניט וואָלט געקאָנט זיין זעהר ניט שעהן... משה עפּעלבוים האָט זיך מודה געווען, אַז חאָטש ער איז אַ געגנער פון „לייב שטראָף" און חאָטש ער האַלט, אַז שמייסען איז אַ באַרבאַרישער מנהג, וואָס שטימט ניט איין מיט די „פּרינציפּען פון ציוויליזאַציע", פון דעסטוועגען געפינט ער, אַז ס'איז זעהר נויטיג, אַז אַזאַ פערשייטער בחור, ווי זיין רב לוי, זאָל פערזוכען שמיץ, חאָטש איין מאָל אין וואָך... דאָס אַליין, זאָגט משה עפּעלבוים, איז ביי איהם אַ פּרינ־ציפּ. און עס לאָזט זיך דענקען, אַז רב לוי'ן איז בעקאַנט דער דאָ־זיגער פּרינציפּ, ווארום רב לוי האָט זיך זיין פּרינציפּ, אַז קוים וויל איהם דער פּאַטער מקיים פּסק זיין, טראָגט ער זיך אָפּ און והילד איננו — געהט זוכט איהם!...

רב לוי'ס אָפּטראָגען זיך האָט אָבער נישט בערוהיגט דעם

אויפגעהויבענעם קאנפליקט. דער קאמפף האט זיך נאר אריבערגעטראגען, ליטעראריש גערעדט, אויף איין אנדער בארען. אנשטאט דעם, וואס פריהער מיט א מינוט איז ער געווען צווישען פאטער און זוהן, האט די מלחמה אצינד אויסגעבראכען צווישען מאן און ווייב. משה עפּעלבוים האט ארויפגעווארפען די גאנצע באד אויפ׳ן ווייב, אז שולדיג איז אינגאנצען זי, זיין ליעבע געטרייע פרוי, זאל געזונד זיין, דערמיט, וואס זי שטעלט זיך איין פאר איהר שענעם קדיש. און דאס ווייב, מאדאם עפּעלבוים, האט זיך ניט געלאזט שפּייען אין דער קאשע און האט דערמאנט איהר ליעבען געטרייען מאן זאל לעבען, אז ווען ער איז געווען אין זיין זוהנ׳ס יאהרען, איז ער געווען א סך מעהר באסיאק, ווי איהר „קדיש“ איז אצינד, און אויב ער, איהר טייערער משה עפּעלבוים, האט א גוטען זכרון, בעדארף ער געדענקען, אז מע האט איהם אמאל, ניט היינט געדאכט, גערופען ניט משה עפּעלבוים, נאר „משה פּלעצעל“...

מע קאן ניט זאגען, אז פאר א גאסט זאל עס זיין שטארק איינגענעהם צו זיין איין אומגעריכטער עדות ביי א פאמיליען־דראמא און צוקוקען, ווי די ליעבע און געטרייהע מאן און ווייב וואשען זיך דאס קויטיגע גרעט פאר אלעמען אין די אויגען. איין זאך האט דא דער גאסט בעמערקט און בעוואונדערט, ווי אזוי ביידע קעמפּפענדע צדדים, ניט דער מאן און ניט דאס ווייב האבען זיך דערביי אפּגעגעסען דאס הארץ. אדרבה, עס האט אויסגעזעהען גלייך, ווי דאס פאר פאלק איז נאר־וואס נאך דער חתונה אויף זייער ערשטער האכצייטס־רייזע און נישט האבענדיג וואס צו טהון, בייט מען זיך מיט זיסע קאמפּלימענטען. אלערליי מענשען זענען פארהאן אויף גאט׳ס וועלט און אלערליי אידיליעס!...

* * *

נאך דער גרויסארטיגער וועטשערע האט דער „פּריסיאזשנע פּאווערענע“ עפּעלבוים אוועקגעזעצט זיין גאסט און זיין „סעקרעטאר“ צום שרייבטיש, געגעבען איהם איבערשרייבען א פּאפּיער, און אליין האט ער זיך צוגעשפּארט חאפּען א דרימעל. איבערגעדרימעלט זיך, האט ער פעררויכערט א פּאפּיראס און האט פערבונדען א שמועס מיט זיין יונגען „סעקרעטאר“. דער שמועס איז

געווען אזוי אינטערעסאנט, אז ס'וואָלט געווען, כ'לעבן, איין עבירה פאַר גאָט איהם דורכצולאָזען אונבעמערקט. עס איז שווער איהם איבערצוגעבען נאָך אזוי פיעל יאָהרען בוכשטעבליך. נאָר דער אינהאַלט, דער תמצית פון איהם איז געווען לערך אָט אויף דעם שטייגער:

— הערט זשע אויס, יונגערמאן, די מעשה דערפון איז אזוי: איהר זענט א יונגעל, זעה איך, נישט קיין גרויסער נארר און איהר האָט א שעהן הענטעל צום שרייבען, און א צינגעל אויף צו רעדען רוססיש האָט איהר אויך — אַלע סימנים, אז אייער בעגעהר קאָן דערפילט ווערען. דאָס הייסט, איהר זענט א געבוירענער אדוואָקאַט. דאַרפט איהר אָבער זעהען איין זאַך — איהר זאָלט װעלען. אז איהר'ט װעלען, װעט איהר זיין. קענטעניש איז א ביי־זאַך. דער עיקר — איהר טאָרט ניט אראָפּפאַלען ביי זיך, טאָמער קאָן יענער בעסער פון אייך. איהר בעדאַרפט מיט אייער צינגעל צעקלאַפּען יענעם'ס קענטעניש. איהר טאָרט ניט בעווייזען איין מינוט, איין רגע, אז איהר האָט דרך־ארץ פאַר א גרעסערען. װאָרום איהר זענט דער גרעסטער. איהר דאַרפט האַלטען אין איין שיטען מיט ווערטער. די צונג דאַרף ארבייטען מעהר ווי דער קאָפּ. איהר דאַרפט פערשיטען יענעם מיט אזוי פיעל ווערטער, אז יענער זאָל ווערען צעטומעלט און זאָל פערלירען יעדען געדאַנק און יעדען פערשטאַנד... דעמאָלט קאָנט איהר יענעם פערוואַרפען מיט טויזענדער גראַנאַטען פונ'ם „סוואָד זאַקאָנאָוו" און פון „קאַסאַציאָנע דעפּאַרטאַמענט", וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען. דאָס איז פאַר די ריכטער. און פון די קליענטען רעדט מען ניט. קליענטען זענען שאָף, וואָס לאָזען זיך שערען. בהמות, וואָס לאָזען זיך מעלקען. פערד, וואָס האָבען ליעב, אז מע פאָהרט אויף זיי רייטענדיג. מיט זיי איז אודאי ניטאָ וואָס צו צערעמאָניען זיך. זיי האַלטען ניט פון א צעווייקטער לעמעשקע, וואָס פרעדיגט מאָראַל. זיי האָבען מעהר דרך־ארץ פאַר א נאַחאַל, איידער פאַר א געלעהרטען פראָפעסאָר, וואָס איז אָנגעשטאָפּט מיט זאַקאָנעס, ווי א זאַק מיט פּאָלאָווע. אויף דער גאַס טאָרט איהר זיך ניט בעווייזען אָהן א גרויסען פּאָרטפעל — איהר מעגט דאָרטען האַלטען אַלטע גאַזעטען, אָדער קוויטינע קעלנער מיט מאַנשעטען. און אין שטוב ביי זיך

מעגט איהר זיך שפּיעלען מיט דער קאַץ גאַנצע טעג. נאָר אַז איהר דערהערט אַ קלונג, דאַרפט איהר זיך פערטיעפען אין אַ גראָבען בוך און זיך רייבען דעם שטערן. אַ קליענט טאָרט איהר ניט ארויסלאָזען פון די הענד, ביז איהר'ט איהם ניט אויסזויגען ביז'ן סוף, און עס דאַרף ניט זיין אַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס איהר זאָלט זאָגען „איך וויים ניט", — וואָרום איהר וויסט אַלעס!...

נאָך אזא שעהנער לעקציע וואָלט דער פּערפאַסער פון דער דאָזיגער ביאָגראַפּיע, דאַכט זיך, געמעגט פערשטעהן, וואָס פאַר אַ מין נפש אָט דער „פּריסיאַזשנע פּאָווערענע" משה עפּעלבוים איז. האָט אָבער דער עפּעלבוים געהאַט אזא קלוג, סימפּאַטיש פנים, אַז ער האָט אייך פער'כשופ'ט מיט זיינע אויגען און אונטערגע־קויפט מיט זיין ל'עדען, און ניט ווילענדיג זענט איהר געוואָרען זיי־נער מיט לייב און לעבען. דעם זעלבען אויפדערנאַכט, נאָך דעם ווי ער האָט זיך איבערגעדרימעלט, האָט ער גענומען דאָס שטעקעל מיט'ן פּאָרטפעל און האָט זיך געקלויבען ערגיץ געהן. און דאָ איז ארויסגעשפּרונגען וויעדער אַ קאָנפליקט צווישען די ליעבע און געטרייע מאַן און ווייב. דאָס ווייב האָט אַ פרעג געגעבען ביי איהר מאַן, וואוהין ער געהט. דער מאַן האָט געענטפערט, אַז אין קלוב אריין אויף איין האלבע שעה. ער דאַרף זיך דאָרטען זעהען מיט אַ מענשען. האָט איהם דערויף דאָס ווייב בעמערקט, אַז איהר איז בעקאַנט זיין האלבע שעה; הלואי ער זאָל קומען חאָטש מאָרגען צום וואָרעמעס... און דער מענש, וואָס ער דאַרף זיך מיט איהם זעהען, איז איהר אויך גאַנץ גוט בעקאַנט. דאָס איז ניט קיין מענש, זאָגט זי, נאָר מענשעלעך, לויטער מלכים און מלכות און וואַלעטען...

— און טייז האָסטו, אַפּנים, פערגעסען רעכענען, מיין טהייערע, טייז!... וואָס פאַר אַ שפּיעל איז עס אָהן טייז?...

דאָס ווייב ענטפערט איהם דערויף גאָר ניט. נאָר זי גיט אויף איהם אזא קוק, אַז איין אַנדער מאַן אויף זיין אָרט וואָלט בעסער אריין אין דער ערד אַ לעבעדיגער. נאָר משה עפּעלבוים מאַכט זיך דערפון. ער געהט צו צו זיין יונגען „סעקרעטאַר", בויגט זיך אָן צו איהם, ווי ער שרייבט, און טהוט איהם שטילערהייד אַ פרעג,

וויפיעל האָט ער ביי זיך געלד? טהוט זיך דער „סעקרעטאַר“ א חאַפּ ביי דער קעשעני און בעוויזט, וויפיעל געלד ער האָט. טהוט עפּעלבוים א ווײלע א טראַכט, דערנאָך ציהט ער אוים די האַנד צום „סעקרעטאַר“.

— אפשר קאָנט איהר מיר דאָס אויסלייהען אויף א פּאָר מינוט? איכ׳ל דאָס אייך היינט נאָך אָפּגעבען, צוריקקומענדיג פון קלוב...

— אָך! מיט׳ן גרעסטען כבוד! — האָט איהם געענטפערט דער „סעקרעטאַר“ און אוועקגעגעבען איהם דאָס גאַנצע ביסעל מזומנים.

נאָך דעם אוועקגאַנג פון משה עפּעלבוים האָט די מאַדאַם עפּעלבוים גענומען דעם „סעקרעטאַר“ אויסצופרעגען, ווי אזוי ער קומט צו איהר מאַן אלס „סעקרעטאַר“? און וואָס געהער ער זיך אָן מיט בראָצקי׳ן? — „מיט וואָסער בראָצקי׳ן? — מיט׳ן קיעווער מילליאָנער בראָצקי... — „וואָס פאַר א מחותן איז דאָ בראָצקי?“... — איז בראָצקי ניט אייערער א פעטער? — „וואָס איז אייך עפּיס געפעלען, אז בראָצקי דאַרף מיר זיין א פעטער?“... — !וואָס דען קעהר ער אייך אָן? — „ווער?“... — בראָצקי. „וואָס ווילט איהר, זאָל ער מיר אָנקעהרען?“...

א קורצע פּויזע.ביידע קוקען זיך אָן איינס דאָס אנדערע העכסט פערוואונדערט. יעדער מיט זיינע געדאַנקען. אין א מינוט ארום פרעגט די פרוי עפּעלבוים ביים „סעקרעטאַר“ ווידער אמאָל: אזוי? איהר האָט ניט געדיענט אויך ביי בראָצקי׳ן? — „וואָס פאַלט אייך איין, אז איך האָב בעדאַרפט דיענען ביי בראָצקי׳ן?“ — און איהר קענט איהם גאָר אפילו ניט? — „וועמען?“ — טפו זאָל דאָס ווערען! מע רעדט און מע רעדט — און מע קען זיך ניט דער־רעדען! זאָגט מיר חאַטש, ווער זענט איהר און ווי קומט איהר אהער?...

* * *

אויפ׳ן צווייטען טאָג האָט אויף אונזער נאַיוועָן העלד גע־וואַרט א נייער סורפּריז: זיין פּאַטראָן משה עפּעלבוים האָט זיך

נאך ניט אומגעקעהרט פון קלוב. „רב לוי" האט געהאט איין אר־בייט — געהן אין קלוב אריין רופען דעם טאטען אהיים עסען ווארעמעס. האט רב לוי אבער קיין חשק ניט געהאט צו חאפען אומזיסטע פעטש אויפ'ן ניכטערען הארצען. האט איהם די מוטער געמוזט בעצאהלען „שכר פעטש" מיט איין אוואנסעל. און רב לוי האט געבראכט א ידיעה, אז דער טאטע זיינער איז אין דערפריה אפגעפאהרען פון קלוב גלייך צום וואקזאל, און פון דארטען — קיין קיעוו.

פאר אונזער העלד איז דאס געווען איין איבערראשונג פון א דונער אין א שעהנעם זונענטאג מיט א בלויען הימעל. עס איז געווען ביידע זאכען: א קרענק אין בויך און א שאנד אין פנים. ערשט דעמאלט האט ער זיך גענומען צעפרעגען זיך אויף זיין פאטראן, און איז געוואוירע געווארען, אז עפעלבוים איז נאך דער־וויי̇ל קיין מאל ניט געווען קיין „פריסיאזשנע פאוויערענע". ער איז גאר א „האדאטאיי", א טיפ פון יענעם מין, וואס מע רופט זיי „ווינקעל־אדוואקאטען", — און אז מע דערמאנט דעם נאמען עפעל־בוים אין ביעלאצערקאוו, דערמאנט מען איהם ניט אנדערש ווי מיט א שמייכעל... דערוויי̇ל האט די לאגע פון אונזער יונגען העלד אנגעהויבען צו ווערען טרויעריג. עס האט געבלאזען דערויף, אז ער זאל אין גיכען ווידער א מאל פערזוכען דעם טעם פון הונגער... מיט א פערביטערט הארץ האט ער זיך אוועקגעזעצט און האט אנ־געשריבען צום טאטען קיין פערעיאסלאוו א לאנגען בריעף מיט א שעהנער מליצה־שפראך. די מליצה, קאן מען זאגען, האט איהם ארויסגעראטעוועט. מיט מליצה קאן מען א סך שרייבען און ווינ־ציג זאגען... ערשט צום סוף בריעף האט ער אריינגעוואורפען א פאר ווערטער, אז ער וואלט זיך דורכגעפאהרען אהיים, ער זאל האַ־בען געגוג קליינגעלד אויף הוצאות הדרך... און גאר נישט לאנג געווארט, קומט איהם אן פון פאטער א געלד־בריעף אויף עטליכע רובעל מיט א בעפויל, ער זאל זיך צואיילען און קומען וואס גיכער, ווארום עס האט זיך געעפענט א וואקאנסיע אויף ראבינער אין א שטאדט ניט ווייט פון פערעיאסלאוו, און אז ער האט גוטע שאנסען צו פערנעמען די שטעלע. און אויסגעלאזט האט ער זיין בריעף צום זוהן אויך מיט א מליצה: „ע ו ש ה! ח ו ש ה! ע ו פ ה

כחץ מקשת כעל כנפי נשרים! מהר אל תביט אחריך! עלה והצלח!“... דאָס וועט הייסען אויף אונזער אידיש לשון: „אייל זיך! חאפּ זיך! פליה פייל אויסען בויגען, ווי אויף די פליעגלען פון איין אָדלער! גיכער! זאָלסט זיך נאָר ניט ארומקוקען! קום און זיי מצליח!“...

די „וויבאָרעס"

21

די „וויבאָרעם“

וויִ אזוי מע קלויבט א ראבינער. — דער פריהערינער ראבינער איז לובען — איין אַלטער בעקאנטער. — רב נחמן כהנא פראטעזשירט דעם יונגען קאנ־דידאט. — ער האלט א דרשה און נעמט שטארק אוים ביי'ם עולם. — „מזל טוב, איזבראן יעדינאגלאסנאַ.“ — א מופת פאר גויים. — ער קומט קיין פערעיאסלאוו, און די שמחה ווערד איהם דארט פער־שטעהרט.—ער גיט זיך דאס ווארט, אז ער וועט ניט זיין ווי אַלע.

ובען — דאָס איז דער נאָמען פון דער שטאָדט, וואו מע האָט פערלאַנגט א נייעם ראַבינער.

דאָס וואָרט „פערלאַנגט“ איז, מאָהלט איך, ניט מעהר ווי א מליצה. א שטאָדט פערלאַנגט אזוי א ראַבינער, ווי, א שטייגער, מע פערלאַנגט א קברות־מאַן. דער גאַנצער אינסטיטוט פון „קאַזיאָנע רבנים“ איז, אייגענטליך, איין איבעריגער, איין אָנ־געהאנגענער פון דער רעגיערונג אויף די רוססישע אידען, און זיי האַלטען זיך מיט איהם, ווי מיט עפּים רעכטס. שעה־נער פון אלסדינג איז דאָס, וואָס א „קאַזיאָנער רב“ ווערט ניט גע־שיקט דירעקט פון דער רעגיערונג צו געוועלטיגען אויף די אידען, נאָר די אידען אַליין בעדאַרפען איהם אויסקלויבען דורך וואַהלען („וויבאָרעם“) פון קהל. נאָר די וואַהלען גופא זענען בעל־כרחם, געצוואונגען פון אויבען. דאָס הייסט, „נאַטשאַלסטווע“ שרייבט אריין צו קהל א פּאַפּיער, אַז דעמאָלט און דעמאָלט זאָלען זיך די אידען צענויפזאַמלען דאָרטען און זאָלען זיך אויסקלייבען א ראַבינער. און עס טהוען זיך א לאָז קאַנדידאַטען. יעדער קאַנ־דידאַט האָט זיך זיין צד, און יעדער צד האָט זיך זיינע כלי־זין,

מיט זיינע טוטלען, מיט וואָס צו נעהמען דעם עולם. איינער האָט א שעהנע פּראָטעקציע. דער אַנדערער ארבייט מיט געלד. דער דריטער — מיט א גלעזעל משקה. שלאָפען שלאָפט קיינער ניט. אין שטאָדט קאָכט עס, און עס רעדעלט זיך. חברה היצען זיך — עס איז א גדולה אויף דער אידישער גאַס, א שמחה — מע קלויבט א ראַבינער. מע באַלאָטירט. מע וואַרפט גאַלקעס. עס איז חי גע־לעבט! אמאָל ציהט זיך עס אַזוי אַוועק וואָכען. אמאָל — חדשים. כדי די „וויבאָרעס" זאָלען צוגעהן כשר, ווערד צוגעשיקט א „קנע־פּעל", וואָס גיט אַכטונג, אַז ס'זאָלען ניט פּאָרקומען חלילה קיין שום פאַלשקייטען בייִ'ם צעהלען די גאַלקעס. און ערשט נאָך די וואַהלען הויבט זיך אָן די רעכטע חתונה. אַזוי ווי דער גובערנאַ־טאָר בעדאַרף דעם אויסוואַהל בעשטעטיגען, הויבען אָן צו געהן אין דער גובערנסקי פּראַווליעניע מסירות מיט קאַסאַציעס פון די נישט־אויסגעקליבענע קאַנדידאַטען, און אויב די וויבאָרעס" ווע־רען קאַססירט, הויבט זיך אָן די שמחה נאָך אמאָל פון אָנהויב. נייע קאַנדידאַטען, נייע צדדים, נייע „וויבאָרעס", נייע מסירות, מיט נייע קאַססאַציעס...

צווישען די פאַרשוינגען, וואָס האָבען ארויסגעשטעלט זייער קאַנדידאַטור אויף רבנות אין לובען, איז געווען אויך דער פריהערי־גער ראַבינער. אויב איהר געדענקט, איז דאָס געווען משה־דוד דעם מלמד'ס זוהן, שמעון רודערמאַן, אָט דער, וואָס האָט געהאַל־טען אין פערעיאַסלאַוו ביי שמד'ען זיך און אידען האָבען איהם ארויסגעראַטעוועט און אָפּגעשיקט אין דער ראַבינער שול אין זשי־טאָמיר. דער דאָזיגער ראַבינער האָט, אפּנים, ניט שטאַרק אויס־גענומען אין לובען. דער עולם האָט ארויסגעקוקט אויף די „ווי־באָרעס", ווי אויף משיח'ן. די לובענער אידען ווייסען ניט פון קיין פּאָליטיק און פון קיין חכמות. זיי, אַז עס געפעלט א מענש, זאָגען זיי איהם: „ביזט אונז געפעלען". און אַז עס געפעלט זיי ניט, זאָגען זיי: „געה געזונטערהייד, דו ביזט אונז ניט געפעלען"... דעם ראַבינער רודערמאַן האָבען זיי שוין לאַנג געזאָגט, און דוקא ניט זעהר פערשטעלט, אַז ער מעג זיך זוכען איין אַנדער שטאָדט. און טאָמער וועט ער מיינען, אַז זיי טרייבען מיט איהם קאַטאָוועס, האָבען זיי זיין אָרט אין בית־המדרש פערדונגען צו א בעל־הבית,

אזוי אז דער ראבינער איז געקומען שבת אין שוהל אריין, האָט ער ניט געהאט וואו צו זיצען, און האָט געמוזט אויסשטעהן די גאַנצע צייט אויף די פיס. דעם צווייטען שבת איז ער שוין דער־פאר געקומען מיט „פאָליציע“ און האָט מיט תקיפות און מיט גבורה איינגענומען זיין שטאָדט אויבען־אָן אין מזרח־וואַנט — און מע קאָן זיך גרינג פאָרשטעלען דעם עפעקט מיט'ן חן, וואָס עס האָט געהאט. די גאַנצע וועלט האָט געוואוסט פון דעם פאַקט. וואָרום א חוץ, וואָס די גאַנצע מעשה איז געווען בעשריבען אינ'ם „המליץ“, האָט נאָך דער רעדאַקטאָר צעדערבוים צוגעגעבען פון זיך מיט גאַנץ קליינע אותיות'לעך א „הערת המו"ל“ — א בעמער־קונג פונ'ם רעדאַקטאָר, וואָס פערנעהמט פונקט דריי מאָל אזוי פיעל ווי די קאָרעספּאָנדענציע. דאָרט גיט ער אוועק א גאָב סאַיי דעם ראבינער, סאַיי דעם איבעריגען עולם, און מוסר'ט זיי פאר'ן חלול־השם, וואָס זיי האָבען דערלאָזט פאָליציע אין א מקום קדוש... און לאָזען לאָזט ער אוים מיט א „וכן לא יעשה — אזוי טהוט מען ניט“, און פערענדיגט מיט א פאָר מדרשים, מיט א פסוק און מיט א מליצה פון דער מגילה: „וכדי בזיון וקצף“. צעדערבוים עליו השלום איז דערויף געווען א מייסטער!

פון דעסטוועגען האָט רודערמאַן ניט אויפגעגעבען זיין קאַנ־דידאַטור אויף לובענער רבנות. און אויך די איבעריגע קאַנדידאַטען האָבען געאַרבייט יעדער מיט זיין צד, און יעדער צד אויף זיינע כלים, און דער קאַמפּף האָט זיך אָנגעהויבען. נאָר שוין כמעט גאָר צו־לעצט, א פאָר טעג פאר די „וויבאָרעס“, איז ווי פונ'ם הימעל אראָפּגעפאַלען דער העלד פון דער דאָזיגער ביאָגראַפיע מיט א ברי־וועל פונ'ם פעטער פיני צו זיינעם א מחותן, איינעם פון די פיינסטע בעלי בתים אין לובען, מיט'ן נאָמען רב נחמן כהנא. דאָס איז גע־ווען א זקן, א מיוחס און א נגיד. אזא איד פערנעהמט אין שוהל דעם אויבען־אָן. דער חזן וואַגט ניט געהן ווייטער, ביז רב נחמן שטעהט ניט אוים שמונה עשרה — עס מעג זיך ציהען אייביג. אז עס מאַכט זיך, רב נחמן פערשפּעטיגט זיך קומען אין שוהל אריין (און דאָס טרעפט זיך מיט איהם כמעט אלע שבת), שיקט ער א שליח, מע זאָל אויף איהם ניט וואַרטען. דער עולם פערשטעהט

אבער דרך־ארץ, אז ער מיינט מסתמא, אז מע זאל יא אויף איהם ווארטען מיט'ן דאוונען. מיט איינעם ווארט, דאס איז געוועזן א איד א צאצקע, וואס מע מעג זאגען אויף איהם „תורה וגדולה במקום אחד“.

געטראפען האט איהם דער יונגער קאנדידאט זיצען איבער א משניות. איבערגעלייענט דעם פעטער פיני'ס בריוועל, האט דער אלטער כהנא צורעכט געמאכט די ברילען און גענומען בעטראכטען דעם בחור פון קאפ ביז פיס. עס האט אויסגעזעהען, אז דער חברה מאן האט מיט זיין קורץ ווייטיקעל ניט אזוי שטארק נושא חן געווען ביי דעם שעהנעם אידען. נאר דער זכות פונ'ם פעטער פיני איז איהם ביי געשטאנען, און ער האט איהם געבעטען זיצען. צערעדט זיך מיט'ן גאסט און דערזעהען, אז דער בחור איז ניט קיין עם־הארץ אין די קליינע אותיות, ניט שטארק ווייט פון א פרק משניות, און אז ער רעדט,ווארפט ער גאר אריין א לשון־קודש־ווארט, האט זיך דער אלטער צעשמייכעלט און האט א זאג געגעבען, מע זאל דערלאנגען עפים פארבייסען. און עס איז אריינגעטראגען געווארען א טעצעל. אויפ'ן טעצעל איז געשטאנען א שעלכעל, און אינ'ם שעלכעל איז געלעגען, איינם אליין, ווי א יתומה'לע, א צוקערלעקעבעל. און אינ'ם צוקערלעקעבעל האט געשטעקט א ראזינקע.

— מאכט מזונות! — רופט זיך אן דער אלטער גביר און צעפרעגט זיך ביי'ם יונגען קאנדידאט אויף דער שטאדט פערעיאסלאוו, וואו ער איז געוועזן אמאל מיט א יאהר עטליכע און זעכציג צוריק. דעמאלט איז דאס געוועזן א אידישע שטאדט — ווי האלט דאס דארט איצט מיט אידישקייט?...

— עס האלט זעהר גוט! — ענטפערט איהם דער גאסט און זאגט זיך אפ פונ'ם לעקעכעל, ניט אזוי איבער'ן „מזונות“, ווי איבער דעם, וואס נאכדעם וועט מען מסתמא איהם הייסען מאכען די „ברכה אחרונה“ — און ער האט זי קיינמאל נישט געקענט אויסווייניג... פאר'ן אוועקגעהן האט איהם דער אלטער כהנא געבענשט, ער זאל זיין מצליח. און ער וועט אם ירצה שם געווים מצליח זיין, ווארום ער, אז ער בענשט, — אזוי האט איהם דער אלטער פערזיכערט — ווערד מקוים, ווארום ער איז א כהן....

דעם זעלבען טאג איז ארוים א קלאנג אין שטאדט, אז ס'איז

צוגעקומען נאָך אַ קאַנדידאַט אויף ראַבינער. נאָך גאָר אַ יונגער, אַ בחור׳ל, נאָר אַ חברה מאַן מיט אַלע מעלות. ערשטענס, אַ „טאַטענ׳ס אַ קינד“. רב נחמן כהנא׳ס איין אייגענער. היינט אַ בעל־תנ״ך, און אַ כתבא רבה, און איז קלאָר אין ש״ס און פוסקים. און אזוי ווי די פאַנטאַזיע האָט זיך שוין צעהיצט, האָבען איינינע צוגעלעגט, אַז ער האָט סמיכות אויף רבנות, און אַז ער קאָן פסק׳ענען שאלות, און אַז ער וועט אייך פערשטעקען אין גאַרטעל דעם רב מיט נאָך דריי אזעלכע, ווי דער רב — הכלל, עפּיס טאַקי אַ פויגעל פון פויגעללאַנד! אַז ער האָט זיך בעוויזען אין גאַס, צווישען די קלייטען, האָט מען אויף איהם געטייט מיט די פינגער, און ער האָט געהערט הינטער זיינע פּלייצעס רעדען:

— אָט דאָס איז ער?

— ווער?

— דער נייער ראַבינער.

— אזא צאַציק?

— דער מאַמעס מילך נאָך ניט אויסגעטריקענט.

— און וואָסערע לאַנגע האָר ער טראָגט!

— לאַנגע האָר, קורצער שכל...

פון דעסטוועגען האָט ער געהאַט גענוג שכל אין איין טאָג אָפּשטאַטען אַ האַלב טוץ וויזיטען צו די „פּני“, צו דעם סאַמע צימעס פון שטאָדט — צו די באַכמוצקים, צו די קאַניעווסקים, צו די ראַגאַטשעווסקים און צו די אַלע איבעריגע פאַרשטעהער פון דער לובענער בורזשואַזיע. און טאָמער איז קאַרג, איז ער דעם שבת וואָס פאַר די „וויבאָרעס“ געווען אין שוהל. האָט מען איהם אָוועקגעזעצט אויבען־אָן, גוט אָנגעקוקט זיך, אָפּגעשטעקט איהם אַ פאָר הונדערט שלום־עליכם׳ס און אויפגערופען מפטיר.

דאָס איז געווען אַ מין עקזאַמען. און דער חברה־מאַן האָט אָוועקגעלעגט אַ הפטרה, איז דאָס שוין געווען איין מאָל אַ הפטרה! נאָר דאָס איז נאָך גאָר ניט אַקעגען דעם, וואָס האָט זיך אָפּגעטהאָן ביי די וויבאָרעס. און אָפּגעטהאָן האָט זיך אָט וואָס: דער זאַל פון דער „אופראַווע“ איז געווען פול מיט אידען, און מע האָט שוין בעדאַרפט צוטרעטען צו די וואַהלען, קומט אַרויס דער יונגסטער פון די קאַנדידאַטען מיט אַ רעדעניש, און דוקא אויף רוסיש, אויס־

געמישט מיט פסוקים פון תנ"ך און מיט א משל און מיט א מדרש, וואס האבען זיך געקלעפט צום ענין, פונקט ווי איין ארבעס צו דער וואנט. נאר די „דרשה" האט אזוי אויסגענומען, אז דער יונגער קאנדידאט איז אויסגעקליבען געווארען פאר ראבינער פונ'ם גאנ־צען עולם גאר אהן גאלקעס. באלד איז אוועק א דעפעש אהיים: „מזל־טוב איזבראן יעדינאגלאסנא". און אליין איז דער אויסדער־וועהלטער יונגער ראבינער אוועק צום אלטען רב נחמן כהנא אפדאנ־קען זיך. דער אלטער איז באמת געווען געריהרט, וואס זיין פראָ־טעקציע האט געהאט אזא ערפאלג. ער איז א בעלן געווען בעטען דעם ראבינער, ער זאל איהם איבערדערצעהלען די דרשה, וואס ער האט געהאלטען פאר'ן עולם. האט איהם דער ראבינער געענט־פערט, אז ער וואלט דאס איהם מיט פערגעניגען איבערדערצעהלט, איז ניטא וואס צו הערען.

— וואס זשע זאגט מען, אז דער עולם האט געלעקט די פינגער?

— אויב איהר'ט קיין פאראיבעל ניט האבען, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה.

— מהכתיתי. אבי עס האט א שייכות אהער. — האט דער אלטער כהנא זיך צוגעגרייט הערען, אנגעטהאן די ברילען, און דער ראבינער האט אנגעהויבען בזה הלשון:

די מעשה, וואס איך וויל אייך דערצעהלען, איז מיט, להבדיל, א גלח. א יונגער גלח, נאר־וואס פון דער נארעל ארויס, איז געקומען צום מיטראפאליט, ער זאל איהם בענטשען און זאגען, וואס ער האט צו רעדען חאגע פאר די גויים אין קלויסטער. האט איהם דער מיט־ראפאליט געבענשט און געזאגט, אז ער זאל די גויים דערצעהלען מופתים פון הייליגע. למשל, דעם מופת פון די „פערציג הייליגע, וואס האבען געבלאנזעט אין וואלד דריי טעג מיט דריי נעכט, שיער ניט אויסגעגאנגען פון הונגער. האט גאט בעוויזען א מופת — זיי האבען געפונען א ברויט. האבען זיך אלע פערציג הייליגע אוועק־געזעצט עסען דאס ברויט. האבען זיי געגעסען און געגעסען, געגעסען און געגעסען, — און ס'איז נאך איבערגעבליבען אויף מארגען"...

אז ס׳איז געקומען חאנע, האט דער יונגער גלח אין קלויסטער פאר די גויים איבערדערצעהלט דעם מופת, נאר אביסעל אנדערש. „א ייד־נער, א הייליגער, האט געבלאנזעט אין א וואלד דריי טעג און דריי נעכט, שיער ניט אויסגעגאנגען פאר הונגער, האט גאט בעוויזען א מופת — ער האט געפונען פערציג ברויט. האט ער זיך אוועקגעזעצט עסען, האט ער געגעסען און געגעסען, געגעסען און געגעסען — און ס׳איז נאך איבערגעבליבען אויף מארגען"... שפעטער, אז דער מיט־ראפאליט האט איהם פירגעהאלטען, ווי אזוי מאכט דאס א גלח אזא מיאוס׳ען טעות? האט איהם דער יונגער גלח געענטפערט:

— פאר אט די גויים איז דאס אויך א מופת...

דער אלטער כהנא איז צעשמאלצען געווארען פאר געלעכטער. ער האט זיך משמח געווען מיט׳ן ראבינער, געקלויבען תענוג, טאקי ווי איין אייגענער. ניט לאנג האט עס אבער געדויערט. עס איז איהם גלייך פערשטעהרט געווארען די שמחה, ווי מיר וועלען דאס ווייטער זעהען. דערווייל פאהרען מיר זיך דורך מיט׳ן יונגען ראבינער אין זיין געבוירשטאדט, אין פערעיאסלאוו.

פארגעשטעלט האט זיך אונזער העלד, אז פערעיאסלאוו וועט געהן חאדאראם מיט זיינע „וויבארעס". א קלייניגקייט — אזא ערפאלג און ביי אט די יאהרען! צום סוף — גאר נישט מיט גאר נישט. געפריידט האט זיך נאר די משפחה. און אויך ניט איינגאנ־צען. די שמחה וועט ערשט זיין, אז דער גובערנאטאר וועט די „וויבארעס" בעשטעטיגען. דערוויל הענגט דאס נאך אין דער לופטען. מע דארף זיך דורכפאהרען אין דער גובערניע, קיין פאל־טאווע — חלאפאטשען, שמירען... דאס אליין איז שוין געווען גענוג אויף אפצוקיהלען די געהויבענע שטימונג... און טאמער איז קארג, בעדארף זיך דער העלד בעגעגענען מיט חייטע רודערמאן, דעם לו־בענער ראבינערס יונגערען ברודער. חייטע געהט זיך אזוי ברייט־ליך, די הענד ארונטער, דאס געלע אויבערדעקעל אויף די אקסלען אהן די ארבעל. ניט פיהלענדיג זיך אין קיין זאך שולדיג, ציהט איהם אויס אונזער העלד די האנד. יענער ריהרט ניט מיט קיין האנד, טרעט אפ אויף א זייט און געהט־דורך פערביי, ווי איין

אונבעקאַנטער... „אַ ברודער פֿאַר אַ ברודער" — טראַכט זיך דער בעלעדיגטער, געפֿינט אַ זכות אויף זיין חבר דעם בעלעדיגער און לויפֿט אַוועק אויסגיסען זיין האַרץ פֿאַר איין אַנדער חבר, פֿאַר אַברהמעל זאַלאַטושקינען. לאָזט זיך אויס, אַז זאַלאַטושקין, האָטש ער איז מיט חייטע רודערמאַן אויף מעסערשטעך, דאָך גיט ער אָפּ דעם גערעכט חייטען און זאָגט דעם העלד אין די אויגען, אַז אַ רעכ־טער מענש טאָר איהם איצט די האַנד ניט געבען. איבער צוויי טעמים: ערשטענס — דערפֿאַר, וואָס ער איז אַ ראַבינער, און אַ ראַבינער איז אַ צבועק, אַ היפּאָקריט, אַ טעלערלעקער ביי די נגידים און אַ טשינאָווניק ביי דער רעגיערונג... און צווייטענס — איין אָרענטליכער מענש געהט ניט צונעהמען יענעמ'ס פּרנסה, רייסט ניט ווי אַ הונט ביי'ם אַנדערען דעם ביין פֿון די צייהן...

קורצע, נאָר שאַרפֿע דבורים. אונזער העלד פֿיהלט, אַז אין די ווערטער ליגט אַ שטיק אמת. און ער דערמאָנט זיך אַ בילד, ווי אַזוי ער האָט דעם טאָג פֿון די „וויבאָרעס" בעגעגענט זיך מיט'ן לובענער עקס־ראַבינער שמעון רודערמאַן, ווי אַזוי יענער איז גע־וואָרען בלאַס, די אויגען צעשראָקען, גלייך ווי זיי וואָלטען פֿרעגען: „וואָס האָסטו געהאַט צו מיר?"... אַזוי טראַגיש זעהט אויס אַ הונט, וואָס איז פֿון אַנדערע הינט צעריסען און צעביסען און אַרויס־געיאָגט געוואָרען אויף אַלע פֿיער עקען פֿון דער וועלט. עס האָט איהם פֿון דעם בעגעגעניש פֿערקלעהמט דאָס האַרץ. איין מינוט איז געווען אַזעלכע, וואָס ער איז גרייט געווען פֿאַלען דעם אומגליק־ליכען שמעון רודערמאַן אויפֿ'ן האַלז, איהם בעטען מחילה, און אָפּ־טרעטען איהם די שטאָדט לובען מיט איהרע שעהנע בעלי־בתים און מיט דער קאַנדידאַטור אויף רבנות... דאָס וואָלט געווען מענשליך־שיין צו מענשליך... האָט עס אָבער מעהר ניט געדויערט ווי איין מינוט. באַלד איז אַרויס דער עגאָאיסט, דער „איך" — און דער „איך" האָט גובר געווען...

מיט וואָסער אַ האַרץ דער העלד איז אַוועק פֿון זיין חבר זאַ־לאַטושקין — קאָן מען זיך משער זיין. וואָס קאָן זיין ערגער פֿון דעם, אַז איך ווייס, אַז יענער איז גערעכט און איך בין אומגע־רעכט?... ביי טשעכאָווען איז פֿאַראַן דערויף דער ריכטיגער אויס־דרוק: „ע ר ה אָ ט ז י ך ג ע פֿ י ה ל ט, ו ו י א י י נ ע ר,

וואס האט געגעסען זייף“... איין זאך נאר האט ער ניט געקאנט פערשטעהן: פאר וואס מוז א ראבינער זיין דוקא א היפאקריט, און דוקא א טעלערלעקער ביי די נגידים און א טשינאוונִיק ביי דער רעגיערונג?... און ער גיט זיך דאס ווארט, אז ער וועט דאס ניט זיין! אז ער וועט זיין א ראבינער ניט ווי אלע... א מענש איז דאס, וואס ער וויל זיין!...

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

(מיט׳ן קאפיטעל „די וויבארעס“ ווערד איבערגעריסען אין רעכטען מיטען דאס וואונדערליכע בוך פון שלום-עליכם׳ס לעבענס-געשיכטע, אין וועלכען ער האט אריינגעגעבען די בעסטע קרעפטען זיינע אין די לעצטע יאהרען און האט עס גערעכענט פאר זיין „שיר-השירים“ — דער געזאנג איבער אלע געזאנגען. ווי עס שיינט, איז דאס דאזיגע קאפיטעל געשריבען געווארען שוין אין די לעצטע טעג פון זיין לעבען.

נאכזוכענדיג אין די איבערגעבליבענע שריפטען פון שלום-עליכם אלסדינג, וואס האט א וועלכע-עס-איז שייכות מיט׳ן בוך „פונ׳ם יאריד“, האט זיין פאמיליע מעהר קיין גענצליך בעארבייטע קאפיטלעך פון דער אויטאביאגראפיע ניט געפונען, אויסער א קורצע לעבענסבעשרייבונג פון שלום-עליכם, געשריבען מיט עטליכע יאהר צוריק פון איהם אליין אין דער פארם פון א בריעף צו א פריינד, און אויסער א קליינע הקדמה צום בוך „פונ׳ם יאריד“, אין וועלכער דער פערפאסער דערצעהלט, ווי אזוי ער איז געקומען צום געדאנק צו שרייבען זיין לעבענסגעשיכטע. אנשטאט דעם האט מען געפונען א סך ניט-קיין-בעארבייטע אויטאביאגראפישע מאטעריאלען, רשימות, רויהע אנווארפונגען פון דער פען, וואס האבען געזאלט דיענען ביי׳ם מייסטער אין די הענד אלס לייהם און ציעגעל פאר א גרויסען פראכטפולען בנין — פאר א קאלאסאלען בוך, וואס האט אפשר געקאנט דערגרייכען ביז צעהן בענדער, וועלכע וואלטען ארומגענומען, צוזאמען מיט׳ן פערזענליכען לעבען

פונ׳ם דיכטער, א גאנצע עפּאכע פונ׳ם אידישען לעבען אין אייראָפּאַ און אמעריקא.

די אידישע ליטעראַטור האָט אָבער קיין מזל ניט געהאַט — און דער דאָזיגער גרויס־געפּלאַנטער בנין וועט אַזוי בלייבען דער־פיהרט נור ביז זיין דריטען שטאָק און וועט אַזוי בלייבען שטעהן אין אונזער אָרימער גאַס ניט קיין געענדיגטער, אָהן אַ דאַך. דער מייסטער איז אין רעכטען מיטען פון זיין ארבייט אַוועקגערופען געוואָרען.

אייניגע מיטגליעדער פון שלום־עליכם׳ס פאַמיליע האָפען דאָך די ביאָגראַפיע פון דעם פאָלקסדיכטער — אויב נישט אין דער זעל־טענער דיכטערישער פאָרם, צו וועלכער ער אליין נור איז געוועזען בערופען, איז חאָטש אין דעם אמת׳ען ליכט פון די ווירקליכע פאַקטען און לעבענס־פּאַסירונגען — דערפיהרען ביז׳ן סוף. צו דעם דאָזיגען צוועק וועלען אויסגענוצט ווערען אַלע די מאַטעריאַלען און רשימות, וואָס שלום־עליכם האָט געזאַמעלט פאַר זיין לעבען און האָט זיי איבערגעלאָזט אין גרויסער אָרדנונג צווישען זיין ליטעראַרישער ירושה.

(אנמערקונג פון י. ד. בערקאָוויטש.)

צו מײַן ביאָגראַפיע

(געשריבען אין יאהר 1903 צו מיין אינטימסטען
פריינד י. ה. ראווניצקי)

צו מיין ביאָגראַפיע

ליעבסטער חבר, טייערסטער פריינד ראַווניצקי!

איהר ווילט, איך זאָל אייך געבען חאָטש אַ ביסעל רשימות צו מיין ביאָגראַפיע? איך האָב זעהר מורא, צי איז בכלל ניט קיין איבעריגע זאַך די ביאָגראַפיע מיינע? אפשר איז נאָך אַביסעל צו־פריה? — דאָס איז נומער איינס. והשנית, האָב איך חשק אליין אָנ־שרייבען די געשיכטע פון מיין לעבען — אַ גאַנצען ספר *). און דריטענס, בין איך איצט, לא עליכם, שטאַרק פערטהאָן אין עסק. טאַקי אין ליטעראַטור. זינט איך שרייב בין איך נאָך קיין מאָל נישט געווען אַזוי פּראָדוקטיוו, אַזוי פרוכטבאַר, ווי אצינד. צי גוט, צי שלעכט — נאָר סע שרייבט זיך אַ סך; און איהר ווייסט דאָך, ווי אַזוי איך בין מסוגל צו שרייבען — אפילו אויף אַ שפּיץ פון אַ נאָדעל און אויף אַ שאַרף פון אַ שווערט! . . . אַ חסרון — די צייט איז ניט גוט, און ביי אונזער פאָלק אין דרויסען איז חמאַרנע, גלוסט זיך ניט לאַכען, און אַז סע לאַכט זיך — לאַכט זיך מיט יאַשטשערקעס... היינט דאָס איבערשרייבען זיך מיט אונזערע גדולים, די אידען און, להבדיל, די גוים — נעמט צו ביי מיר אַ גוזמא צייט. און דאָך האָב איך זיך אָפּגעריסען פון אייערטוועגען אַ גאַנצע שעה (רוצח!), און נאָט אייך נאָך אַביסעל רשימות. אפשר

*) דעם ספר האָב איך טאַקי אָנגעהויבען נאָכדעם צו שרייבען אין איטאַליע מיט'ן נאָמען „שלום־עליכם'ס ביאָגראַפיע, פון איהם אליין געשריבען." אָנגעמערקט (פון שלום־עליכם) אין 1913.

וועלען זיי אייך צונויטע קומען ביי אייער ארבייט? און גאט לאז אייך זיין צו־הילף!

אייער איבערגעבענסטער חבר

שלום עליכם.

* * *

. . . . . אין א קליין שטעדטעל ווארנקא, ווי א טל־ומטר די גרויס, ניט ווייט פון דער שטאדט פערעיאסלאוו (וואו איך בין אינ'ם יאהר 1859 געבוירען) — דארט האב איך פערבראכט די בעסטע גילדענע יאהרען, מיינע ערשטע גוטע נארישע קינדערשע יאהרען. אין דעם דאזיגען קליינעם ווארנקא איז מיין פאטער געווען דער מיוחס, דער גביר, דער גבאי ראשון פון אלע חברות — „רב נחום וועוויקס"! און מיר, רב נחום וועוויקס קינדער — אויך נישט קיין קלייניגקייט! אלע שבת־צו־נאכטס איז געווען ביי אונז א מלוה־מלכה פאר דעם גאנצען שטעדטעל; אלע יום־טוב איז מען געקומען צו אונז אויף קידוש; אלע נייעס האט מען געבראכט צו אונז און ארויסגעטראגען פון אונז; א גלעזעל וויין האט מען געטרונקען ביי אונז, פונ'ם רבי'ן האט מען גערעדט ביי אונז, פון פאליטיק — ביי אונז, אלסדינג — ביי אונז. און אונז, נחום וועוויקס קינדער, האט מען געהאלטען חשוב, געפיהרט בדרך־הישר, אפגעגעבען צום בעסטען מלמד, צו רב זרח'ן, און פרום זענען מיר געווען באמת.

איך געדענק נאך אצינד דעם זיסען טעם פון די טרערען. וואס מיר האבען פארגאסען פון אונזער רבי'נס מוסר. אלע טאג פלעגט אונז דער רבי רב זרח זאגען אביסעל מוסר, און מיר פלעגען זיך נאכדעם, ביי'ם דאווענען, שלאגען „אשמנו" אויף אונזערע גרויסע זינד, ווארום אינאיינעם מיט'ן פרומקייט זענען מיר געווען אויך גרויסע ־ גרויסע בעלי־עבירות: ליגנערס, נאשערס, נישט גע־פאלגט דעם טאטען, געהיפט אינ'ם דאווענען, גע'גנב'עט געלד פון דער צדקה־פושקע (זעה „דאס מעסערעל"). היינט הרהורים, מחשבות זרות, געדאנקען!... איינער איז געווען צווישען אונז א חבר, איין עלטערער, אלי האט ער געהייסען, אלי קיילים, א יונגעל א חתן —

האָט ער אונז דערצעהלט מעשיות, געוועקט ביי אונז דעם יצר־הרע, פאַרדאַרבען, געמאַכט אונז פאַר גרויסע... און נאָכדעם האָט דער רבי געזאָגט מוסר, און מיר האָבען געוויינט, געגאָסען מיט טרערען און געדראָוועט עהרליך, נישט געהיפּט, געשלאָגען זיך „אשמנו״ און געוויינט, געוויינט און תשובה געטהאָן.

* * *

די פאַנטאַזיע איז ביי מיר געווען פון קינדווייז אָן מאָדנע גרויס און צעהיצט. הייזער האָבען ביי מיר אויסגעזעהען ווי שטעדט, הויפען — מדינות, בוימער — מענשען, מיידלעך — בת־מלכה׳ס, רייכע יונגע לייט — פּרינצען, גראָז — חיל, שטעכעלקעס און קראָפּיווע — פלשתים, אדום און מואב, און איך פלעג געהן אויף זיי מיט מלחמה (זעה „גרינס אויף שבועות״).

* * *

אויפּחאַפּען דאָס לעכעריגע פון יעדער זאַך און פון יעדען מענשען — דאָס איז געווען ביי מיר כמעט א חולאת. איך פלעג, ניט ווילענדיג, נאָכמאַכען איטליכען בעזונדער. פונ׳ם רבי׳ן רב זרח מיט זהחליכען מיט אַלע חברים מיט זייערע טאַטע־מאַמע ביז ברוך־בער דעם שכור און, להבדיל, אַניסקאַ דעם סטאָראָזש מיט די אויסגעדרעהטע פּיס — און פאַר אָט דעם נאָכמאַכען האָב איך געחאַפּט פּעטש, ווי האָלץ. אין חדר בין איך געווען די „פערשלעפּטע קרענק״ (דער קאָמיקער). אַלע פלעגען לאַכען, ביז׳ן טוידט לאַכען, א חוץ מיר. נאָר אין דער היים האָט די מאַמע באַמערקט מיינע שטיק, און פון דעמאָלט אָן האָט זי געטומען אויסקאָרעניען אין מיר די דאָזיגע תנועות.

* * *

נאָך איינער איז געווען מיט מיר א גלייכען אויף מאַכען אָנשטעלען, זיך פאַרשטעלען, „שפּיעלען״, „זיך גרימירען״, און בשעת מעשה זינגען שענע, וואונדער־שענע לידער. דאָס איז געווען מאיר׳על דעם רב׳ס, אָדער מאיר׳על מעדוועדיעוו, דער געוויסער

נאכדעם באריהמטער ארטיסט מ ע ד ו ו ע ד י ע ו ו. די קונץ פון „שפיעלען“ איז געווען אנטפלעקט פאר איהם נאך דעמאָלט, ווען ער איז געגאַנגען באַרוים און געזונגען דאָס שענסטע ליעד פאר א גראָשען אָדער פאר א האַלבען עפעל *). מיר ביידע, איך און מאיר'על מעדוועדיעוו, האָבען געשפּיעלט דעם „גזלן“ — א טהעאַטער־שטיק פון אונזער אייגענער פאַנטאַזיע. מעדוועדיעוו איז געווען דער גזלן, איך בין געווען דער איד, דער אָרעמאַן, און די איבעריגע חברים זענען שוין געווען דער וואַלד (די בוימער פונ'ם וואַלד — סטאַטיסטען). איך, דער איד דער אָרעמאַן, בין געשטאַנען פאר איהם, פאר'ן גזלן, אויף די קניהעס, גע'טענה'ט: „וואָס האָסט דו צו מיר? איך בין א איד איין אָרעמאַן, איין אביון! האָב רחמנות אויף מיין ווייב און קינדער!“... און ער, דער גזלן (מעדוועדיעוו), מיט א קאָלאָדאַטש־מעסער אין האַנד, האָט געזונגען זעהר א שען ליעדעל: אז ער מוז, ער מוז אויסקוילען אַלע אידען! . . .

* * *

ווי ווייט פאַרדאַרבען און שלעכט ערצויגען מיר זענען ניט געווען, איז דער געפיהל פון צער בעלי־חיים געווען ביי מיר אזוי גרויס, אז א קראַנק פערד האָט מיך געקרייענקט (זעה „מתושלח“). א הונט מיט איין איבערגעבראָכענעם פוס האָט ארויסגערופען ביי מיר טרערען (זעה „ראַבטשיק“), און אַפילו א קאַץ, וואָס איז גאָר

*) איך געדענק א ליעדעל מיט דער מעלאָדיע:
„געה איך ארוים אין דער ווילנער גאַס,
הער איך א קול מיט א גרויס געשריי:
אוי־וועה! —
מע שרייעט אזוי...“

א טמא, א שרץ, איז ביי מיר געווען טייער און ליעב. און פון קראנקע ארעמע קינדער שמועסט מען ניט (זעה „באשעפעניש״).

* * *

דער חשק פון שרייבען — מערקווירדיג! — האט זיך גענו־מען ביי מיר פון דעם רבי׳ן רב זרח׳ם זעלטען שען הענטעל. פאר א שענעם „כתב״ האט אונז דער טאטע געשענקט א גראשען (דער ערשטער „האנאראר״), און צוליעב דעם שענעם כתב האב איך זיך אויפגעגייהט א ביכעל און האב שען אנגעשריבען („פער־פאסט״) א גאנצען חבור אויף תנ״ך און אויף דקדוק, און אז איך האב דאס באוויזען דעם טאטען, איז ער נתפעל געווארען פון מיין „ווערק״ און האט דאס לאנג־לאנג ארומגעטראגען ביי זיך אין קעשענע, באוויזען איטליכען בעזונדער, ווי שען זיין זוהן שרייבט (אלט האב איך בעדארפט זיין דעמאלט א יאהר צעהן), ווי קלאר ער איז אין תנ״ך און ווי גוט ער קען דקדוק. דערויף האט געזאגט אונזער שכן, א איד א חסיד מיט א צאפען־בערדעל, רב אייזיק, וואס פלעגט קוויטשען בשעת דאווענען, ווי א קעצעל: „דקדוק — שמינדיק — בינדיק בלע״ז; דער עיקר׳שט איז ביי מיר דאס הענטעל! א גילדען הענטעל!״... (די ערשטע „קריטיקע״).

* * *

געצויגען האט מיך אלץ אהין, אין יענע עולמות פון רוחניות, פון חלומות, פון נגינה (זעה „יוסילע סאלאוויי״), פון שפיעלען (זעה „סטעמפעניו״), און איך האב אליין נאך דער בר־מצוה בגנבה זיך צוגעהאפט צום פידעל — און האב געהאפט דעם רעכטען פסק פון מיין טאטען (זעה „אויפ׳ן פידעל״).

* * *

פאראעמט געווארען, זענען מיר אריבערגעפאהרען פון וואר־ראנקא צוריק קיין פערעיאסלאוו. דארט האט מען אונז אויפגעגייהט די ערשטע מאדנע קאפאטקעלעך, מיט א שפאלט פון הינטען: און אז די מאמע איז געשטארבען (פון דער חלירע), האט אונז דער

טאטע אפגעגעבען אין דער „שקאלע“, און איך האב מיך אויסגע־פיינט צווישען אלע קינדער, באוויזען א סך בריה'שאפט, און נאך דעם ערשטען ביכעל, וואס איך האב אויף מיין לעבען געלייענט צו פופצעהן יאהר, „ראבינזאן קרוזעא“, האב איך תיכף ומיד געמאכט איין אייגענעם „ראבינזאן קרוזעא“, מיט'ן נאמען: „דער אידישער ראבינזאן קרוזעא“, באוויזען דעם טאטען. און דער טאטע האט באוויזען די אורחים (ביי אונז איז געווען איין אכסניה), און אלע זענען ארויס פון די כלים!

פון דעמאלט אן האט דער טאטע געקוקט אויף מיר, ווי אויף איין אבן טוב, מיך ארויסגענומען פון דער שטיפמאמע'ס רשות, נישט געלאזט, מע זאל מיך שלאגען, נישט געלאזט מיך וויעגען איהרע קליינע קינדער, נישט געגעבען מיר האקען ראזשינקעס, ווי פריהער (ביי אונז איז געווען אויך א וויינקעלער מיט'ן נאמען „יוזשנעי בערעג“), און פארווערהט מיר פוצען פאר די אורחים די שטיוועל, שטעלען דעם סאמאוואר, לויפען א גאנג וכדומה אזעלכע מלאכות, וואס איך פלעג זיי טהון ביז יענער צייט.

אין דער עפאכע וואס פון זיבעצעהן יאהר ביז איין און צוואנ־ציג יאהר, ביז איך האב גענומען שטודירען, געוואלט זיין א ראַ־בינער, האב איך א סך־א סך געלייענט, נאר נאך מעהר געשריבען. און געשריבען האב איך אלץ וואס איך האב געלייענט: ליעדער, פאעמען, ראמאנען, דראמען אהן א שעור און גלאט „מאמרים“ אין דער וועלט אריין! מיינע „ווערק“ האב איך געשיקט אין אלע אידישע און גויעשע רעדאקציעס (איך האב געשריבען אין לשון־קודש און אין רוסישען), און די רעדאקציעס האבען ברוך השם געהאט מיט וואס צו הייצען די הרובעס... נאר איין „המליץ“ האט אפגעדרוקט א צוויי־דריי פון מיינע „מאמרים“ מיט א הערה פון דער רעדאקציע מיט קליינינטשקע אותיות'לעך: „ש פ ת ד א ת ך (דיין שפראך איז מיט דיר). ש ל ח ד ב ר י ך ו כ ב ד נ ו ם (שיק דיינע רעד, וועלען מיר זיי פארצוקערען)...“ און איך האב אנגעהויבען שרייבען לשון־קודש'דיגע „מאמרים“

אויפ׳ן פור, גאנצע וואגאנעס מיט „מאמרים“, נאר מע האט זיי ניט געוואלט „פארצוקערען“, איך וויים ניט פאר וואס!...

* * *

בעת ההיא — אין יענער צייט (1883) האט זיך באוויזען א אידיש בלאט, דאס ערשטע אידישע בלאט אין זשארגאן („פאלקסבלאט“ פון אלכסנדר צעדערבוים), און אזוי ווי די גויים האבען מיינע „ראמאנען“ און מיינע „דראמען“ נישט געוואלט דרוקען, און די לשון־קודש׳דיגע „מאמרים“ זענען אויך געלעגען נישט „פארצוקערטערהייד“, האב איך מיך געפרובט אויף א ציקאוועסט אנשרייבען עפּים א זאך פראסט אויף דעם לשון, וואס מע רעדט, אויף דעם לשון פון מענדעלי מוכר ספרים, וואס איז דעמאלט געקומען מיר אין האנד — און שטעלט אייך פאר, אז מע האט דאס אויפגעכאפט אין „פאלקס־בלאט“, און דער רעדאקטאר אליין, צעדערבוים, האט מיט זיין האנד מיר אנגעשריבען א בריעף און געבעטען (איהר הערט? — געבעטען!), איך זאל שרייבען נאך. און פון יענער צייט האב איך אנגעהויבען געבען פעליעטאנען אין „פאלקסבלאט“, און וואס מעהר איך האב געגעבען, אזוי מעהר האט מען מיר געשריבען, איך זאל שיקען נאך: און צו דעם האט זיך אונטערגעכאפט מרדכי ספעקטאר אלס מיטארבייטער אין „פאלקסבלאט“: ער האט מיך ניט אויפגעהערט צו ווארעמען, איך זאל שרייבען — עד היום הזה. דאס איז אבער ביי מיר געווען אין יענער צייט ניט מעהר ווי א שפּיעלעכעל, ביז עס האט זיך געטראפען א מעשה מיט א „מעסערעל“, וואס האט געמאכט איין איבערקעהרעניש אין מיין ארט שרייבען און אויך אינ׳ם גאנצען לעבען ביי מיר.

* * *

יענע צייט איז געווען ביי מיר א צייט פון מסחר, פון געלד, פון בערזע, פון פאפּיערען, וכדומה אזעלכע זאכען, וואס זענען ניט שייך צו ליטעראטור. איך האב זיך אריינגעכאפט, ווי מע

זאגט, אין די פעדערען, אין די גרויסע שווערע טויזענדער, און וואלט אפשר אוועק אויף איין אנדער וועג, ווי זיי רופען עס — דעם א מ ת ' ן וועג... געקומען אין דער גרויסער שטאדט אריין, אין קיעוו, וועגען פערשיעדענע גרויסע עסקים און אנגעמיעדט זיך פונ'ם טאג, האב איך מיך געלעגט שלאפען און האב נישט געקאנט אנשלאפען ווערען. ביז איך אויפגעשטאנען, זיך געזעצט צום שרייבטיש און אנגעשריבען — ניט אנגעשריבען, נאר אויסגעגאסען א זאך, איין עראינערונג פון מיינע חדר־יאהרען, און האב דאס א נאמען געגעבען „דאס מעסערעל", און האב דאס אוועקגעשיקט אין דער רעדאקציע — און פארגעסען.

ויהי היום, איך לייען דעם „וואסחאד", טרעף איך איין איבערבליק איבער ליטעראטור פון „קריטיקוס" (דובנאוו) — איבער פערשיעדענע שמאטעס, ובתוכם מיין „מעסערעל." מיט א שרעקליך הארצקלאפעניש האב איך איבערגעלייענט די עטליכע ווארעמע שורות פון דעם „קריטיקוס", וואס לויבט דאס „מעסערעל" מיינס און זאגט נביאות, אז דער יונגער מחבר פונ'ם „מעסערעל" ווייזט אויס א טאלאנט צו זיין און ער וועט נאך אמאל געבען גוטע זאכען פאר אונזער ארעמער אידישער זשארגאן־ליטעראטור.

מיט טרערען פון פרייד און דאנקבארקייט האב איך איבערגעלייענט נאך אמאל די דאזיגע ווערטער פונ'ם ליעבהארציגען „קריטיקוס" און האב מיר געגעבען דאס ווארט, איך זאל שרייבען אין דער ארט נאך און נאך — און פון דעמאלט אן ביז היינטיגען טאג שטעהען מיר פאר מיינע אויגען די עטליכע ווארעמע גוטע געטרייהע ווערטער, און איטליכס מאל ווען איך שרייב אן א נייע זאך, פארגעס איך ניט פרעגען ביי זיך אליין: וואס וועט זאגען

דערויף „קריטיקוס"?... פון דעמאָלט אָן האָב איך דאָס געלד פאַר־לאָרען, נאָר מוטה איז מיר געבליבען, און איך האַלט שטאַרק־שטאַרק די פּען אין האַנט! צי דאַרף איך איהם זאָגען אַ דאַנק, דעם דאָזיגען קריטיקוס (דובנאָוו), צי חלילה פאַרקעהרט?... דערויף בין איך נישט קיין בעל הבית. איך בין פאַרקראָכען מיט מיין חולאת (שרייבעריי) אַזוי ווייט, אַז איך הויב שוין אָן געהערען נישט צו זיך און נישט צו מיין הויזגעזינד, נאָר מעהר צו אונזער ליטעראַטור און צו יענעם גרויסען געזינדעל, וואָס הייסט פּובליקום...

קיעוו, חול המועד סוכות, תרס"ד.

די צוואה פון שלום עליכם

דיא צוואה פון שלום-עליכם

איך בעט עפענען און פערעפענטליכען אינ'ם טאָג פון מיין טויטע.

שלום - עליכם.

י"א תשרי התרע"ו. 19 סעפט. 1915, נויאָרק.

היינטיגען טאָג, מחרת יום-הכפורים, עס האָט זיך נאָר-וואָס אנגעהויבען אַ נייעס יאָהר, און אַ גרויס אומגליק האָט געטראָפען מיין פאַמיליע — געשטאָרבען מיין עלטערער זוהן מישא (מיכאאיל) ראַבינאָוויץ און אַוועקגעטראָגען מיט זיך אין קבר אַ שטיק פון מיין לעבען, איז געבליבען ביי מיר, איך זאָל איבערשרייבען אויף דאָס ניי מיין צוואה, וועלכע איך האָב געהאַט געשריבען אינ'ם יאָהר 1908, ביי מיין קראַנק זיין, אין נערווי (איטאליא). —

זייענדיג געזונט און אין פולען פערשטאַנד שרייב איך מיין צוואה, וואָס בעשטעהט אין צעהן פונקטען:

א) וואו איך זאָל ניט שטאַרבען, זאָל מען מיך בעהאַלטען ניט צווישען אַריסטאָקראַטען, מיוחסים, אָדער גבירים, נאָר גראָד צווישען פראָסטע אידען אַרבייטער, מיט'ן אמת'ען פאָלק, אזוי אז די מצבה, וואָס מע וועט דערנאָך אַוועקשטעלען אויף מיין קבר, זאָל בעשענען די איינפאַכע קברים אַרום מיר, און

די איינפאַכע קברים זאָלען בעפּוצען מיין מצבה, אַזוי ווי דאָס פּראָסטע עהרליכע פאָלק האָט פאַר מיין לעבען בעשענקט זייער פאָלקסשרייבער. —

ב) קיין שום טיטלען מיט לויבענישען מיט מורי-מורינו׳ס זאָל אויף מיין מצבה ניט זיין, אויסער דער נאָמען „שלום-עליכם״ פון איין זייט און אויסער דעם אידישען אויפשריפט, וואָס בייגעלעגט, פון דער אַנדערער זייט. —

ג) קיין שום דעבאַטען און דיסקוסיאָנען פון מיינע קאָללעגען וועגען פעראייביגען מיין נאָמען, וועגען אויפשטעלען מיר אַ מאָנומענט אין ניו-יאָרק א. ד. ג. זאָל ניט זיין: איכ׳ל נישט קאָנען איינליגען רוהיג אין קבר, אז מיינע חברים וועלען זיך נאַריש מאַכען. דער בעסטער מאָנומענט וועט זיין פאַר מיר, אַז מע וועט לייענען מיינע ווערק און אַז עס וועלען זיך געפינען אין די פערמעגליכע קלאַססען פון אונזער פאָלק מעצענאטען, וואָס וועלען זיך בעמען אַרויסגעבען און פערשפּרייטען מיינע ווערק, הן אין אידיש, הן אין אנדערע שפּראַכען, און דערמיט געבען דעם פאָלק די מעגליכקייט צו לעזען און מיין פאַמיליע — אַ בכבוד׳ע עקזיסטענץ. אויב איך האָב ניט זוכה געווען, אָדער נישט פערדיענט קיין מעצענאטען ביי מיין לעבען, וועל איך זיי אפשר זוכה זיין נאָכ׳ן טויט. איך געה אוועק פון דער וועלט מיט׳ן פולען גלויבען, אַז דאָס פאָלק וועט נישט פערלאָזען מיינע יתומים. —

ד) אויף מיין קבר און דערנאך דאס גאנצע יאהר און שפעטער אלע מאל צום יאהרצייט זאל מיין אי-בערגעבליבענער איינציגער זוהן, ווי אויך מיינע איידעמס, אויב זיי וועלען וועללען, זאגען נאך מיר קדיש. און אויב זיי וועלען קיין חשק ניט האבען, אדער די צייט וועט זיי ניט ערלויבען, אדער ס׳וועט זיין קעגען זייערע רעליגיעזע איבערצייגונגען, קאנען זיי יוצא זיין נאר דערמיט, וואס זיי וועלען זיך צו-נויפקלויבען אלע מיט די טעכטער מיינע און מיט די אייניקלעך און מיט גלאט גוטע פריינד, און פאר-לייענען די דאזיגע צואה מיינע, און אויך אויסקלוי-בען א מעשה פון מיינע מעשה׳לעך, פון די סאמע פרייליכע, און פארלייענען עס אין וואסער א שפראך ס׳וועט פאר זיי זיין מעהר פערשטענדליך, און לאז מיין נאמען דערמאנט ווערען פון זיי בעסער מיט א געלעכטער, איידער גארניט דערמאנט ווערען. —

ה) רעליגיעזע איבערצייגונגען קאנען מיינע קינדער און קינדס-קינדער האבען וואסערע זיי ווי-לען. נאר זייער אידישע אפשטאמונג בעט איך, זיי זאלען היטען. די יעניגע פון מיינע קינדער, וואס וועלען זיך אפווארפען פון זייער שטאם און וועלען אריבער אין איין אנדער גלויבען, האבען זיך שוין דערמיט אליין אפגעווארפען פון זייער שטאם און פון זייער פאמיליע און אליין אויסגעמעקט זיך פון מיין צואה — ואין להם חלק ונחלה בתוך אחיהם.—

ו) אלץ, וואס איך פערמאג, סאי אין מזומן —
אויב דאס מין וועט זיך געפינען אין מיין בעזיץ —

סאַי אין ביכער, נעדרוקטע און אין מאַנוסקריפּט, סאַי אין אידיש, סאַי אין אנדערע שפּראַכען (אויסער די, וואָס זענען איבערזעצט אין העברעאיש), געהער צו מיין פרוי האָדעל בת אלימלך, אָדער אָלגא ראַבי-נאָוויץ, און נאָך איהר טוידט נעהט עס איבער צו מיינע קינדער גלייך אויף גלייך : צו מיין טאָכטער חיה אסתר (ערנעסטינא) בערקאָוויץ, צו מיין טאָכ-טער שרה (ליאַליא) קויפמאַן, צו מיין טאָכטער נעמי (עמא) ראַבינאָוויץ, צו מיין טאָכטער מרים (מארו-סיא) ראַבינאָוויץ און צו מיין זוהן נחום (נומא) רא-בינאָוויץ. און וואָס אנבעלאַנגט צו מיינע ווערק אין העברעאיש געהערען זיי צום מייסטערהאַפטען אי-זעצער, מיין שווינערזאָהן י. ד. בערקאָוויץ, און צו זיין טאָכטער, מיין אייניקעל תמר (תמרה) בער-קאָוויץ — דאָס זאָל זיין איהר נדן. — די טאַנטיעמען, וואָס וועלען ארייגפאַלען פאַר מיינע פּיעסען, הן אין רוסלאַנד והן אין אַמעריקא, זאָלען האַלב געהן צו מיינע יורשים און האַלב זאָל אָפּגעלעגט ווערען אויפ׳ן נאָמען פון מיין אייניקעל בעללא, די טאָכטער פון מיכאאיל און שרה קויפמאַן — דאָס זאָל זיין איהר נדן. —

ז) פון אַלע הכנסות, וואָס זענען אויסגערעכענט אין פריהערינען פּאראגראף, זאָל אָרונטערגענומען ווערען פאַר׳ן פאָנד פאַר אידישע שרייבערס (אין אי-דיש און אין העברעאיש) ביז פינף טויזענד רובעל אַ יאָהר — פינף פּראָצענט, און אויב די הכנסה וועט זיין מעהר פון 5,000 רובעל אַ יאָהר, איז צעהן פּראָ-

צענט (צום ב״ש: פון 6,000 רוב. 600, פון 7,000 — 700, פון 8,000 רוב. 800 רובעל א. ז. וו.) אויב אין יענער צייט וועט זיין אזא פאנד, דא אין אמעריקא, אדער דארט אין יוראפ, זאלען די פראצענטען אלע יאהר איינגעצאהלט ווערען אין פאנד אריין, און דער פאנד וועט טהון לויט זיינע סטאטוטען. באם אבער עס וועט ביז דאן קיין אפיציעלער פאנד ניט זיין, אדער עס וועט זיין אזא פאנד, וואס ענטשפרעכט ניט מיין ווילען, וואס איז אויסגערערט אין אנהויב פונ׳ם דאזיגען פאראגראף, זאלען די פראצענטען צעטיילט ווערען נויטבעדערפטיגע שריפטשטעלער פון מיינע יורשים דירעקט, לויט פעראייניגונג צווישען זיך.

ח) אויב איך וועל ניט בעוויזען פאר מיין לעבען אליין אוועקצושטעלען א מצבה אויפ׳ן קבר פון מיין נאר-וואס פערשטארבענעם זוהן מיכאאיל (מישא) ראבינאוויץ אין קאפענהאגען, זאלען דאס טהון מיינע יורשים ביד רחבה, און אינ׳ם טאג פון זיין יאהרצייט זאל אלע יאהר געזאגט ווערען קדיש און צעטיילט ווערען ח״י קרוין צדקה לעניים.

ט) מיין וואונש איז, אז מיינע יורשים זאלען זיך איינארדנען אזוי, אז מיינע ווערק און מיינע פיעסען זאלען לצמיתות ניט פערקויפט ווערען, ניט דא אין אמעריקא, ניט אין יוראפ, נאר זיי זאלען בעוויזען צו לעבען פון זייער איינקונפט אלע יאהרען, וואס עס געהער צו זיי לויט געזעץ פונ׳ם לאנד. סיידען עס וועט קומען אזא צייט, אדער עס וועט זיך געפינען

אַזאַ שוטה, וואָס וועט אָפּצאָהלען פאַר׳ן זכות אַזאַ סומע, וועלכע זאָל קענען זיין גענוג אויף אויסצוהאַלטען אַ משפחה. דאַן זאָלען זיך אַלע יורשים צווישען זיך פערשטענדיגען, און אויב די מעהרהייט וועט צושטימען, זאָל מען זיך מיט די מזומנים צעטיילען חלק כחלק לויט פּאַראַגראַף ו׳ און קודם כל זאָלען די 10% אַראָפּגענומען ווערען פאַר׳ן אידישען ליטעראַטור-פאָנד לויט פּאַראַגראַף ז׳.

י) מיין לעצטער וואונש צו מיינע נאָכפאָלגער און מיין בקשה צו מיינע קינדער: אָפּהיטען די מאַמע, בעשענען איהר עלטער, פערזיסען איהר ביטער לעבען, היילען איהר געבראָכען הארץ, נאָך מיר ניט וויינען, נאָר אדרבה, דערמאַנען מיך מיט פרייד, און דער עיקר — צווישען זיך לעבען אין פריעדען, ניט טראָגען קיין שנאה איינס אויף דאָס אַנדערע, אויסהעלפען זיך איינער דעם צווייטען אין אַ שלעכטער צייט, דערמאַנען זיך אַמאָל אין דער משפחה, רחמנות האָבען גלאַט אויף אַיין אָרעמאַן, און ביי גוטע אומשטענדען צאָהלען מיינע חובות, אויב אַזעלכע וועלען זיין. קינדער! טראָגט מיט עהרע מיין פערהאָרעוועטען אידישען נאָמען, און דער גאָט וואָס אין הימעל זאָל אייך זיין צו הילף. אמן.

שלום בן מנחם נחום ראַבינאָוויץ

שלום - עליכם.